

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrån var fordomsdags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.
Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Hans Andersin

Redaktör: Helena von Alfhthan

FREDAGEN DEN 7 JANUARI 2005

Ur innehållet

Första sidan ägnas Uno Ullberg, en av Wiborgs främsta arkitekter och mittuppslaget Finlands främsta konstnär Albert Edelfelt, båda förra årets jubilarer. C. J. Gardberg skriver om Uno Ullberg och hans verk och Per Erik Floman om AE och Wiborg.

Stadsarkeologin ägnas som vanligt ett par artiklar, s. 6. Herman Parland skriver om ett gåtfullt skede i Stora nordiska kriget, s. 14. Till artiklar av historiskt intresse kan ytterligare räknas Carl Fredrik Sandelins Ett parti "Priffé", en berömd tavla med idel Jaenischar och Hackmän, s. 4 samt Tor Lindbloms Torkel Knutsson, s. 5. Knutssonstatyns öden med det lyckliga slutet behandlas i två bildreportage, s. 20.

Närhistorien avspeglas i Marianne von Wrights berättelse om Syföreningen, s. 13, i Ralf Thiléns tredje artikel om Herman Hultin, s. 9 och i Carl-Fredrik Geusts artikel om militära flygbaser i Wiborgstrakten, s. 12. Bland personporträtten skildrar Marianne von Wright en relativt okänd målarsyster, Agda Lindqvist, s. 8, Tore Modeen hovjunkaren Melartopaeus, s. 3 och Paul Fogelberg hornblåsaren Johan Willgren, s. 18. Bland "nya" viborgare presenteras den utmärkta slottsfrun Abdullina av Anders Mård, s. 7 och målaren Vladimir Igo-revitj Tichomirov, s. 13. Som vanligt presenteras fester och jubileer: Östra Finlands Nation 80 år, s. 3, Wiipuri-Yhdystys 35 år, s. 2, Tidningen Karjala 100 år, s. 4 och lärdomsskolornas fest, s. 3.

Aktuella händelser innefattar Helkama Jazz i Viborg, s. 6 och ett reportage från ett finsk-ryskt symposium i Viborg, s. 15. Ett av föredragen vid detta symposium, Kalle Michelsens betraktelse över Wiborg som mångkulturell stad återges i något förkortad form, s. 15.

Bokrecensionerna berör den ypperliga nya konstboken Konst från gamla Viborg, s. 17, Rainer Knapas fina bok om Monrepos, s. 16, husboken Kotitalomme Pantsar Viipurissa, s. 16, Monica Schalins bok om målarpöeten Ellen Thesleff, s. 17. Rainer Knapas rapporter om de ryska historieböcker som nyss publicerats i Viborg, s. 16.

Uno Ullberg 1879–1944

C. J. Gardberg

Senaste år hade 125 år förflytt sedan arkitekten Uno Ullbergs födelse 1879. Samtidigt kunde man även notera sextioårsminnet av hans bortgång. Han avled i Helsingfors den 14 januari 1944, och han behövde alltså inte uppleva den förlust av Wiborg, som skedde drygt fem månader senare.

Ullberg föddes i Wiborg och han vande sig redan som barn vid att tänka på byggnader; hans far Carl Johan var nämligen målarmästare. Denne ansvarade för målningsarbetena i många av de stora hus som uppfördes i Wiborg före första världskriget.

Efter skolgången i stadens svenska lyceum, där han blev student 1898, sökte han sig tillsammans med klasskamraten Axel Gyldén till Polytekniska institutet i Helsingfors, där de båda utbildades till arkitekter. Efter återkomsten till Wiborg grundade de två klass- och studiekamraterna år 1906 arkitektbyrån Gyldén & Ullberg, som bestod i tre år.

Byråns främsta arbete blev familjen Hackmans palatsliknande byggnad, som uppfördes i två våningar i hörnet av Norra vällen och Biskopsgatan, med huvudfasaden mot stranden. Huset inledde en ny epok när det gällde byggnaden i Wiborg. De två arkitekterna visade nämligen den uppenbara förståelse för miljön i det gamla Wiborg, som senare skulle komma att präglade deras arbeten. I fråga om både format och material tog man hänsyn till dels Fästningen, dels slottet på sundets motsatta sida. När det gällde inredningen sparade man inte på någonting.

Huset signerades i fasaden med de två arkitekternas namn, ett bruk som var vanligt i början av 1900-talet. Också i saluhallens ingångsportal har arkitekten, Karl Hård af Segerstad, år 1908 låtit rista in sitt namn. Signerade hus ser man också i Helsingfors, bland andra Villa Johanna i Eira.

Gyldéns och Ullbergs arkitektbyrå upplöstes 1909. Gyldén ritade senare det kända bostadshuset Eden, men han avled redan 1916. Ullberg fortsatte därefter på egen hand.

I Wiborg ritade Ullberg sammanlagt femton hus, av vilka många fick en central plats i stadsbilden. Vid Torggatan ombyggdes 1910 ett tvåvåningshus till en banklokal för Föreningsbanken, och som en fortsättning på detta uppfördes ett tvåvåningshus i hörnet mot Slottsgatan, senare känt som Lehtovaaras hus. Föreningsbankens lokal övertogs 1919 av Sparbanken i Wiborg.

Den ledande banken i Wiborg vid sekelskiftet

var Nordiska aktiebanken, vars stora hus i florentinsk renässans byggdes i hörnet bakom Runda tornet 1899–1900 enligt ritningar av Waldemar Aspelin. När denna bank år 1906 flyttade sitt huvudkontor till Helsingfors grundade köpmännen i Wiborg i en ren protest en ny bank, Finlands handelsbank, för vilken en central tomt inköptes i hörnet av Torkelsgatan och Karjalagatan. För denna ritade Ullberg 1912 ett hus i fyra våningar med en fasad av ljus slåthuggen granit. För ingången i mitten högg skulptören Felix Nylund två kvinnofigurer, som fortfarande flankerar portalen. Banklokalen är välbevarad och fungerar fortfarande som en bank.

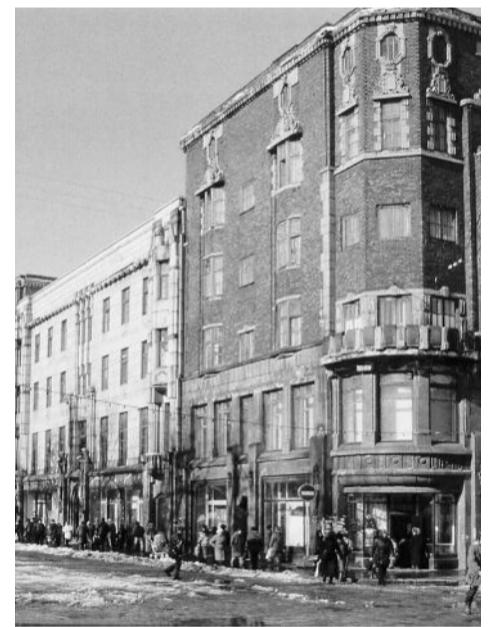
När bankhuset byggdes lämnades tomtens hörn obebyggt. Där uppfördes 1915 i rött tegel ett bostads- och affärshus i fem våningar, även det enligt ritningar av Ullberg. För utformningen av miljön kring Torkelsgatan hade detta hörnhus en stor betydelse. Ett annat viktigt bygge genomfördes 1923 då det s.k. Pampalahuset uppfördes utmed Södra vällen. Den långa byggnaden delades upp i fyra sektioner, och detta gav åt Södra vällen en profil, som påminde om situationen i slutet av 1600-talet, sådan som den framträder på det s.k. Sueciasticket från 1709.

Ullberg hade en fin känsla för vad som rörde sig i tiden, och när man 1929–1930 enligt hans ritningar uppförde ett konstmuseum på Pantsarlax bastion skapade man en helhet, som i Finlands arkitekturhistoria markerar tjugotalsklassicismens magnifika slutpunkt på gränsen mot den så kallade funkisen. I vissa detaljer anar man redan den kommande förnyelsen, men som ett konstverk i stadsmiljön är helheten utpräglat klassicistisk. Detta intryck börjar redan med den långa trappan som i etapper för upp till gården i mitten. Här har Ullberg upptagit ett motiv som var allmänt i Europas konstmuseer under 1800-talet; som i ett tempel skulle man långsamt vandra upp för att slutligen andäktigt möta konsten i det allra heligaste.

Men i Ullbergs skapelse är detta inte nog. När man träder in på gårdsplanen öppnar denna sig tack vare längornas skenperspektiv mot den utanför staden liggande skärgården. Den hisnande upplevelsen förstärks av att utsikten ses från ett rum, genom den pelarrad, som med sin arkitrav i en båge förenar längornas yttre gavlar. Här erinrar man sig osökt det fina samspel mellan landskap och arkitektur, som präglar en av pärlorna i det antika arvet, Poseidontemplet på Kap Sunion.

I Wiborg kan man peka ut det första rent funktionalistiska huset; det var den byggnad som Ullberg våren 1931 ritade för Wiborgs pant-

Konstmuseet med sin pelarrad mot skärgården. Huset invigdes 1930.

Torkelsgatan med Finska handelsbankens hus i ljus granit från 1912. Byggnaden flankeras av tegelbyggnader från 1915. Allt är ritat av Uno Ullberg.

låneinrättning och som redan på hösten samma år stod färdigt vid Vaktornsgatan, bara en tomt från gatans början vid Södra vällen. Huset, som har en hög sockel, uppfördes i fyra våningar som en skelettbyggnad av järnbetong med de bärande pelarna indragna från fasaden. Huvudfasaden hade därför i varje våning ett obrutet band av 22 fönsterrutor inom ett ramverk. Huset finns fortfarande kvar, men det är tyvärr helt urläst. Ett annat funktionshus är landsarkivet, som byggdes 1933 enligt Ullbergs ritningar, utgående från en ofullbordad rysk garnisonskyrka, som den militära ledningen hade börjat uppföra kort före det första världskriget.

Ett av Ullbergs mest synliga objekt var Runda tornets nyinredning år 1923. Ullberg framhöll i olika sammanhang att han inte eftersträvade en restaurering; meningen var inte att återställa byggnaden som ett kanontorn från 1500-talet. Enligt hans koncept skulle huset bli en stor samlingslokal med mindre rum i mellanvåningen och med en stor restaurangsal i den översta våning-

Forts. på sida 2

Axel Gyldéns och Uno Ullbergs signatur på familjen Hackmans hus.

Stenen på Uno Ullbergs grav på Sandudds begravningsplats är formad av Alvar Aalto.

Kära läsare!

Wiborgs Nyheter har efter hand utvecklats till ett informationsblad som refereras även i historiskvetenskapliga sammanhang. Vi fortsätter att få högklassiga artiklar om Wiborg av historiskt intresse som vi sedan späder ut med artiklar om aktuella händelser i dagens Viborg. Vi tackar våra skribenter! Märkte ni att vi numera skriver stadens namn med dubbelt W när vi avser tiden innan staden togs ifrån oss och med enkelt V när vi talar om nuvarande tid? Vyborg skriver vi under inga omständigheter!

2004 och 2005 är verkliga jubileumsår. Att det var 60 år sedan vi för andra gången kördes ut från Karelen ger väl inte upphov till jubel om man inte, som så riktigt påpekats, avser de avvärjningssegrar vid Tienhaara, Tali-lhantala och på Wiborgska viken som räddade Finland från att bli helt uppslukat av Stalin och Molotov. I detta

nummer av WN firar vi Uno Ullbergs stora arkitektgärning. Det är 125 år sedan han föddes och 60 år sedan han dog. Wiipuri-yhdistys firar 35 år, tidningen Karjala hela 100 år. Det var 150 år sedan Albert Edelfelt föddes. Alla dessa jubileer uppmärksammas i detta nummer av WN. På 7 januari-festen får vi höra ett föredrag om det 100-åriga bolaget Helkama, som nu är tillbaka i Viborg. Wiborgsmuseets personporträtt vid 7 januari-festen hyllar släkten Thesleff som kom till Wiborg för 410 år sedan år 1595. Wiborgska smällen skrämde bort ryssarna 100 år tidigare. Själva 7 januari-festen fyller

**Redaktionens adress:
c/o Annika Helkama-Tötterman
Mellstenv. 9, 02170 Esbo
tfn 0400-414 308**

också jämna år: det är 170 år sedan den första festen firades i Wiborg.

Teamet "Tidningshuset Wiborgs Nyheter" är ungefär detsamma som föregående år med Annika Helkama-Tötterman som "verkställande direktör", Hans Andersin som "huvudredaktör", Rainer Knapas som "redaktör för historiska avdelningen", Marianne von Wright som "redaktör" och Helena von Alfthan som "redaktionssekreterare". Korrekturläsning har utförts av Kurt Marander. Huvudredaktören emeritus Per Erik Floman har som vanligt bidragit med text och bilder.

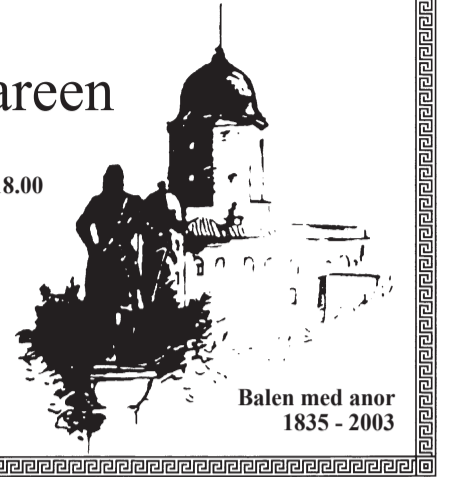
Redaktionen

Vi firar 7-januarisoaren

lördagen den 22 januari kl. 18.00

**på Ridarhuset
Riddaregatan 1**

Frack el. mörk kostym

**Balen med anor
1835 - 2003**

Forts. från sida 1

en. Alla detaljer skulle dock utformas med största pietet, utgående från det bevarade murverket, och därför gjorde Ullberg en studieresa till de borgar i Sverige, som fortfarande har bevarade detaljer från 1500-talet. Resultatet blev lyckat, och det kan fortfarande avnjutas i Viborg.

Slutligen bör det nämnas, att Ullberg utanför det gamla stadsområdet, väster om den tidigare bebyggelsen, i början av 1930-talet, planerade ett stort komplex för Diakonissanstalten. Under åren 1936–1937 uppfördes där till på Batteribacken ett stort sjukhus, Kvinnokliniken, som Ullberg plane-

rade tillsammans med Ragnar Ypyä. Landet fick därmed sitt första förlösningssjukhus.

Under åren 1932–1936 verkade Ullberg som stadsarkitekt i Wiborg. Hans erfarenheter av de stora sjukhusbyggena i Wiborg ledde dock till att han 1936 valdes till medicinalstyrelsens arkitekt, och därmed överflyttade han till Helsingfors. Där ritade han bl.a. det Bensowska huset vid den västra ändan av Södra Esplanadgatan.

Vid 64 års ålder avled Ullberg år 1944. Sin grav fick han på Sandudds begravningsplats, strax sydost om Nya kapellet. Den täcks av en tilltalande sten som utformades av Alvar Aalto.

Pampalahusen på Södra vällen ritade av Uno Ullberg, som själv bodde i ett av husen.

SIS-ARK OY
tel. 09-692 6411
fax. 09-692 3829

Hannele Helkama-Rågård

Vill du leva bekvämare?

Med koderna för Solo har du tillgång till alla viktiga dagliga banktjänster via olika kanaler.

I Nordeas nätbank kan du ansöka om kort och lån, placera, öppna konton och betala inköpen på nätet och mycket mer.

Mer information och Solo-kodansökan på adressen www.nordea.fi och 0200 5000 (Ina/msa).

Nordea

Wiipuri-Yhdistys 35 år

Wiipuri-Yhdistys grundades år 1969 på initiativ av wiborgarna Reino Joenpolvi och Veikko Juvonen för att belysa stadens rika historia och värdefulla särdrag av livsstil, kultur och traditioner. Långt över 200 personer samlades den 18 oktober 1969 i Viipurilainen Osakuntas möteslokal för att officiellt grunda föreningen som efter diverse andra namnförslag fick sitt slutliga namn. Vid mötet godkändes stadgarna och tillsattes ett antal kommittéer. Ordförande blev Reino Joenpolvi, den nuvarande ordförande Pertti Joenpolvis far. Man beslöt att föreningen skulle bli medlem av Karelska förbundet (Karjalan Liitto r.y.). Mötet avslutades med Karelarnas sång.

Tidningen Karjala skrev om den nya föreningen bl.a. följande:

"Efter årtionden av diskussioner vid kaffebordet har man nu äntligen grundat en förening för viborgare ... är detta inte ett gott beslut och ett gott namn som vi beslutat enhälligt omfatta: Wiborg med dubbelt v."

Heraldikern Gustaf von Numers ritade föreningens baner.

Redan efter sitt första verksamhetsår kunde Wiipuri-Yhdistys räkna 700 medlemmar som 1979 stigit till 1400 varefter medlemsantalet sjönk till 700 främst på grund av brist på återväxt. Man tillsatte ett antal klubbar såsom Iki-nuoret (de evigt unga), männens klubb, de ungas klubb och klubben för

gamla danser. Under årens lopp har ytterligare kommit en bokklubb och en klubb för det tyska språket. Wiipuri-Yhdistys har en egen möteslokal i Karjalatalo i Kottby. Föreningen deltar regelbundet i Karjalan Liittos sommarfester och är en av stöttepelarna för Wiborgsdagarna. Dessutom har man arrangerat ett antal presentationer rörande Wiborg samt gruppresor till den nuvarande staden.

Vår uppfattning är att Wiipuri-Yhdistys r.y. på ett förtjänstfullt sätt fört vidare wiborgsk kultur – både gammal och nyskapad – till nuvarande och kommande släktled av wiborgare.

WN gratulerar till 35 årsjubileet!

IR 61 på slottet

Det var 60 år sedan avvärjningssegern vid Tienhaara. Curt West och Gunnar Brandt ledde förra sommaren en grupp IR 61 veteraner och deras avkomlingar till stridsplatsen och minnestavlan i Tienhaara. Efteråt intogs en festmåltid i det svenska rummet på slottet. Erik Appel som rapporterade händelsen i Hufvudstadsbladet skrev: "under festmåltiden blickade Tyrgils Knutsson, Knut Posse, Gustav Vasa m.fl. ned på oss sentida svenskätlingar – med gillande kan man förmoda. Stämningen förhöjdes av en rysk folkmusikensemble, som uppträdde både med ryska, finska och svenska sånger".

"Vi var med vid Tienhaara" (foto Ragni Appel)

Hovjunkaren Melartopaeus från Wiborg

Tore Modeen

Jag deltog nyligen i ett möte som gällde Finlands utrikesrepresentation. Där väcktes frågan hur det förhöll sig med finländarna under ryska tiden. Finland förde då ingen egen utrikespolitik. Men kejsaren i Petersburg kunde ju ha använt sig av sina lojala finländska undersåtar, när det gällde ryska diplomatiska uppdrag.

Vi kom till att detta inte var fallet under autonomitiden. Jag påminner mig dock en finländare som blev rysk generalkonsul i Kristiania, men har inte kontrollerat saken.

Före autonomitiden, då Finland var delat mellan Ryssland och Sverige, hände det däremot att finländare från Gamla Finland anlätades av ryske kejsaren även för viktiga diplomatiska uppdrag. De märkligaste exemplen är bröderna Alopaeus från Wiborg. Om dem finns det skrivet en del. Jag har därför inte här tänkt uppehålla mig vid dem, ehuru deras karriärer var mycket mer lysande än den som hovjunkaren Melartopaeus hann ha under sin korta diplomatiska bana.

Mänskliga kontakter över gränsen

Varför jag valt att uppehålla mig vid Melartopaeus är att hans upplevelser visar hur man kom till rätta i det delade Finland. Gränsen var inte naturlig. Familjerna kunde ha medlemmar på bägge sidorna. Eller man ville annars upprätthålla personliga kontakter över gränsen. Också studierna kunde kräva att man sökte sig från Gamla Finland

till Borgå gymnasium eller Åbo Akademi, eftersom det före grundandet av det tyskspråkiga universitetet i Dorpat inte var möjligt att i det egna landet idka högre studier på andra språk än ryska. Skolförhållandena i Wiborg var också länge dåliga, varför det hände att gossar från Gamla Finland skickades till Borgå gymnasium.

Ryske hovjunkaren Melartopaeus dyker upp i svenska Lovisa

Föremålet för denna uppsats är Karl Gustav Melartopaeus som föddes i Wiborg 1725 som son till domprosten Kristian Melartopaeus (1684–1753). Fadern hade verkat som militärpräst i svenska armén och efter 1709 upplevt en svår tid som krigsfånge i Ryssland under Stora nordiska kriget. Han hade bl.a. fått arbeta med uppbyggandet av Petersburg. Kristian Melartopaeus lyckades emellertid ta sig till Wiborg redan 1716, alltså före krigsslutet. Som en följd av prästbristen i Gamla Finland under den tiden lyckades han snart få kyrkoherdetjänsten i Wiborg. Han blev senare domprost och ordförande för konsistoriet. Hans första hustru var Anna Salot.

Hovjunkaren Karl Gustav Melartopaeus kom till Degerby-Lovisa i mars 1748. Lovisa låg på den tiden vid Sveriges östgräns och var residens för landshövdingen i Kymmenegårds län. Melartopaeus sökte upp landshövdingen Wrede som emellertid inte tog emot honom utan anvisade sin adjutant Lode att befatta sig med saken. Det kom fram att Melartopaeus hade

fungerat som sekreterare åt ryska sändebudet i Sverige baron v. Korff och således arbetat i Stockholm. Korff hade sänt honom med ett kurirbrev till Petersburg. Där hade han fått lov att privat resa till utlandet (Sverige). Melartopaeus yppade för Lode att han tänkte hoppa av från rysk tjänst, eftersom han inte gillade förhållandena i Ryssland. Han ville stanna i Sverige.

Karl Gustav Melartopaeus hade studerat vid Åbo Akademi, men måste lämna Åbo då hattarnas krig utbröt mellan Sverige och Ryssland. Efter fredsslutet återvände han emellertid inte till Åbo utan valde i stället att ligga i Rostock. Han lyckades dock inte heller där ta en examen. Han finns även nämnd i Uppsala universitets studentmatrikel för år 1747.

Ryska sändebudet i Stockholm var tydligen nöjd med Melartopaeus, eftersom han skaffade honom titeln holsteinsk hovjunkare (Holstein hörde till ryska kejsarens arvländer).

Uppmärksamhet från faderns och de svenska myndigheternas sida

Domprosten i Wiborg förhöll sig kritisk till sonen. Han skrev 1748 till sin bror kyrkoherden i Uskela (i västra Finland) Karl Melartopaeus att Karl Gustav var en orolig själ, ständigt på resande fot. Han hade slösat bort mycket pengar. Domprosten hade en dålig uppfattning om sonen. Domprosten bad brodern underrätta honom om sonens förehavanden i västra Finland.

När domprosten fruktade för att sonen skulle utsättas för tråkigheter

när han kom till svensk-ryska gränsen misstog han sig inte. Alla resande från Gamla Finland var föremål för noggrann kontroll av de svenska myndigheterna. Hovjunkaren blev rent av föremål för skriftväxling mellan generalguvernören von Rosen i Åbo och kanslipresidenten Tessin i Stockholm. Stadsfiskalen i Åbo fick i uppdrag av generalguvernören att förhöra folket på Uskela prästgård, där hovjunkaren vistades.

Hovjunkaren visade ingen lust att resa vidare. Han stannade kvar i västra Finland och besökte olika släktingar där, bl.a. en annan farbror, Gustav Melartopaeus, som hade ett rusthåll i Janakkala. Den största tiden tillbragte han dock hos farbrodern Karl i Uskela.

Myndigheterna fann dock inga bevis för att Karl Gustav Melartopaeus gjort sig skyldig till spioneri.

Melartopaeus uppgav för myndigheterna och fadern i Wiborg att hans sjukdom (frossa) var orsaken till att han dröjde kvar i västra Finland. Men han ämnade inte resa tillbaka till Stockholm. Han sökte uppehållstillstånd i Nya Finland. Generalguvernören i Åbo avslög dock hans anhållan, varför Melartopaeus följande höst for över gränsen hem till Wiborg.

Tomas Pacchalenius misstänks för landsförräderi.

Samma höst hade kyrkoherden i Vånå Tomas Pacchalenius fängslats misstänkt för landsförrädiska stämplingar. I det sammanhanget kom man även in på hovjunkarens göranden och låtan-

den under sin vistelse i västra Finland. Karl Gustav Melartopaeus hade nämligen besökt Pacchalenius. De hade bägge varit studiekamrater i Åbo. Pacchalenius kände även farbrodern i Janakkala. Myndigheterna var dock på fel spår. Hovjunkaren Melartopaeus lika litet som hans farbror rusthållaren som också drogs in i affären hade gjort sig skyldiga till någonting som kunde tolkas som av ryssarna inspirerad landsförrädisk verksamhet.

Professor Einar W. Juva var skrivit om Karl Gustav Melartopaeus menar att misstankarna mot denne kanske dock ej var helt ogrundade. Det är inte omöjligt att han fått hemliga uppdrag av ryssarna och att hans farbror rusthållaren även var medveten därom.

Melartopaeus åter hemma i Wiborg

Melartopaeus lämnade sin ryska diplomatiska bana och stannade återstoden av sitt liv i hemstaden Wiborg. Han stadgade sig, blev skollärare, senare köpman och valdes t.o.m. till rådmän. Han gifte sig med dottern till kyrkoherden i Petersburg Gustav Levanus – en nära bekant till Pacchalenius!

Paret fick sju barn. De tre döttrarna gifte sig väl: Stråhlman, Hornborg och Glasmeijer, sönerna likaså: Goertz och Alfthan. Melartopaeus själv och alla hans barn dog i Wiborg.

I Bergholms sukukirja söker man förgäves efter farbröderna Karl och Gustav Melartopaeus. Kristian och sonen Karl Gustav jämte familjer finner man där. Men det står ingenting om Karl Gustav Melartopaeus diplomatiska gärning och hans hovjunkartitel.

Östra Finlands Nation jubilerade

Den lilla, men naggande goda nationen, vars medlemmar alltjämt kallar sig wiburgenser, firade sina 80 år på den riktiga årsdagen, Stolbovafredens dag, den 27 februari 2004, på Gamla Studenthuset. 135 cives hade mött upp i galadress, en imponerande kärleksförklaring om man betänker att arrangörerna var en handfull unga, entusiastiska medlemmar.

Den solenna akten hölls i Musiksalen och supén i stora festsalen. Det behöver väl inte tilläggas att "Öffen" även skötte om den studentikosa biten i form av Nachspiel och sillfrukost i Kupolen, det fina utsiktstornet på toppen av Nya studenthuset. Den åldrande wiburgens, gulnabb 1937, som nu håller i pennan, deltog dessvärre inte i de sistnämnda eskapaderna, hans Sturm- och Restaurangperiod är för länge sedan passerad. – Ny, korpulent sängbok hörde även till jubilerandet.

Inom den nu över 350-åriga Wiborgska Afdelningen, Viipurilainen Osakunta, ville de svensktalande studenterna ha en egen nisch varigenom Ostsvenska Stammen uppkom 1896. Med tiden ville man dock stå på egna ben och då beslöt man separera och bilda en egen studentnation vid Helsingfors Universitet, Östra Finlands Nation och detta var år 1924.

Vid den solenna akten kallades två mycket förtjänta professorer till hedersmedlemmar, Hans Andersin och

Olle Sirén. De symboliserar nationens två hembygder, den wiborgska och den östnyländska. Rekruteringsområdet ligger ju sedan krigens emellan Kotka och Sibbo. Samtidigt som det är angeläget att wiburgenserna identifierar sig med och håller kontakterna till de nya hemtrakterna har man i ÖFN sinne för att på olika sätt bevara det wiborgska i medvetandet.

Festtalet hölls av ÖFN-senioren Hannu Ryöppönen, adept från Lovisa Svenska Samlyceum och Hanken, med rötter i Björkö och Wiborg. Denne wiburgens har skapat sig framgång i internationell skala, senast som finansdirektör vid världens tredje största detaljhandelskedja med säte i London, ett företag med över 200 000 anställda och 56 miljarder euros omsättning. Festtalets tema var "Rötter och förgreningar".

Yttermera uppträdde med tal och ceremonier inspektör, professor Olli Luukkonen, kurator Maria Lindén och styrelsens ordförande Maria Lindberg med flera. Där var stipendieutdelningar, tal till Universitetet, svarstal av prorektor prof. Wilhelmsson och Gaudamus igitur. Vid supén exekverades oräkneliga bordsvisor, god förplågnad och dans. Gästerna var många och roliga, flera från Sverige och det finska Finland, och presenterna varierade mellan värdefulla böcker, brännvin och 80 åländska hyllningsköttbullar.

Generalvry från festsupén i Gamla Studenthuset

Vid måltiden framförde under-tecknad en fingerad hälsning, daterad 1896, från sin mormors kusin, Ostsvenska Stammens förste ordförande fil.dr. Alvar Saladdin Törnudd. De yngsta uppmanades att förmedla häls-

ningen vidare likt en stafettpinne vid alla kommande jubileer.

Nationen och arrangörsteamet gra-

tuleras i efterskott även av Wiborgs Nyheter!

Per Erik Floman

Wiborgsskolorna: ångan uppe!

De wiborgska lärdoms-skolornas årliga träff hölls den 27 mars 2004 på Marina Congress Center i Helsingfors. För regin stod denna gång Vanha Yhteiskoulu och Karjalan Yhteiskoulu och det med bravur. Året innan deltog ca 140. Ändå ställde 135 f.d. elever upp nu! Ludvig var som vanligt intresserad av infrastrukturen på festprissarna. 32 av dessa, eller 23,7 % representerade de svenska skolorna. Vår andel av befolkningen var en tiondedel därav.

De runda tiopersoners borden var

dekorerade med Helena Helkamas wiborgstorn, samt fyrsidiga meny/programhäften i färg. Nära dansgolvet hade man en reklampanelare med annonser från skolvägen därhemma, mest uppskattning väckte Albin Kempis reklam för diverse sportredskap samt "koirastotarvikkeita". – Beträffande programmet antecknas att man undviker patetiska longörer, varigenom stämningen var lättisam och trevlig.

Välkomstorden yttrades av Eini Autio efter Ossi Runnes trumpetfan-

far. Som speaker fungerade med charm och humor Aija Korhonen, ordförande för Torkkelin Kilta, och festtalet hölls av självaste generalen Jaakko Valtanen. Det handlade om säkerhetspolitiken. Ossi Runne solotrumpetade och wiborgsättlingen Juha Lampi jämte dotter utförde några fenomenala stepoch charlestonnummer. Allmäندانen trädde inom ramen för seniorernas vigilans till tonerna av Yrjö Luukkonnens orkester.

Ludvig i vimlet

RUSSIA TRADING LTD Oy
med dotterföretag ZAO TRAF0
tillverkar transformatorer i Viborg

Upplev det förlorade landet!

LÄHIALUEMATKÄT
OY RUSSIAN TOURS LTD
Bergmansgatan 3
00140 HELSINGFORS
Visumservice 09 6689 570
Resebyrå 09 6689 5730
www.lahialuematkat.fi

Ett parti ”Priffe”

Carl Fredrik Sandelin

Tre familjer Jaenisch och en familj Hackman är representerade på den här återgivna tavlan som målades år 1840 av den danska konstnären Nils Grönbeck Rademacher. Han målade flitigt under ett besök i Wiborg.

Personerna är från vänster till höger: Johan Friedrich Hackman d.y. (1801–1879), hans svärmor Dorothea Elisabeth Jaenisch (1784–1874), Marie Jaenisch (1793h1867, dotter till vice guvernör Joakim Jaenisch och Anna Orraeus), läkaren, statsrådet Nikolaus Jaenisch (1767–1848, gift med Dorothea), stående deras dotter Julie Sophie Hackman (1806–1878), sittande Helene Sophie Jaenisch (1809–1850) och hennes mor Helene Elisabeth Jaenisch (1781–1848, änka efter kommerserådet Andreas Jaenisch). Stående längst till höger överste Magnus Jaenisch (1791–1862, bror till Marie Jaenisch).

Man skulle tro att personen i tavlans centrum, Nikolaus Jaenisch, är värd för kortpartiet och familjeträffen. Men det har alltid hetat att värdinnan är Helene Elisabeth Jaenisch och att platsen är Horttana gård söder om Wiborg. Horttana ägdes av hennes man Andreas fram till sin död 1832. De var kusiner. Det förekom rätt ofta i den en gång så stora släkten Jaenisch att kusiner gifte sig med varandra. Helene Elisabeth har beskrivits som en viljestark och intelligent, beläst, berest och älskvärd värdinna på Horttana och i stadshuset vid Katrinegatan (senare Slotsgatan) i Wiborg. I början av 1900-talet framförde medlemmar i släkten Hackman en tablå utgående från Rademachers tavla. Aline Ekström (1838–1918, f. Hackman) hade skrivit verser som upplästes och enligt en av verserna spelade personerna på tavlan kortspelet ”Préférence” (på svenska preferens eller populärt ”Priffe”). Préférence, som beskrivs som ett brideliknande kortspel, hade värdinnan lärt sig under en resa i Frankrike och Tyskland.

Nikolaus Jaenisch var yngre bror

till de här nämnda vice guvernören Joakim Jaenisch och kommerserådet Andreas Jaenisch, som båda var döda när tavlan målades. Deras far var Andreas Jaenisch (1732–1792), som var borgmästare i Wiborg 1787–1792 och gift med Katarina Margareta Sutthoff (1739–1799). Även den yngre Andreas, som var chef för trävarufirman Jaenisch och blev kommerseråd, var borgmästare i staden 1793–1799, alltså efter faderns död. Och när vi tittar i de jaenischka släktlängderna finner vi ytterligare en borgmästare, nämligen Andreas den äldres 13 år äldre halvbror Nikolaus (1719–1777), som även skrev sig Niklas. Han blev justitieborgmästare 1751 och avgick 1774 med hänvisning till ålder och sjuklighet. Hans hustru hette Kristina Hedvig Thesleff. Det var Niklas-Nikolaus’ och Andreas den äldres far Niklas (1686–1746), som var den förste med namnet Jaenisch i Wiborg. Han var köpmansson från Breslau, flyttade till Nyen och därifrån till Wiborg. Två gånger gift, 1:o med Geschen Tesche och 2:o med Helena Sofia Printz. Det överraskar inte att finna flera kända wiborgsnamn, såsom Haveman, Wulfert och Lado bland de ingifta i släkten Jaenisch.

Men tillbaka till läkaren och statsrådet Nikolaus i mitten av tavlan. Som militärläkare i Ryssland följde han med marskalk Suvorovs armé under fälttåget i Italien 1799. Efter kriget kom han till Moskva. Där bodde hans farbror, läkaren och apotekaren Hans Henrik Jaenisch, som ägde Minderska apoteket och var far till Helene Elisabeth, kortspelets värdinna. Modern var född Neidhart. Moskvabo var även Nikolaus’ mors kusin, läkaren Johan Joakim Sutthoff. Och vem hörde till umgänget om inte den kände läkaren Heinrich Frese (1748–1809). Han var upplysningsivrare och bibliofil och gift med Anna Sophie von Tanenberg (1759–1821). Deras dotter hette Dorothea Elisabeth och hon blev 1804 Nikolaus’ hustru. De flyttade till Wiborg där han blev överläkare vid fältlasarettet. Han ägde gården Karjaportsgatan 23 (f.d. Orraeuska huset),

som 1840 köptes av svärsonen J. F. Hackman. Söder om Wiborg låg hans egendom Rikkola, där familjen vistades sommartid. Han tyckte om att spela sina favoritmelodier på taffelpianot i stadshemmet. Han var en av stöttepelarna bakom biblioteket i Wiborg och Wiburgsche Tanz Gesellschaft.

Dorothea var omtyckt av alla, med undantag kanske av svärsonens mor Marie Hackman som ägnade sig mera åt affärer än åt kulturella intressen. Dorotheas barnbarn har med värme skildrat besöken hos mormor Jaenisch i Wiborg. Hos henne läste de högt och konverserade på flera främmande språk och hon berättade om gångna tider i Moskva.

Marie Jaenisch, som håller hunden Bijou i famnen, förblev ogift. Det är hennes två år äldre bror, överste Magnus Jaenisch, som klädd i uniform står längst till höger. Om honom saknas närmare uppgifter.

Johan Friedrich Hackman d.y. var 1840, när tavlan målades, delägare i firman Hackman & Co, som hans far Johan Friedrich d.ä. (1755–1807) hade grundat 1790 och som efter hans död

styrdes av änkan Marie (1776–1865, f. Laube). J.F.H. d.y. och Julie Jaenisch gifte sig 1824. På tavlan ser det ut som om Julie stöder sig på sin fars axel. Om henne kunde mycket skrivas. Hon hade tydliga konstnärliga talanger och tyckte mycket om musik och litteratur. Men hemmet och hushållet tog det mesta av hennes tid. Hon födde 13 barn av vilka nio levde till vuxen ålder. Maken blev chef för det stora handelshuset, och som hans hustru gav värdinneuppgifterna henne inte mycken tid över för de sköna konsterna. Hon har beskrivits som godheten personifierad.

Till höger om Julie sitter Helene Sofie Jaenisch, kallad Lollinka. Hon har sin mor, Helene Elisabeth, bredvid sig. Lollinka var döv och puckelryggig. Hon och konstnären Rademacher var, enligt familjetraditionen, förälskade i varandra, men av deras önskan att ingå äktenskap blev ingenting. Hon dog 40 år gammal och hade testamenterat sin förmögenhet åt Rademacher. Detta väckte stor bitterhet bland hennes syskon och det ryktades även om en process. Hur det gick vet jag inte.

Men sedan Rademacher återvänt till Danmark skrev han brev till Dorothea Jaenisch. I ett av breven berättade han att drottningen beviljat honom audiens och köpt flera av hans målningar med motiv bl.a. från Monrepos, Herttuaala och Horttana. Drottningen var Fredrik VII:s morganatiska hustru Louise Danner.

Men är det faktiskt på Horttana som tavlan är målad? Så har det alltid hetat. J. W. Ruuth uppger i Viborgs stads historia, del II (1906) på två ställen att Andreas Jaenisch ägde Horttana. Men Otto-I. Meurman nämner inte namnet Jaenisch när han i arbetet Viipurin piitjän historia III, Kartanot (1985) skriver om gårdens ägare. Det är släkten Alftan som står som Horttanas ägare. Men utöver huvudbyggnaden på Horttana fanns 21 villor på gården och de hyrdes ut åt bekanta. Kan tavlan ha målats i en av villorna? Uppgift står mot uppgift. Men beträffande Rikkola är Meurman bergsäker. Han fastslår att statsrådet Jaenisch och dennes arvingar ägde Rikkola från 1820 till slutet av 1870-talet. Är just detta förklaringen till Nikolaus’ centrala plats på tavlan? Målade Rademacher tavlan på Rikkola, som låg 3,5 km söder om Horttana?

Rademacher har ägnat damernas klädsel stor uppmärksamhet. Men vad den ljushåriga hunden framför bordet hette vet jag inte. Tavlan hängde i tiden på Herttuaala, vilket tyder på att Julie Hackman ärvt den efter sin mors död. Att tavlan fanns på Herttuaala pekar också på att Nikolaus Jaenisch var huvudpersonen. Efter Julies och J. F:s död ärvdes tavlan av deras äldsta barn, dottern Emilie (Emmy) Cedercreutz (1826–1903), gift med senatören, friherre Carl Emil Cedercreutz (1806–1869). Senare ägare var dr Carl Wilhelm Cedercreutz och nuvarande ägare är dennes brorson Mons Cedercreutz, bosatt i Carmel, Kalifornien (Uppgifterna från Museiverkets bildarkiv). Mitt exemplar av tavlan är ett stort fotografi (25 x 32 cm), som att döma av passepartouten och inramningen är taget omkring 1900.

Tidningen Karjala fyller 100 år

Ett sekellångt liv för en tidning är alltid värt att notera, speciellt när det gäller vår finska brodertidning. Tidningen Karjala kom ut första gången under ofärdsåren då det gällde för en redaktion att hålla pennan i styr om man ville överleva trots censur och de maktthavandes vrede. Karjala var inte den första finska tidningen i Wiborg

– den första var ”Sanansaattaja Wiipurista” som utkom första gången 1833. Det kan nämnas att Wiborgs första tyska tidning var ”Wiburger Mancherlei zum Nutzen und Vergnügen” av år 1821 och den första svenska ”Viborgs tidning” av år 1864.

Karjala grundades för att främja av djupa folklagrens bildning och be-

främjande av deras såväl andliga som materiella strävanden. Tidningen fick en angelägen uppgift i att motsätta sig ryssarnas år 1908 påbörjade planer på att lösgöra Wiborgs län från storfurstendömet och ansluta det till Ryssland. Planerna skrinlades på grund av att världskriget bröt ut. En episod som visar hur eldfångt allt var

som kunde tolkas som antiryskt var att redaktören Mikko Uotinen fick sitta åtta månader i Kresty för att han stött tanken på ett monument över Gamla Finlands återförenande med det övriga Finland.

Tidningen Karjalas storhetstid upplevdes under åren 1920–1944 under chefredaktören Otto J. Brummer. Från 1924 utkom tidningen sju dagar i veckan. Det årliga sidantalet var över 4000 på 1930-talet. På 1920-talet fick utgivaren ett eget stenhus, ritat av Uno Ullberg, på Karjalagatan som alltför är en av stadens ståtligaste byggnader.

Det verkar otroligt men redan en vecka efter krigsslutet kom det första numret av Karjala i exil ut. Upplagan steg till 28 500 inom kort! Numera utkommer tidningen en gång i veckan, på torsdag. Redaktionen och tryckeriet är i Villmanstrand.

Temat ”Karjala takaisin” (återlämna Karelen) har en framträdande plats på tidningens sidor, främst bland insända skrivelser. Redaktionen själv intar en rätt återhållsam ställning i debatten men ibland kan redaktionen klandra statsmakten för att den inte gör någonting. Man följer väl närmast Karjalan Liittos (Karelska förbundets) moderata linje: alla sanna karelska hoppas på att Viborg någon gång blir tillgänglig för dess gamla invånare och deras avkomlingar och andra västerlänningar, men detta uppnås genom samarbete med ryssarna och inte genom att ropa Karjala takaisin på barrikaderna. Men även andra frågor debatteras ibland insända skrivelser såsom frågan om varför det karelska

språket borde bli ett officiellt minoritetsspråk i Finland!

Om man studerar dagens Karjala finner man ibland artiklar med gammalhistorisk bakgrund (t.ex. Monrepos) men ännu oftare är det Karelen närliggande, alltså tiden före kriget, som intresserar. På senaste tid har man givit rum åt artiklar som berättar om krigsbarnens ibland sorgliga, ibland lyckliga tid i Sverige. Mycket rum ägnas de olika sockenföreningarnas och släktföreningarnas förhåvanden, möten, resor till rötterna i Karelen, samt, givetvis stora karelska evenemang. Om någon före detta wiborgare eller wiborgsättling fått en utmärkelse eller utfört något speciellt eller fyllt jämna år eller avlidit, brukar tidningen komma ihåg dem. Av idrottsvenemang skildras speciellt det karelska ”Kyykkä” (ett slags kägelspel i vilket kägloren kastas).

Bland annonserna finns Viborgs-centrets och Karelska förbundets meddelande om kommande evenemang, dödsannonser, annonser om födda, vigda, guldbryllöp, nekrologer mm. Dessutom annonser om böcker, kartor, resor, utställningar och kommande händelser.

På senare tid har Karjalas förlagsverksamhet blivit rätt stor. Bl.a. gavs den första delen av Karelen historia ut på Karjalas förlag.

Wiborgs Nyheter redaktion önskar hylla sin något yngre men mycket större brodertidning. Som en liten 100-års gåva sätter vi in en gratisannons så att den som vill kan prenumerera på denna utmärkta tidning.

HA

Tutustumistarjous

Tilaan Karjala-lehden 6 kuukautta 30 € (norm. 36,-)

Nimi: _____

Osoite: _____

Postimaksu maksettu

KARJALA-lehti

VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5004401
53003 LAPPEENRANTA

TILAAJAPALVELU:
• Puh. 05-5414 600
• Fax. 05-5414 611
• sähköposti: tilaukset@karjala-lehti.fi

Tyrgils Knutsson

Tor Lindbloms tal vid 7 Januarifesten 2004

Sveriges konung Magnus Ladulås lät före sin död år 1290 kröna sin äldsta, tio år gamla son Birger, till sin efterträdare. En förmyndarregering skulle under dennes minderårighet styra riket. Följande år blev riksmarsken förmyndarregeringens ledande gestalt. Sålunda träder nu Tyrgils eller Torkel Knutsson fram i ett skede av historien, som skulle bli av största betydelse för Sverige och av avgörande betydelse för Finland.

Efter Birger Jarls död hade jarl-ämbetet avskaffats såsom varande alltför vådligt för konungen. I stället tog man i bruk nya titlar under inflytande söderifrån såsom rixskansler, riksdrotts och riksmarsk. På marskens lott föll att sköta konungens stall och hästar, men ordet fick snart en vidare betydelse som militäröverbefälhavare. Tyrgils Knutsson hade namn om sig att vara vis och förståndig och samtidigt dristig och oförfärad. Han tillhörde en urgammal ätt, "Lejon", och härstammade på modernet från Folkkung-ätten varigenom han var nära besläktad med den regerande konungaätten. I allt han företog sig var lojaliteten gentemot den minderårige konung Birger obrottslig.

Tyrgils Knutsson grep med kraftfull hand i statsrodret. Han inskränkte prästerskapets privilegier och bestämde bland annat, att de andliga skulle delta i krigsgärder för utrustandet av ledungen. Inte ens påvens ampra kritik förmådde rubba honom. Å andra sidan hade påven, alltsedan det Heliga landet gått helt förlorat för de kristna korsriddarna, i en bulla år 1291 uppmanat de nordiska konungarikena till korståg. I januari 1292 sammanträdde förmyndarregeringen och rikets biskopar i Örebro och ett halvt år senare på nytt i Stockholm. Det är nu beslutet måste ha fattats angående det fälttåg vi kallar "Tredje korståget till Finland". I mitten av tolvhundratalet hade tavasterna genom Birger Jarls korståg pacificerats, kristnats och anslutits till det svenska väldet. Hans fälttåg mot novgoroderna slutade emellertid med ett katastrofalt nederlag vid Nevan omkring 1240 och lämnade karelerna beroende av och skattskyldiga till Novgorod. Den ortodoxa kyrkan bedrev ett livligt missionsarbete, men trots det var en betydande del av karelerna fortfarande hedningar. Den senare hälften av tolvhundratalet kännetecknades av ömsesidiga härjningståg. Karelare och novgoroder till häst företog snabba anfall djupt in i Tavastland och västra Finland och de anfallna svarade efter bästa förmåga med att förhärja Karelens och Ingermanland.

Pingsten 1293 seglade ledungen under Tyrgils Knutssons ledning mot Finland. Vår tids historiker framhåller, att marsken själv deltog i fälttåget. Han finns nämligen inte i Stockholm efter pingsten 1293 och före mars 1295, vilket torde vara bevis nog för hans deltagande. Han åtföljdes av biskop Petrus från Västerås i vars följe säkerligen ingick präster och munkar. Benämningen korståg är alltså på sin plats. Med ombord fanns en ansevärd skara av murare och timmermän, vilkas uppgift skulle bli att bygga en fästning av sten, stark nog för att motstå novgorodernas motangrepp, som man med all säkerhet visste att skulle komma. Vi kan anta att det i skaran av krigare och arbetsfolk fanns många, som var hemma från västra Finland och Tavastland.

Platsen för detta korståg var naturligtvis vald med omsorg och precision. Ledungen seglade och rodde mot ett klart och känt mål. Vi vågar förmoda att åtskilliga av deltagarna tidigare hade besökt Suomenvedenpohja, ja, färdats utefter den ganska grunda farled, som därifrån förde till Ladoga och vidare in i de ryska floderna. Under år av fred och handel hade handelsmän från Gotland och senare framförallt från den tyska Hansan använt såväl denna väg som den bredare farled som Nevafloden erbjöd. De allt större fartygstyper, som den lönsamma handeln krävde, skulle dock mycket snart

gynna den bredare vägen. Det militära målet med korståget uppnåddes. Den lilla holmen på 115 x 160 m var omgiven av en palissad av stockar och ett torn av samma material. Troligt är att fästet intogs med stormning och processen med försvararna gjordes kort. Snart därefter inleddes byggandet av det kvadratiske tornet. Det står där ännu, Olofstornet, uppkallat efter Olav den Helige, Norges nationalhelgon. Ortsnamnet Wiborg betyder "Borgen på helig plats".

Det visade sig befogat att brådska med byggandet av tornet. Redan i slutet av februari följande vinter infann sig en novgorodisk här och försökte storma fästningen men slogs tillbaka med blodig panna och måste vända åter. Wiborgs slott hade vunnit sin första avvärjningsseger. Det skulle i mer än fyrahundra år bli en klippa i försvaret mot öster.

Tyrgils Knutsson har av allt att döma befunnit sig i Wiborg ända till hösten 1294. Han har alltså varit med om att slå tillbaka det första novgorodiska anfallet under vårvintern. Wiborgs slott har genomgått sitt mög- nadsprov i hans närvaro. Nu är han i full färd med att täta luckor och brister i försvaret. Stentornet omges av en mur – till en början av träpalissad – och erfarenheter från vårens anfall tas tillvara. Innan han återvänder till Sverige, utser han en slottshövding i Wiborg, vars namn vi inte känner men om vilken den så kallade Erikskrönikan berättar, "...att han väl tordes se vreda män och inte var blyg för hedningar..."

Tiden mellan åren 1296–1299 känner vi föga. Den vilar i dunkel. Men desto mera vet vi om sekelskiftet år 1300. Påven Bonifacius VIII hade utlyst året till kristenhetens jubelår. I vad mån det var detta som påverkade marsken Tyrgils Knutsson vet vi inte med säkerhet. Men det gav honom ett lägligt tillfälle att göra upp med Novgorod, definitivt och slutgiltigt. Nu gällde det ingenting mindre än handelsrepublikens pulsåder, Nevafloden! Erikskrönikan ger en lysande skildring av deltagarna. De svenska riddarna och deras väpnare uppgår till 1100; även utländska riddare och legoknekter deltar, ledungens skepp är talrikare än någonsin och marsken själv för befälet. Även finnar och tavaster ansluter sig till "korsfararna", som tränger långt upp för Nevan – ända till bifloden Ochta (Achtaa) där de bygger en fästning, Landskrona. Efter ledungens hemresa på hösten förmår fästningens besättning inte klara belägringen. Den drabbas av skörbjugg och Novgorod tar denna gång hem segern. Det fanns en segrare till, Hansan, som inte ville att Sverige skulle behärska båda vattenvägarna till Ryssland. Divide et impera!, var dess trogna devis.

År 1302 besteg Magnus Ladulås' son, Birger, kungatronen. Samtidigt förmäldes konungens bror, hertig Valdemar, med Tyrgils Knutssons yngsta dotter. Marsken själv ingick kort därpå ett nytt giftermål med en tysk grevinna. I samband med bröllopet avsåg han sig förmyndarskapet och uppmanade konung Birger och hertigarna att ta sig en annan yngre och raskare tjänare än han. Men bröderna sade sig ej bättre kunna få, än Torkel Knutsson.

Vad är det då, som tre år senare får konungen och hans två bröder, hertigarna, att bilägga sina inbördes tvister och vända sitt hat mot den gamle marsken? Påståendet att konung Birger skulle ha låtit sig övertalas av sina bröder låter alltför enkelt. Historikernas moderna tolkning är mera trovärdig! Tyrgils Knutssons stora krav på och fasta politik gentemot kyrkan – konsekvent genomförda ända sedan han övertog ledningen av förmyndarregeringen – hade förskaffat honom biskoparnas hat och ovilja. Marsken fängslades år 1305 på sin gård Lena i Västergötland i närvaro av konungen och hertigarna. Han placerades på hästryggen med fötterna hopbundna under hästens buk och transporterades

på ett förödmjukande sätt till Stockholm. Där anklagades han för att ha stiftat oenighet mellan de kungliga barnen och för att ha förstört rikets välmåga med sin stora prakt och sitt stolta leverne, i synnerhet efter sitt andra giftermål. Därtill skiljde sig hertig Valdemar från marskens dotter.

Marsken dömdes till döden och domen verkställdes snabbt. Avrättningen skedde sålunda, att han fördes ut ur staden till Södermalms torg, beläget alldeles intill Slussen. Där grävdes först hans grav i ovidg jord "och sedan blev honom hans hufvud med svärd avslaget". Detta skedde år 1306.

Länge behövde Tyrgils Knutsson

inte vila i ovidg jord. Någon tid senare blev hans kista uppgrävd och nedsatt i franciskanerkyrkan på Gråmunkeholmen, dvs. i nuvarande Ridderholmskyrkan. Där låg nämligen hans maka i första giftet begravnen på den plats, där nu nedgången till Karolinska gravkoret finns. Då detta gravkor tillkom i slutet av 1600-talet förstördes Tyrgils grav och stenen lades sönderbräckt på kyrkogården. Den var länge försvunnen, tills vid den sista restaureringen tre bitar av densamma återfanns på olika ställen i kyrkan. Bitarna har uppställts omedelbart invid marskens gamla gravplats, som alltså återfinns mellan ingången till det Karolinska

gravkoret och kyrkans altare; en i högsta grad magnifik placering. Stenens latinska inskrift lyder översatt till svenska: "Här ligger jordad konungens marsk Tyrgils, våldsamt halshuggen, lidande oförtjänt straff, given till gemål åt Birgitta, nyss begravnen och vid hustruns sida med henne förenad liksom fordom på den äkta bädden."

Wiborgare! Går till Stockholm din färd så styr dina steg till Ridderholmskyrkan och skänk den gamle marsken några ögonblick av angenäma minnen och tankar. Det är du skyldig honom! Det var ju han som lade grunden till det Wiborg, som än i dag lever kvar i våra hjärtan!

Den viborgska grosshandlaren Heikki J. Helkama (1881–1942) med sin familj 1932. I mitten hustrun Lydia (f. Tukiainen) och dottern Majja (Hirvonen). Från vänster sönerna Eero, Pekka, Matti och Paavo, vilka efter kriget fortsatte att utveckla det företag som fadern grundat 1905 i Tammerfors.

HELKAMA

År 2005 sysselsätter Helkama tusen personer i sju europeiska länder, även i sin tidigare hemstad Viborg. Helkama verkade i Viborg 1915–1944 och återvände dit 1997. Helkama Forste koncernens OOO HELKAMA FORSTE VIIPURI tillverkar glasdörrförsedda kallskåp för den ryska marknaden, med den internationella dryckesvaruindustrin som huvudsaklig kund. Produktionen är förlagd till bolagets egna fabrik i Maaskola, på Lazarevka industriområde.

Vuonna 2005 Helkama antaa työtä tuhannelle ihmiselle seitsemässä maassa, myös entisessä kotikaupungissaan Viipurissa. Helkama toimi Viipurissa 1915–1944 ja palasi sinne 1997. Helkama Forste -konserniin kuuluva OOO HELKAMA FORSTE VIIPURI valmistaa lasiovellisia kylmäkaappeja Venäjän markkinoille, pääasiakkaanaan kansainvälinen juomateollisuus. Tuotanto syntyy omassa tehtaassa Maaskolassa, Lazarevkan teollisuusalueella.

I Viborg syns jubileumsåret 2005 bl.a. på följande sätt:

En minnesplakett och vitrin vid Rödabrunnstorget, Pohjolagatan 10, anger att bolaget Helkama verkade i denna byggnad 1935–1944. Bolaget stöder grundreparationen av Viborgs bibliotek med en väl tilltagen summa då bibliotekets 70-årsdag firas sommaren 2005. En utställning i bibliotekets aula berättar om Helkamas historia och nutid. Man arrangerar underhållning för den egna personalen och för Viborgs barn.

Pozlednie Novosti iz Vyborga

Gropen invid Gilleshuset

Det var inget torg!

Den arkeologiska utgrävning som under Aleksandr Saksas ledning företogs sommaren 2004 invid den s.k. Gillesstugan i kvarteret som bildas av Vaktornsgatan, Nyportsgatan och Klostergatan visar att det man antagit vara ett av Wiborgs torg inte kan ha varit det. Man påträffade samma typ av stocklager på stocklager som under de tidigare grävningarna i bostadskvarteren (det fanns över tio stocklager). Fynden var också av samma slag: mynt från den svenska och ryska tiden, keramik, skor, träföremål o.s.v. Denna gång kom man i ena ändan av utgrävningsområdet till berggrunden redan på 1500-talet. I den andra ändan kom man djupare ned, kanske till 1400-talet. Här på tre och en halv meters djup fann man ett typiskt avloppsrör, en urgröpt trästock täckt av näver. De stora bränderna var också fullt synliga i jordskikten.

Aleksandr Saksas grävde i höst i en av krutkällarna på Neitsytniemi. Här

Några av fynden från 1500-talet

fann han intressanta fynd från tiden för Wiborgs erövring 1710.

Helkama Jazz i Viborg

Namnet Helkama förknippas både med det gamla Wiborg och det nuvarande Viborg på många sätt. År 1997 öppnade Helkama Forste en fabrik, som framgångsrikt tillverkar kallsåp i Viborg. Mindre känt är att Helkama Forstes chef Kari Pitkänen år 1998 tog initiativet till och varit med om att

stöda en årlig Jazzfest i Viborg. Idén är att bringa samman finska och ryska jazzmusiker och -fantaster.

Förra sommaren arrangerades Helkama Jazz i Hotel Druzba den 17 juli i Finland-Ryssland föreningens i Villmanstrand regi. I år arrangeras festen i maj.

Källararkeologer i Viborg

Under byggnader, också sådana som byggts relativt nyss, kan finnas mycket äldre källare. Detta har givit upphov till en gren av stadsarkeologin, kallad källararkeologi. I en stad som Wiborg som under sin över 700-åriga historia brunnit ned med täta intervaller är källarbeståndet mycket äldre än husen som byggts på dem. WN:s reporter hade tillfälle att följa med några källararkeologer i deras arbete.

Källararkeologen "Vital" och hans kamrat kallar sig "svarta" källararkeologer emedan de inte har myndigheternas tillstånd att utöva sin gärning. De är inte heller omtyckta av "riktiga" arkeologer emedan de inte dokumenterar sina fynd och registrerar sina fyndorter. Mycket värdefull arkeologisk information kan gå förlorad. Vital & Co vill ha kontakt med de riktiga arkeologerna och dela med sig av sina fynd och ge den information de har mot att de kan få sakkunnig hjälp bl.a. för datering av fynden. Om de hittar en verklig skatt blir det kanske inte mera fråga om att dela med sig...

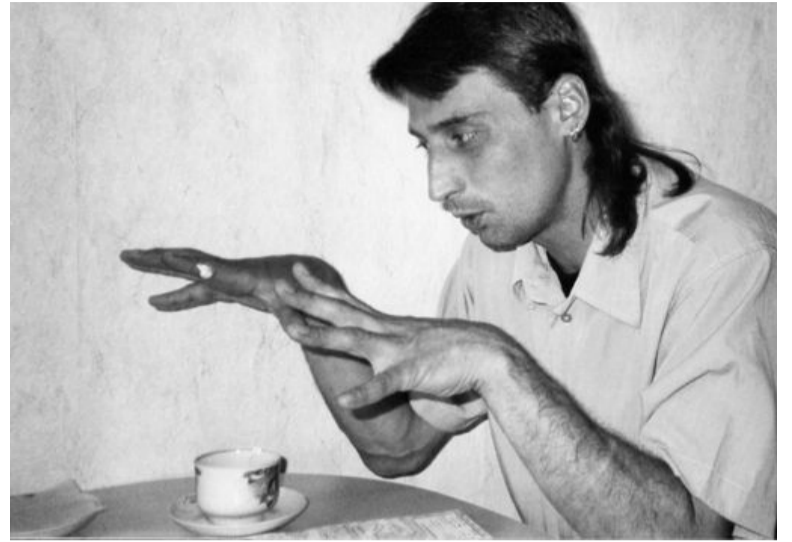
Vital & Co har sökt sig ned i källare under Museum Wiburgense, där de hittat bl.a. två trasiga tavlor, en gaffel plus en massa avskräde. "Alla källare vi besökt synes ha använts som avstjälpningsplatser vilket gör sökandet efter något värdefullare mycket arbetsdrygt. Många källare är dessutom fyllda med vatten." De har också varit nere i källare under några av husen på Slottsgatan, bl.a. Domus och det kvarter som Dikoni nu befinner sig i. "Vackert dekorerade stengodskärl, söndriga tallrikar, tidningar och gamla flaskor" har blivit deras främsta byte.

WN:s reporter inspekterade Vitals senaste källarfynd under det Weckrotska huset vid Tyrgils Knutssons torg. Man kunde konstatera att halten av ryskt avskräde, plastflaskor o. dyl.

Det Weckrotska huset återuppstår?

Huset vid Tyrgils Knutssons torg har utstått många skärseldar. Det medeltida hus som stod här till slutet av 1800-talet byggdes om i ny stil och tjänade som hotell under 1900-talet. Kriget för illa fram med huset som fick förfalla under sovjettiden. Under 1990-talet renoverades huset men brann genast ned när det blivit färdigt. Nu har det stått i många år som ett anskrämligt spökhäus vid det annars så prydliga torget.

Enligt senaste nytt har stadens administration efter en öppen anbudstävling sålt ruinen för 3,3 miljoner rubel (mindre än 100 000 euro) till bolaget VyborgStroiRekonstrukcia som förbundit sig att rekonstruera huset före 2008.

Den "svarta" källararkeologen "Vital"

Källaren under det Weckrotska huset

var mycket stor och att arkeologpoj-karna, trots att de grävt upp golvet här och där, ännu inte lyckats hitta någon verklig källare under den nu för alla nyfikna öppna källarliska bottenvåningen.

Reportern fick emotta en mässingsvikt (1 pund), förmodligen från 1800-talet, som han placerade hemma bland sina andra antikviteter som minne av sin svarta arkeologiexpedition sommaren 2004 i Viborg.

Miniatyrmodell av Wiborg 1710

I en av slottets salar har man redan en tid hållit på med att bygga en miniatyrmodell av staden efter erövringen 1710. Modellen är bra men avbildar ett för oss obehagligt skede i Wiborgs historia: Ryssarnas erövring av

staden 1710. Många av husen är sönderskjutna och nedbrunna. När WN:s reporter såg modellen för ett halvt år sedan var den ännu inte helt färdig, vilket en skarpögd iakttagare kan se på bilden.

I nordvästra hörnet av Rödabrunntorget har länge stått en urblåst byggnad från 1890-talet. Huset har tjänat både som möteslokal och stadsbibliotek (före Alvar Aalto). För några år sedan bjöds det ut för en dollar bl.a. till finländare. Villkoret var att köparen skulle renovera huset i förkrigstida skick. Nu har en rysk bank nappat på kroken och huset står färdigt och stilrent. En sann prydnad för Rödabrunntorget!

Blir det någonsin färdigt? Viborgsresenärer har under de senaste 15 åren undrat över vidundret vid Salutorgets och Salakkalahtigatans hörn. Nu har det tagit ett skutt framåt. Om huset blir färdigt skall det bli ett kongresshotell, säger man.

Slottsfrun sköt med kanon!

Anders Mård

Nuerna härskar på Wiborgs slott en slottsfru utan like vid namn Svetlana Abdullina, en synnerligen energisk och driftig dam som har lyckats förvandla slottet till stadens främsta kulturscen. Slottets primära uppgift är i själva verket att agera museum, men Abdullina prioriterar i stället kulturprogram som utställningar, barnevenemang och seminarier. Utbudet av festivaler blir också allt större för vart år; jazz, rock, rave, opera och medeltida riddarturneringar.

Detta var min andra intervju med slottsfrun. För ett år sedan hade jag intervjuat henne i ett annat ärende. Den gången fick jag knappt en syl i vädret. Som person är Abdullina full av entusiasm, envis och hon ser sitt jobb som ett kall. Hon kan också upplevas som teatralisk.

– Se på det här! utbrast hon och klappade glatt en svart väska som låg på skrivbordet. Den här manicken har jag drömt om i många år. Och äntligen har jag haft råd att köpa den.

Jag gissade mig till att väskan innehöll en bärbar dator, men det visade sig vara en videoprojektor.

– Nu kan jag äntligen bjuda på en rejäl show här! Med den här kan vi ju spela upp bilder till och med på murrarna. Perfekt.

Slottsfrun dukade fram te och keck och visade sig vara på ett strålände humör. Hennes rum var anspråkslöst med en uppsättning enkla möbler. Skrivbordet var överbelamrat med papper. Ett skåp stod välfyllt med gåvor och souvenirer. Men en sak saknades. En sak som de flesta andra ryska tjänstemän brukar stoltsera med. Hon hade inget fotografi av presidenten. Och då ska man komma ihåg att slottet inte tillhör Viborgs stad utan står under federalt beskydd. Presidenten är alltså slottsfruns chef. Men jag gjorde inget nummer av min upptäckt. Viborgs slottsherrar har i alla tider haft en stursk och egensinnig relation till sina kungar. Jag tog för givet att det samma gäller för en nutida slottsfru.

I stället stod en stor uppstoppad uggle högst uppe på skåpet. Jag misstänkte att den hade något gemensamt med stadens talisman som också är en uggle. Men där hade jag fel.

– Uggan påminner om mig själv på det viset att jag jobbar bäst om kvällarna, upplyste Abdullina. Dessutom kan jag bättre koncentrera mig när alla andra har gått hem.

Arbetsnarkoman

Slottsfrun målade upp ett självporträtt av en arbetsnarkoman som stämplar in först och går hem sist, som har tusen järn i elden, som enbart besöker sin lya i den södra förorten för att sova och som konduktören på lokaltåget brukar fotograferas eftersom hon alltid sitter så djupt försjunken i sina papper. Resultaten har heller inte låtit vänta på sig.

– Jag är otålig till min läggning, förklarade slottsfrun. Men jag trivs med både konflikter och problem, och båda sorter har vi gott om här på slottet.

Abdullina besökte Viborg första gången av en slump år 1968. På den tiden jobbade hon som sjuksköterska inom neurokirurgi i Leningrad. En helg ville hon bjuda sin make och dotter på en upppfriskande utflykt. Valet föll på Viborg, en stad som länge hade varit stängd och som man i Leningrad kände dåligt till.

– Stadens arkitektur knockade mig totalt, mindes hon. Jag blev eld och lågor direkt. Tänk att det fanns en europeisk medeltida stad bara på ett stenkast avstånd från mitt hem. Och jag som ingenting hade vetat.

Efter en exkursion till parken Monrepos kom hon i samspråk med reseledaren. I en bisats nämnde guiden att stadens hembygdsmuseum snart skulle flytta in på slottet. Ett museum som främst visade det sovjetiska Viborgs ekonomiska framsteg. Och en tanke började gro hos Abdullina.

I husbåt med slottet som granne

Redan följande år hade hon lyckats få tillstånd hos myndigheterna att flytta till Viborg. På den tiden var bostadsbristen fortfarande skriande i staden och familjen Abdullina fick flytta in i en stor husbåt som låg för ankar i centrum av staden. I över ett år bodde de tillsammans med sju andra familjer på båten.

– Det var en mycket romantisk och idealistisk tid, sa hon med ett glatt leende. Men det bästa av allt var nog att man såg slottet från båten.

I väntan på nya uppgifter som sjuksköterska packade hon varje dag en väska med smörgåsar och te i en termos för att sätta sig på slottets bibliotek och studera. I fyra månader satt hon djupt försjunken över böcker i borgens historia.

– Personalen trodde jag var tokig, skrattade hon. Men allt var ju så oerhört intressant!

En dag blev hon kallad till den dåvarande museidirektören. Han hade tydligen insett att kvinnan i biblioteket kunde vara till nytta och erbjöd henne därför ett jobb som guide.

– Jag tackade ja direkt.

Men direktören hade ett villkor. Han kunde inte fördrå anställda som kom och gick. Han ville försäkra sig om att hennes engagemang var äkta, och krävde att jobbet skulle vara för evigt.

Tio år senare tvingades hon bryta det löftet när hon blev kommenderad till stadens administration. Men när hon kom tillbaka till slottet i mitten av 80-talet var det i egenskap av direktör.

Vid den tiden var slottet inte enbart ett museum. Borgen var en egen liten stadsdel med invånare och firmor. Sammanlagt hyste den 27 familjer och ett tiotal företag, bland annat en såg.

– Det var en svår process att placera folk på annat håll, suckade slottsfrun. Först i början av 90-talet blev museet ensam herre på täppan.

Paradistornets räddning

När Sovjetunionen rasade samman 1991 försvann också slottets finansiering. Abdullina och hennes gäng tvingades snabbt komma på andra lösningar.

– Det var hårda tider och vi var helt enkelt tvungna att bredda vår repertoar. Lösningen blev ett eget kulturprogram.

Samtidigt visade det sig att slottets andra, lägre torn ("Paradistornet") lutade så pass mycket att det kunde ramla vilken dag som helst. Behovet av pengar blev akut över en natt.

– Men det fanns ju inget land att be om hjälp, klagade slottsfrun. Sovjetunionen var borta och Ryssland fanns ännu inte. Och ingen i Moskva hade intresse av att sponsra ett fallfärdigt svenskt slott.

I stället beslöt man rädda tornet på egen hand. Man band helt sonika fast det med vajrar och for ut på en tiodagars turné på Karelska näset. Man arrangerade galor på skolor och kulturhus, informerade barn och gamla, bad och tiggade av ortens företag. Och som genom ett under lyckades man gräva fram de pengar som krävdes.

"Kapitalisterna" avväjdes med kanonskott

Några år senare när den vilda kapitalismen hade börjat snurra på allvar fick Abdullina allt oftare besök av kortsnaggade män i svarta läderrockar.

– Dessa charmerande unga män gav mig de mest lockande ultimatum. En gång krävde de att slottet skulle bli nattklubb, en annan gång biljardhall. Museet skulle packas ner, istället skulle personalen förtjäna pengar på en parkeringsplats på borggården. Det var ingen hejd på uppfinningsrikedomen.

Slottsfrun i sino prydnad vid en av slottets riddarfester

Hon skämtade friskt om saken, men jag anade att uppvaktningen hade varit olustig. En gång upplevde hon läget så pass hotande att hon gick ut i den lokala radion och meddelade att slottet stod under belägring. För att sätta vikt bakom sitt påstående hade hon bett militärerna skjuta ett par lösa skott med slottets gamla kanoner!

– Affärsmännens iver hade en tendens att slockna när jag meddelade att alla beslut fattas i Moskva, förklarade Abdullina.

Men sitt intresse för slottet tappade inte dessa unga kapitalister. Halften av dem har istället återvänt som sponsorer.

Abdullina har haft en rad märkliga besök under sina år som slottsfru. En dag stegade en rastlös herremän in i rummet och meddelade att slottet var hans egendom. Han var nämligen ättling till Ivan den förskräckte (1530–1584) och hade nu anlänt för att ta familjens egendom i besittning. Abdullinas trevande svar om att Ivan IV aldrig hade erövrat Viborgs slott möttes av en föraktfull frysning. Till sist kom man överens om att ifall mannen kunde presentera ett dokument om saken med tsarens underskrift och sigill skulle slottet vara hans. Nöjd gick herremannen ut.

Brett kulturutbud

Abdullina och hennes stab lever ett mycket självständigt liv på den lilla slottsön. Man är inte beroende av de lokala byråkraternas välvilja eftersom slottet finansieras federalt. På stadskansliet ser man inte med blida ögon på slottsfruns oberoende. Tjänstemännen är irriterade över att de inte har någon direkt ekonomisk nytta av slottet. Slottsfrun klagar å sin sida över lata kulturbyråkrater och att staden inte vill engagera sig i slottets verksamhet. Resultatet är att båda parter mer eller mindre ignorerar varandra.

Slottsfruns egentliga uppgift är att driva ett museum. Men eftersom statens bidrag inte täcker utgifterna har man fortsatt med att utveckla det kulturella utbudet. Sommarens höjdpunkt är den medeltida turneringen där ett tusental riddare från hela Ryssland deltar. På senare år har också operateatern Mariinskij i S:t Petersburg börjat ge föreställningar på slottet. Den festival som kanske står närmast Abdullinas hjärta är den årliga jazzfestivalen med musiker från både Finland och Sverige.

– Vår verksamhet styrs inte av några nationella principer, menade hon bestämt. Här finns rum för alla.

I samma andetag suckade hon över det svala intresset från finskt håll. Slottet har hyst en rad finska konstutställningar, men Abdullina sade sig sakna

konkreta historiska saker att ställa ut.

– Jag har en känsla av att ni finländare pantar på era saker, sa hon. Men småningom ska vi väl få ihop en ordentlig utställning över den finska tiden.

För några år sedan lyckades hon övertala en grupp finlandssvenska wiborgare att sätta ihop en permanent utställning över det svenska Wiborg. Nu planerar hon en utställning som skulle beskriva gamla traditioner i det inre av Ryssland för att stadens unga bättre kunde förstå den äldre generationen.

– De sovjetiska nybyggarna anlände ju hit till denna främmande europeiska stad med enbart några skjortor

i bagaget, påpekade hon. Också deras traditioner fick ett abrupt slut när de flyttade.

Till sist bad jag Abdullina måla upp en drömbild av slottets framtid. Hon började lyriskt tala om ett konferenscentrum, en restaurang och ett hotell. Men längst dröjde hon vid borgens skyddshelgons, den helige Olofs torn. Om hur fantastiskt det vore ifall man kunde utrusta det med sju mellanplan där varje våning skulle rymma en utställning över ett århundrade i stadens historia.

Min kommentar om att Moskva knappast ger mer pengar efter den senaste skandalen fick slottsfrun snabbt ned på jorden igen.

– Ack dessa banditer från Petersburg! utropade hon. Se hur de förstörde mitt torn!

Det var så här:

Abdullina hade lyckats tigga lös fem miljoner rubel direkt av president Putin för att reparera och måla tornet. Jobbet gick till en firma från S:t Petersburg som fick kvalitetsfärg från Finland till sitt förfogande. Det fanns bara ett krav. Färgen fick inte strykas på i minusgrader. Men det struntade firman i och började måla först i november. Resultatet blev att färgen började krackelera på vissa avsnitt redan efter några månader. Dessutom försvann arbetarna mitt i processen eftersom de inte hade fått betalt. Först när taket i en utställningshall började läcka märkte man att arbetarna också hade struntat i att sätta tillbaka takplåten.

Medan åklagaren började rota i saken tvingades Abdullina själv reparera skadorna.

– Det var en skandal utan like, suckade slottsfrun. Frukantansvärt.

Denna förkortade text kommer att ingå i en ny guidebok i reportageform om Wiborg som Anders Mård, journalist bosatt i S:t Petersburg håller på att skriva. Boken har arbetsnamnet "Tillbaka till Viborg" och ska ges ut både på svenska och finska hösten 2005 av förlagen Söderströms och Tammi.

FINLANDS LEDANDE AUKTIONSHUS TILL ER TJÄNST

Har ni för avsikt att sälja konst, möbler, skulpturer, silver, smycken, design etc.?

Våra erfarna experter står gärna till er tjänst. Vi erbjuder fri värdering på vårt kontor eller hemma hos er.

För närmare information vänligen kontakta:

PAUL HÖRHAMMER
Inhemsk konst

ANNA HJORT
Utländsk konst

MARJALEENA LINDBERG
Silver, smycken, design

CHRISTIAN BOMAN
finländsk konst, modern konst

MARIA EKMAN
Möbler, ryskt och kinesiskt porslin, mattor

DAN VON KOSKULL
Glas och porslin, speglar, takkronor, kartor

Tel. 09-6689110, fax 09-6121266
www.bukowski.fi

Bukowskis
HÖRHAMMER

Stora Robertsgatan 12, 00120 Helsingfors

Agda Lindqvist – en okänd målarsyster

Marianne von Wright

På 1880-talet reste unga kvinnliga och manliga konstnärer till Paris för att studera vid akademierna och ateljéerna. Många av dem blev kända namn: Edelfelt, Gallén-Kallela, Hélène Schjerfbeck, Maria Wiik, andra är bortglömda idag. Till de senare hör Agda Lindqvist, född i Uleåborg 1860, död i Wiborg 1889.

Måla eller sjunga?

Vivia Agda Lindqvists far var arkitekten Ludvig Isak Lindqvist, hennes mor hette Olga Linsén, Emelie Topelius var hennes faster. Agda föddes alltså i en familj med många kulturella kontakter. Familjen flyttade kort efter Agdas födelse till Helsingfors där fadern blev "Öfverdirektör i Öfverstyrelsen för de Allmänna Byggnaderna", i dag säger vi generaldirektör för byggnadsstyrelsen.

Agda visade tidigt konstnärliga anlag. Hon gick i Svenska Fruntimmersskolan, vars föreståndarinna Elisabeth Blomqvist också var känd som konstnär och som uppmuntrade sina elevers intresse för konst. Efter avslutad skolgång studerade Agda vid Konstföreningens ritkola 1876–79 och fick 1881 ett statsstipendium för att fortsätta sina studier i Paris. Agda hade också en vacker sångröst och tvekade länge om hon skulle ägna sig åt konst eller musik. Men hennes far arkitekten ogillade tanken att hans dotter skulle bli sångerska och understödde i stället hennes anlag för teckning. För honom kändes det tydligt tryggare med en framtid som konstnär, kanske teckningslärarinna, än som sångerska.

Agda Lindqvist

Till Paris

Vi vet mycket litet om Agdas första vistelse i Paris och måste föreställa oss hennes tillvaro ungefär så som Maria Wiik beskriver sitt liv där vid samma tid. Det gällde att tidigt på morgonen infinna sig i ateljén för att få en god plats. Arbetet pågick kl. 8–12, därefter åt man lunch, medhavd eller på någon närbelägen krog och fortsatte sedan arbetet på eftermiddagen. Veckans höjdpunkt var den dag då läraren kommenterade och korrigerade elevernas arbete.

Kort mellanspel i Helsingfors

Efter två terminer återvände Agda till hemstaden och var det följande året elev vid Adolf von Beckers privata akademi. Becker hade studerat i Paris och följde i sin undervisning samma principer som han själv hade lärt sig. När hans elever i sin tur kom till de franska akademierna hade de gedigna grundkunskaper och goda förutsättningar att utveckla sig vidare.

Agda ställde första gången ut på Finska Konstföreningens utställning 1883. Hennes två arbeten omnämns

som "studiehufvuden". Tillsammans med bl.a. Venny Soldan-Brofeldt omnämns hon i en recension i Helsingfors Dagblad:

Om deras arbeten, med deras förtjenster och fel, är det ännu för tidigt att yttra något omdöme; vi önska blott god fortsättning och framgång.

Tillbaka till Paris

Hösten 1883 reste Agda igen till Frankrike med ett statligt stipendium i fickan. Om den andra vistelsen där vet vi mera tack vare Helena Westermarck som var Agdas goda vän. De studerade båda vid Académie Colarossi och bodde på samma pensionat.

I sina brev till familjen och i sina memoarer, Mina levnadsminnen (Helsingfors 1941) berättar Helena om de två unga målarsystrarnas liv i den franska huvudstaden. Som alla andra arbetade de i ateljén kl. 8–12 och 13–17. Tillsammans med sina målade väninnor besökte de kyrkor, museer och konstutställningar samt kopierade de gamla mästarna i Louvre. Till utbildningen hörde också att bekanta sig med den moderna konsten och besöka de kändaste målarna i deras ateljéer.

Förutom studierna hade de unga

konstnärinnorna tid för avkoppling. De besökte teatrar och operan. Hélène Schjerfbeck uppskattade Saint-Saëns och Wagner. Många tog lektioner i franska och läste fransk litteratur. Enligt Helena som själv tyckte om att besöka juvelerarnas skyltfönster frestades Elin Danielson av den goda maten och Maria Wiik var svag för sötsaker.

Skulptören Walter Runebergs gästfria hem var en samlingspunkt för den finländska kolonin. Där träffade målarsystrarna sina landsmän och mötte många skandinaver som då vistades i Paris, t.ex. August Strindberg, Jonas Lie och Edvard Grieg.

Männen festade ofta och grundligt medan målarsystrarna höll sig mera för sig själva och knöt snarare kontakter med de nordiska och europeiska konstnärinnorna. De bildade en egen krets och respekterades av sina manliga kolleger som flitiga och kunniga. Ett undantag var Axel Gallén-Kallela. Han skrev i ett brev till sin mor att han skämdes över de finska "målarmamsellernas" lantliga och smaklösa klädsel. Den enda som fann nåd inför hans ögon var Elin Danielson.

Hélène Schjerfbeck var den första som talade om "målarsystrarna" och avsåg då Ada Thilén, Maria Wiik, Helena Westermarck och sig själv. Kretsen växte och kom att omfatta alla kvinnliga konstnärer som börjat sina studier ca 1880 och rest ungefär samtidigt till Paris. De hörde ihop med plein-air realismen och naturalismens genombrott. De målade tillsammans hemma och utomlands, de stödde varandra och var de första betydande professionella konstnärinnorna i vårt land. Deras första skapande period inföll på 1880-talet som också var en genombrottstid för kvinnorörelsen. De kallade sig konsekvent målarinor.

Målarsystrarna höll ihop av många orsaker. Samvaron med jämnåriga gav trygghet och glädje. Stipendierna var blygsamma och livet blev billigare då man slog sig ihop. De bildade ett nätverk som förmedlade nyheter om varandra och om det aktuella i konsten. De målade liknande motiv och hade en gemensam målsättning.

I Finland var utbildningen relativt jämlik men i Paris utgjorde kvinnorna en minoritet som inte hade samma möjligheter som männen. Ecole des

Motiv från Bretagne

Beaux Arts (den franska konstakademien) var stängd för kvinnor. De arbetade därför vid de privata akademierna där man hade skilda ateljéer för de kvinnliga och de manliga eleverna. Kvinnorna måste också betala högre avgifter; de antogs måla bara av intresse. De fick inte personlig handledning lika ofta som männen. Eleverna tecknade och målade för sig själva och lärarna kom för att korrigera och ge råd. Det sägs att lärarna gjorde denna "correction du maître" 1–2 gånger i veckan för männen och 1–2 gånger i månaden för kvinnorna.

En sommar i Bretagne

När sommaren kom sökte sig konstnärerna bort från det heta och dammiga Paris till landsbygden där de kunde ägna sig åt friluftsmåleri. Svenskarna med Carl Larsson i spetsen slog sig ned i Grez-sur-Loing, finländarna föredrog Bretagne. Luften där ansågs vara genomskinlig men inte för klar. Tavlor målade i Bretagne domineras av silverskimrande och blekt genomskinliga gråa, gröna och blåa toner.

Konstnärerna fascinerades av det ursprungliga i Bretagne, minnena av det keltiska och det medeltida. Befolkningen gick i nationaldräkt och träskor till vardags, männen bar bredbrättade hattar och kvinnorna vita hucklen. Förutom rena naturmotiv målade man efter modell ute i det fria.

Agda och Helena beslöt sig för att tillbringa sommaren 1884 i Bretagne och Ada Thilén slöt sig till dem. De slog sig först ned i Concarneau vid Atlantkusten men flyttade snart längre in i landet där luften var mildare. De hyrde rum hos en Mlle Clementine och åt på en lokal krog bestående av ett stort kök och en matsal med två långa bord för gästerna.

Sommaren var solig och varm; iklädda stora sävhattar och vida blusar strövade de tre kvinnorna omkring med sina skissblock och målargrejor. Under en av sina vandringar kom de till en villa uppe på en höjd där de fick hyra ett rum och en ateljé som de dock sällan använde då de övervägande målade utomhus. Villans ägare hade tre papegojor av vilka en var stor, grann och arg. Han kunde hugga sin vassa näbb i närmaste ben och avvärjdes med spatserkäppar utplacerade på strategiska ställen.

Tillsammans med Mlle Clementine besökte finländskorna lokala fester där traktens ungdomar dansade till tonerna av säckpipa och fiol. Viktigast var dock att måla och teckna. De fyllde sina skissblock med studier efter levande modell och landskap. De

målade i olja och akvarell. Agda var intresserad av att måla bönder, fiskare, gamlingar och "folkets barn". Helenas största arbete var en oljemålning med en gammal kvinna och två barn i bön framför ett stenkors vid en kyrka. Den hängde följande höst på Konstföreningens utställning i Helsingfors men dess senare öden känner man inte till. Agda ställde vid samma tillfälle ut två tavlor: en genremålning från Bretagne och en flickstudie. Om Agda och Helena skrev J.J.Tikkanen i Finsk Tidsskrift (1884/II, s. 393):

Fröknarna H. Westermarck och A. Lindqvist skulle säkerligen icke behöft resa så långt som till Bretagne för att finna tillräckligt fula modeller att måla af. Deras målningsätt är för ofrigt ända till förblandning lika.

Målarsyster i Helsingfors

I september 1884 återvände Agda till hemlandet. Och sedan? Vad vet vi om henne de följande åren? En ofullständig bild får man genom utställningskataloger och recensioner. En kritiker förvånade sig över det stora antalet damer bland utställarna och undrade om det berodde på "konstens lämplighet för dilettanter" men erkände också att många tog sin sak på allvar. De kvinnliga konstnärerna ansågs vara "radikala naturalister, som nästan tycks anse skönheten vara ett naturens misstag". Något fulare än Schjerfbeck's Pojke matande sin lilla syster och Westermarck's Strykerskor kunde man inte tänka sig. Men kritiken var också positiv. Man berömde de unga konstnärinnornas ärliga naturstudier och deras "sträfvän efter kolorit och harmonisk total verkning".

Sedan skol- och studieåren hade Agda vänner i staden vilket säkert innebar ett glatt umgängesliv och kontakter utöver kollegerna. Bland dem fanns trevliga unga män och ett sådant möte resulterade i förlovning i november 1886 med Ferdinand Alfthan (1857–1921), belgisk vicekonsul och företagare i hemstaden Wiborg.

Ung fru i Wiborg

Bröllopet firades i Helsingfors den 21 juni 1887 och dagen innan hölls en middag på Högholmen. Agdas blivande svägerska Esther Alfthan (gift Höckert) berättade 50 år senare i en artikel i Wiborgs Nyheter 8.5.1937 hur Zacharias Topelius hållit ett poetiskt tal till brudparet. Den engelska drott-

Lekande barn på strand

Herman Hultins sista publicistår 1938–1948

Ralf Thilén

ningen Victorias 50-årsjubileum som regent firades ungefär samtidigt och det gav Topelius orsak att "önska en 50-årig regeringstid för, som han sade, "drottningen och prins-regenten". En vacker önskan som dock inte gick i uppfyllelse.

Det unga paret bosatte sig först inne i staden Wiborg men flyttade i mars 1888 till Havis. Agdas svärfar Ferdinand Alfthan d.ä. hade dött och sonen efterträdde honom som disponent för Havis Ab.

Från Agdas år i Wiborg har bevarats sex brev som hon skrev till Helena Westermarck mellan 18.9.1888 och 29.7.1889. Brevens ingår i Handskriftsavgdelningens samlingar vid Åbo Akademiens bibliotek.

Agda undervisade vid stadens rit-skola och målade hemma i en ateljé som hon inrett. Men när sonen Isak föddes i augusti 1888 blev rummet barnkammare och Agdas möjligheter att måla minskade. Hon fick nöja sig med skissblocket och enstaka oljemålningar.

Vintern 1889 tillhörde Agda "bestyrelsen" för en Pariserfest och arrangerade en rad tablåer med namn som bl.a. Bröllopsfölje från Directoriets tid och Marie Antoinette med gemål. Hon vände sig till Albert Edelfelt för att få äkta kostymuppgifter – "han är alltid själv älskvärdheten". Hon berättade också att hon gör "studier nu af alla krafter och målar efter modell".

Vänskapen och brevväxlingen med Helena betydde mycket för Agda. I breven berättade hon om sitt liv, om mannen och sonen samt vad hon läste. Hennes tankar kretsade mycket kring konst, hon frågade om konstlivet i Helsingfors och kommenterade artiklar och recensioner. Hon frågade efter målarsystrarna och hoppades att Hélène Schjerfbeck skulle ha krafter att måla "jättedukar med bilder ur det älskade lifvet, sådana bilder framför hvilka kritiken förstummas".

När jag läste Agdas brev blev jag helt chockad då hon talade om sin vantrivsel i Wiborg. Hon tyckte att wiborgarna var konservativa och outvecklade. De var i hennes ögon tröga och tråkiga och hon kände sig "landsförvist ur konstens rike".

Men lika tydligt som hon visar sin vantrivsel lika varmt talar hon om sitt äktenskap, hur det har förändrat henne och om sonen Isak. I Ferdinand Alfthans arkiv har jag hittat brev som berättar om det unga parets besök i S:t Petersburg för att besöka konstutställningar och operan. Ferdinand var intresserad av konst, han var senare aktiv i Wiborgs Konstförening och det fanns gott om konstnärliga anlag i släkten.

För att förstå Agda kan vi inte skylä på hennes ungdom, hon var dock 27 år då hon gifte sig och hade rest och studerat utomlands. Men hennes tid i Wiborg omfattade bara två år under nya förhållanden. Hon återhämtade sig aldrig efter den svåra förlustningen då sonen föddes och de citerade breven är från en tid då sjukdom och trötthet dominerade hennes tillvaro. Hon saknade målarsystrarna och bad sin väninna besöka henne. Varför ett besök inte blev av vet vi inte. Helenas svarsbrev är försvarna och i sina minnen nämner hon sin väninna enbart i samband med tiden i Frankrike.

Agda dog den 29 september 1889 och begravdes i den Alfthanska familjegraven på Ristimäki kyrkogård.

Inom den finländska konsthistorien är Agda en fotnot i kapitlet om målarsystrarna. Då hon dog tidigt förblev hennes produktion blygsam och hennes verk nådde aldrig konstmuseerna och de stora samlingarna. Hon deltog i Konstföreningens utställningar och hennes tavlor köptes till Konstnärsgillet's lotterier.

Agda Lindqvist målade både landskap och porträtt. En förteckning över hennes tavlor som jag känner till omfattar bara sju arbeten. Därför är jag tacksam om eventuella läsare med målningar eller teckningar av Agda Lindqvist-Alfthan eller med kännedom om sådana kunde kontakta mig direkt (se Helsingfors telefonkatalog) eller genom Wiborgs Nyheter's redaktion.

Herman Hultin, Wiborgs Nyheter's f.d. chefredaktör hade inte varit många veckor i sitt nya hem i Helsingfors innan han återvände till Karelen i slutet av juni 1938. Efter några dagars vistelse i den forna hemstaden Wiborg reste han och Agda med de tre Thilenska barnbarnen till barmorskornas pensionat Mansikkaoja i Kuokkala endast några kilometer från den ryska gränsen. Här hade han med sin Agda och dessa barn barn firat alla somrar sedan 1933.

Häriifrån fortsätter han att skriva om aktuella skeenden i Wiborgs Nyheter. Han kommenterar i juli bl.a. de kommande Olympiska Spelen, som Japan avstått från att hålla och som därför flyttats till Finland för år 1940. Härvid beklagar han sig över arrangörernas avsikt att bannlysa svenskan från spelen. I början av augusti skriver han ett långt brev om Näsets vackra plager, som under tsartiden mottog upp till 100 000 sommargäster, och uppmanar sina landsmän till större turism i dessa "egendomliga och fagra" gränstrakter.

Tillbaka i Helsingfors sänder han i slutet av augusti en längre rapport från den nya hemstaden, som han tror sig kunna trivas i trots att så många goda vänner blivit kvar i Wiborg. Under hösten besöker många wiborgsbor hemmet på Parkgatan för att tala om tider som gått och förtälja nyheter från Wiborg samt njuta av Agdas goda kakor och kaffe.

Hultin gläder sig över den avspänning, som Münchenavtalet fått till stånd, ty han har med fasa sett fram emot ett nytt världskrig och vad ett sådant skulle medföra för civilbefolkningen. Han har under det gångna året från strider i Spanien och Kina erfarit vad det moderna luftkriget kan få till stånd i oöfästa städer.

I en skrivelse uppmanar han Wiborgs ledande män att göra sitt bästa för att få ett universitet till staden. Den 19 november hyllar han sin vän Selma Lagerlöf inför "den stora sagoförtäljerskans 80-årsdag". Han har alltid beundrat den svenska nobelpristagaren, som han träffat både i Wiborg och i Sverige.

Julen 1938 firar han i Wiborg och beskriver hur fyra olika språkgrupper lever i samsjå i staden. Här skriver han inför nyåret i Tidskrift för Barmorskor (vars redaktör är hans maka Agda) följande profetiska dikt:

*Men ifrån det år, som flyr, en dyning
slår av ofrid mot det än i linda,
som snart oss i sin ödesväv skall binda.*

Den 28 februari 1939 författar han en kort historik över Wiborgs Nyheter, då tidningen fyller 40 år. Några dagar därefter finner vi honom igen i Wiborg, då 40-årsjubileet firas. Under festen håller han ett humoristiskt tal tidningen till ära.

Den 12 mars publicerar Hultin i Hufvudstadsbladet en längre artikel om Finlands äldsta apotek som fyller 250 år. Det är det Jaatinenska apoteket i Wiborg, som då sköttes av änkan Hilja Jaatinen.

I mitten av mars kritiserar han i WN under rubriken "Inför uralldningen" Mussolinis fascistvisioners invasion av det vämlösa Albanien på självaste långfredagen. Följande vecka uppmanar han landets fäder att skyndsamt befästa både Karelska Näset och Åland. I slutet av maj kommenterar han Tysklands förslag om en nonaggressionspakt med Norden,

Herman Hultin på gamla dagar.

som Finland, Sverige och Norge är emot emedan en sådan skulle ifrågasätta dessa länders neutralitet. Han förstår dock Danmarks villighet att underhandla givet landets utsatta läge som granne till det expansionistiska Tredje Riket.

Under rubriken "Offergärning" hyllar han Eugen Schauman på 35-årsdagen av dennes attentat mot Bobrikoff. I början av juli skriver han om riksdagsvalen och uttrycker sin bevisvelse över att Svenska Folkpartiet erhållit endast 18 mandat.

Under sommaren, som skall bli hans sista på Karelska Näset återkommer han ofta till utrikespolitiken och konstaterar att den ovanligt varma och solljus som sommaren inte varit ägnad att avspänna den politiska hetsen i Europa, där Tyskland i mitten av augusti börjat göra anspråk på Danzig. Han uttrycker sin stora förvåning över nonaggressionspaktens mellan Sovjetryssland och Tyskland, som han anser vara ett "politiskt schackdrag av överraskande art".

Krigets utbrott kommenterar han med orden: "Ett märkligt faktum är att man efter världskrigets namnlösa fasor ej kommit längre i humanitet och aktning för människoliv än att genom nya krig lösa frågor, som p.g.a. Versaillesdiktatets missgrepp förblivit olösta." Ett par veckor därefter beklagar han djupt Polens öde "att bli klämt mellan två jättehärars sköldar" och konstaterar att tyska truppmassor nu kan sändas till Siegfriedlinjen. Han protesterar skarpt mot tyska torpederingar av finska och svenska fartyg utanför Norges kust och frågar sig "om cellulosa och papper blivit stridsmedel".

Om underhandlingarna med Sovjet säger han den 28.10 i WN "Vi är inga bomullsbalar på drift. Vi har för länge sedan gjort vårt val och står fast vid det". En vecka senare beskriver han dagens situation med orden: "Novemberdimman sveper sig allt tätare omkring Finland i detta nu. Man spanar och lyssnar blott för att förnimma de vindar, som skall försingra töcknen."

I november undrar han hur man skall ställa sig till de fruktansvärda ryska kraven. Dagen innan Vinterkriget bryter ut kan vi läsa hans åsikt om Mainilaskotten under rubriken "Skrämskott", som han anser vara en "svinaktig provokation".

I början av januari 1940 konstaterar han att huset på Suoniogatan i Wiborg, där han under decennierna bott med sin Agda, blivit förstört. Han beklagar i samma skrivelse de ryska nidingsåden mot civilbefolkningen i Wiborg och Karelen.

Med sorg läser Hultin i februari de allt flera dödsannonserna över stupade. Och han förundrar sig över friden på Heinsjöns strand vid den lilla österbottniska byn Högnabba, dit han nu kommit på sin evakueringsfärd med Agda och en del av sina barnbarn samt brorsonen Lennart Hultin, vars apotek i Wiborg blivit förstört.

Förlusten av Wiborg och Karelska Näset i freden den 13 mars rör Hultin djupt. Han gläder sig dock över att dödsannonsernas mångfald nu minskar men konstaterar att vi har en ny sorg i anledning av att en historisk del av landet gått förlorat. "Väldsfreden berör 450 000 av landets fätaliga befolkning. Vi bör nu bereda bostäder åt våra hemlösa landsmän", säger han i Hbl i slutet av mars. I början av maj skriver han i samma tidning en längre artikel om Wiborgs Nyheter under rubriken "En svensk röst som tystnat".

I och med WN skattat åt förgängelsen försvagas Herman Hultins röst i hög grad. I Tidskrift för Barmorskor, skriver han i juli 1940 om wiborgsken Signe Lybeck på dennas 60-årsdag. Han berättar om "Hotell Lybeck" i Wiborg, som Signe Lybeck ägt samt om pensionatet Mansikkaoja i Kuokkala, som fröken Lybeck förestått och förbättrat under hela 30-talet.

Ett annat av Hultins språkkriv blir tidskriften "Allsvensk Samling" i Göteborg, där han den 1 augusti 1940 publicerar en lång artikel om Wiborg under rubriken "En fallen förpost". När han den 11 oktober samma år fyller 70 år är det i denna rikssvenska publika-

tion man ger honom den största elogen: "En svenskhetens riddare" kallas han i en lång artikel, som beskriver hans aktiviteter i Wiborg som ledarskribent i WN, lektor i stadens svenska skolor, ordförande för Svenska Folkpartiets och Arbetets Vänners wiborgsavgdelningar samt stadsfullmäktig och medlem av stadens kyrkoråd. Artikeln slutar med orden "Mer än de flesta har han kämpat för svenskhetens bevarande och värn i Finland".

I hemlandet är det i Borgåbladet vi härefter kan läsa de flesta av Hultins skrivelser. Det är i den tidningen han kan uttrycka sin glädje över Wiborgs återerövring den 29 augusti 1941 – en dag som enligt honom "för all framtid kommer att framstå som en märkesdag i Finlands hävder".

Sommaren 1942 finner vi Herman Hultin åter i Karelen. I juli skriver han i Hufvudstadsbladet under rubriken "En karelsk sockens öden genom tiderna" om Parikkala och en månad senare kommer till samma tidning ett sommarbrev från Ladoga Karelen, då han besöker sin svärsons Väinö Pelkonens och dennes bröders gård Annala på Sorolansaari i Jaakimvaara skärgård. På återvägen besöker han Wiborg men skriver inte någonting om detta besök. Har den gamle specialisten på utrikespolitik och världshistoriens gång fått onda aningar om stadens framtid? Klart framkommer hans pessimistiska tankar om kriget i en melankolisk julleddare i Tidskrift för Barmorskor. Han har i Svenska Dagbladet följt med oensurerad information om striderna i Stalingrad och anar väl i slagets utgång slutet för Tredje Riket. I mars 1943 beskriver han detaljerat i Borgåbladet "En bombnatt i vår huvudstad". Det är i samma tidning vi får under april läsa om Katynmorden, för vilka Hultin utan tvekan ger Stalin hela skulden.

Under sommaren skriver han i Hbl om de karelska, som återvänt till sina hemtrakter. (Då hade dottern Helga Pelkonen med familj flyttat tillbaka till sin renoverade lägenhet på Kalevagatan i Wiborg.) Tonen är då ganska optimistisk. Men den är helt annan, när han i Borgåbladet 25.11.43 relaterar "Moskvakonferensen", som "inte öppnar ljusa perspektiv för mänskligheten", ty här har de allierade utrikesministrarna gått med på att till Sovjets intressesfär överlåta delar av Finland samt Baltikum och stadfast Sovjets gräns mot Polen sådan den var 1940/41.

Efter det ryska genombrottet på Näset i juni 1944 skriver han flera artiklar om striderna i Karelen och beklagar sorgen förlusten av Wiborg. Han anser att vi i den nya förlusten nått "en vändpunkt i Finlands ödesväg". Då Mannerheim väljs till president anser han att landets öde lagts i de bästa händer.

I slutet av augusti berättar han i Jakobstads Tidning om sina år i Wiborg och somrar på Karelska Näset under rubriken "Bilder från det Karelen som var". Därefter börjar hans penna alltmer tystna. Vi ser i slutet av året 1944 en kort artikel om "En dystrare Jul än någonsin" i Tidskrift för Barmorskor. Nästa gång tackar han den 18.10.1945 i Hbl för alla hyllningar på hans 75-årsdag.

I januari 1947 relaterar han i kortet i Hbl årets Sjunde Januari fest, där Helga Pelkonen åter framfört sina kupletter. Försommaren 1947 deltar han i Sfp:s partidagar som nestor och för 40:e gången och tilldelas Freudenthalmedaljen. Då sommaren är slut ser vi i Hbl hans korta rapport från Karelen i ett "Sommarbrev från Willmanstrand", där dottern Helga har sitt nya hem.

Herman Hultins sista skrivelse publiceras i Sverige av Dagsposten 7.10.48. Det är en lång artikel som behandlar Finlands förhållande till Sverige under rubriken "Sverige-Finland – En historisk återblick". Ett passligare ämne kunde han inte ha valt för sin svanesång.

Albert Edelfelt i Wiborg

Per Erik Floman

Minnet av vår redan på sin tid mest kände målare Albert Edelfelt firas i dubbel bemärkelse. Det var senaste år 150 år sedan han föddes och i år är det 100 år sedan hans död. Han blev sålunda endast 51 år gammal. Hans vuxenliv kom att kretsa kring axeln Paris – Borgånejden. Men hade han alls någon beröring med begreppet Wiborg?

Edelfelts minne har uppmärksamats med utställningar, böcker, artiklar, frimärken och föredrag. Wiborgs Nyheter vill komma med en egen röst i hyllningskören. Uppdraget gick kanske av "symbiotiska skäl" till denne wiborgare, som har lyckan att vara gift med Eva, född Brandt och kusindotter till Albert Edelfelt. Hennes farfars syster var alltså Alberts mor Alexandra (f.Brandt). Evas tredje förnamn är sålunda Alexandra – och i vårt hem omges vi av lite edelfeltsk atmosfär i form av konstverk, pryglar, anteckningar och Edelfeltböcker (Berta Edelfelt (8 st.), Bertel Hintze, Anna Kortelainen, Kallio-Sivén). De wiborgska källskrifterna för denna uppsats är bland andra Ruuths stadshistoria, dess finska, nybearbetade utgåva, Olli Valkonens bok om Wiborgsmuseernas konstskatter och Victor Hovings personhistoriska böcker. Tack för hjälpen går också till Svenska Litteratursällskapets brevarkiv, amanuens Veikko Pakkanen på bildkonstarkivet, Eva von Alfthan, Marianne von Wright, Carl Fredrik Sandelin och Göran Hoving.

Själva impulsen till denna uppsats kom genom ett brev av Albert till mor Alexandra, daterat "söndag afton" 1895 i Wiborg. Konstnärens kärleksfulla och innehållsrika korrespondens med modern inleddes när han som 20-åring påbörjade sina konststudier utomlands. Brevet skrevs med korta intervaller ända till moderns död 1901. De var daterade i Paris och andra europeiska metropoler – men ett kom alltså från gamla Wiborg.

Denna stad betydde knappast så mycket för den världsvane konstnä-

ren. Men i följande fyra avsnitt ska jag berätta om hans första kontakt med wiborgare, i samband med en resa till Rom, om hans första vistelse i kringelstaden, beskriven av honom själv, om hans andra vistelse där samt slutligen om hans närvaro i Wiborg genom sina verk.

Ödesmättad Romresa med en wiborgare

Låt oss nu bege oss i tankarna till Wiborg på 1870-talet. Där finner vi familjen Hoving. Walter, bokhandlaren, var en rese i kommunalpolitiken. Han hade en bror, Victor (1846–1876), en gladlynt och affärsbegåvad yngling vid den tiden. Walter hade också en son, Victor den yngre, (f. 1877) som skulle bli både bokhandlare och författare, känd för sina wiborgsböcker.

Victor den äldre praktiserade bl.a. hos den Wahlska firman men blev tidigt egen företagare, fick handelsmans burskap 1865 och gjorde sig förmögen med sin trävaruörelse och sitt "Ångbåts-Contor". Han fick snart råd att ägna sig åt sitt intresse för konst.

Vid en konstresa till Paris blev han bekant med Albert Edelfelt, "det unga finska geniet". I februari 1876 ledde vänskapen till att Hoving inbjöd Edelfelt att med honom resa till Rom på ett par månader! Resan förverkligades via Polen, Wien och Trieste. Sedan följde "Tizians och Tintoretts hemstad" Venedig samt Florens. Edelfelt skriver att han helst stannat för långa perioder i dessa härliga konststäder, men Hoving ville alltid vidare.

Den 17 mars 1876 anlände herrarna till Rom, där skulptören Walter Runeberg mötte och bodde. Redan därförinnan hade Hoving känt sig rugig och detta accelererade i Rom. Han stannade allt oftare hemma medan Edelfelt slukade museer och gallerier. Därvid kom denne i kontakt med sin samtida, skulptören Johannes Takanen, som han högeligen beundrade.

Detta möte medförde också en fläkt från Wiborg. Takanen var född i Ved-erlaks 1849 i mycket små förhållan-

den. Men man upptäckte hans konstnärliga talang, han fick slå sig ned i Wiborg och blev privatelev hos den tyske konstnären Sprengel. Denne insåg att pojken var en unik begåvning. Wiborgarna, bl.a. Frauenverein, började stöda honom med insamlingar och småningom kunde stadens rikare familjer börja köpa upp hans verk. Victor Hoving hörde till mecenaterna. Takanen bereddes möjlighet att studera utomlands (och dog förresten 1885 i Rom). Hans Väinämöinen i Monrepos blev allom bekant och den lilla marmorskulpturen "Venus och Amor" fanns i det brunouska hemmet och senare i Konstnärsmuseets ägo och hörde till de verk som räddades undan kriget. Den finns nu i Lahtis konstmuseum.

Men, tillbaka till Rom. Hovings tillstånd försämrades hela tiden och dagliga telegram till Wiborg höll brodern Walter å jour. Runeberg och Edelfelt vakade över sjuklingen och då smittades Albert av den Hovingska åkomman, som visade sig vara tyfus!

Edelfelt måste tas in på sjukhus och blev allt svagare. De följande åtta breven till modern skrevs på danska av den trogne vännen Pietro Krohn, som var Alberts ständiga stöd på spitalet. Krisen gick långsamt över, men först den 7 maj vågade man berätta för den uppskakade Edelfelt att hans resekumpan Hoving hade avlidit en månad tidigare. – Så sorgligt slutade Albert Edelfelts första, medelbara kontakt med det wiborgska. Victor Hoving begravdes på lutherska kyrkogården i Rom och hans gravsten är skulpterad av Runeberg.

Med pensel och staffli i Wiborg

Vi förflyttar oss nu två decennier framåt i tiden, till år 1895. Då hade Edelfelt redan uppnått internationell berömmelse, han bodde i Paris och tillbragte somrarna på Haiko. Han reste däremellan land och rike runt och målade porträtt av kejsare och kändisar och så kom det sig att han också fick en beställning från Wiborg.

Han inbjöds till familjen Dippell för att måla ett porträtt av frun i huset, Dagmar, född von Alfthan från Kirjola gård. Maken, arkitekt Edvard Dippell (1855–1912) ritade bl.a. den nya domkyrkan 1893. Han grundade Tekniska Klubben och var en mycket betrodd man både i affärlivet och det kommunala. Föregående generation hade kommit från Hannover. – De bodde i den tidigare Stünkelska gården vid Norra Vallén.

Nu överlåter jag ordet åt Albert E. I hans brev till "Ålskade Mamma" beskriver han sina intryck. Brevet är 9 sidor långt och skrivet som en pratstund

Räskiss för porträttet av fru Dagmar Dippell, (1895), foto: Centralarkivet för bildkonst

i ett stycke. Jag har fritt omdisponerat det. Först behandlas målandet och bopendet, sen intrycken av wiborgarna och av deras stad. Jag har utelämnat familjepprat, konstkritik, litteraturdiskussioner mm. av utrymmesskäl.

"De lefva mycket fint och här var andra dagen en middag i anledning av hans 40 födelsedag, som jag ej sett maken till i Finland – med en massa saker och rätter från Petersburg, mycket goda viner och så vidare. – L. Knorring, Rob. Borenus med fru, en fröken Alfthan från Havis (Esther), fröken Norring (som sjöng), konsul Dippell med flere. Folk äro mycket rädda att störa

mig med målningen och har har derfor sedan dess inte varit någon utom Ade Standertskiöld i dag på middag. – Dessa wiborgska aftnar, fruntimren äro mycket glada och språksamma. Jag känner mig omgifven av en atmosfär af, ja jag får väl lov att säga beundran, som stukar mig oändligt. Bara det här porträttet nu ville blifva bra så att jag ej får skämmas!"

"... Hvad jag icke kunde skrika i telefon var att det hittills gått öfvermåttan långsamt med porträttet..." Dels är hon rätt svår att måla (man vet ej om hon är fet eller mager, glad eller sorgsen, mjuk eller skarp) dels har jag

Jos siull' on snaijuu,
juo Sergejfeffin tsjaiuu

Toppen
Sergejfeffs Java te
i koppen!

OY SERGEJEFF AB

Löjtnantsv. 10
00410 Hfrs

tel. 532 041 fax 532 045

STÖD DET FINLANDSSVENSKA BILDNINGSBETET

Svenska folkskolans vänner tar emot donationer och testamenten. Föreningen ställer avgiftsfritt sakkunnig hjälp till förfogande vid uppgörande av donationsbrev och testamenten.

Närmare information ger SFV:s kanslichef
Christoffer Grönholm, tfn 09-6844 570

Larin Paraske (1893), foto: Centralarkivet för bildkonst

ändrat färg och ställning i oändlighet.” ...” Och jag har ändå arbetat mycket flitigt. Skulle jag ha svårare att koncentrera mig nu än förut? Säkert är att det numera är svårare för mig att göra ett porträtt på resa än förut.”

...” En sak som derouterar mig är att unga frun i grunden är alldeles annorlunda än jag tänkt mig eller åtminstone annorlunda än den bild som jag gjort mig efter mina få och ytliga sammanträffanden med henne. Hon är ej glad eller självsvidig, pojkkaktig som jag trodde – mycket snäll och vänlig (och anspråkslös i högsta grad), men det har ej velat gå. Jag får här mindre än på Haiko eller i Brunnsparken tag i den fornordiska stämningen.” ...” Nu har jag fått tag på ett klänningstyg som passar att måla ljusgult i stället för det äggulgula som hon haft förut.”

Wiborgarena

När Edelfelt berättar om Wiborg får vi kanske beakta språkgruppernas inbördes proportioner. Exempel: 1870 var 17 % av stadsborna svensk- och 4,5 % tysktalande. År 1900 var motsvarande siffror 9 och 1. Det kan förmodas att konstnären huvudsakligen träffade personer ur dessa kretsar.

”Staden är mycket mera rysk än man kan tänka sig. Jag är glad överraskad då jag hör svenska; hos perukmakaren till exempel hör man bara ryska, tyska och finska. Alla människor tala ju ryska här, flytande och en sådan mängd ryssar, civila och militära, möter en på hvarje steg, att man verkligen frågar sig att man ej är i Novgorod eller Pskov. – Det är så underligt att tänka sig att dessa människor här stridde mot oss 1808 och 1809 och att allt deras intresse till exempel för Fänrik Stål, Runeberg, svekomani och dylikt är och måste vara bara påklistradt. På de gamla husen, Wahl med flera, äro ryska initialer inbundna i rococoornament från sjuttonhundratalet.”

”Dessa gamla tyskriska wiborgsfamiljer äro ju urinnevånare och alla dessa Rolor (Borennier, min arm.) och Heiklar och Avellaner äro och förblifva kolonister som inbilla sig ha medborgarrätt här, men ändå ej ha det. Det wiborgskt-petersburgsktyska är också något helt annat än det tysk-tyska och har ingenting att göra med Goethe och Heine, romantik och filosofi. Jag tänker alltjemnt på Katharinas memoarer med alla dessa tyska och svenska namn och alla möjliga litet äfventyrliga figurer i Petersburg under förra århundradet. Jag förstär och ursäktar Ahrenberg och hans svenskhet och konstnärlighet (båda gemacht i grunden) då jag ser hans milieu.”

Hoppсан, där fick vi oss. Stormannen från Borgå har talat. Men det där med medborgarrätt var nu knappast juridiskt menat, A.E. får skylla på okunnighet betr. den kosmopolitiska atmosfären.

Intryck av staden

”Från mitt fönster ser jag slottet, som ju trots restaurationen ser mycket ståtligt ut. Om morgonen går jag och spatserar i staden och konstaterar då att staden till sitt yttre är ganska intressant (många gamla hus med galler och dörrar från förra århundradet, urgamla lemningar af vallar, rätt intressanta befästningar – jag har sällan sett ett sådant Nordens Gibraltar som Wiborg – ehuru de flesta fästningsverken nu lära vara odugliga) ...”

”Dippel har byggt en ny gotisk kyrka – som verkligen är mycket bra – nog den bästa gotik här i landet – och derjemte några boningshus i flamländsk-dansk renässans som jag ej tycker om. – Ahrenberg har gjort ett italienskt guvernörsresidens, som ej är illa, och ett stort hus åt Wolff (det är fastligt hvad Wolff har många stenhäus här) som också äro rätt bra.”

Detta var några utdrag ur wiborgsbrevet. Det dippelska porträttets öde har jag förgäves försökt spåra, men det förefaller som om Mme Dippel då hon som änka flyttade till Nizza

Wiborgs stadsfullmäktigeordförande (1902) gruppbild. Foto Tapio Ruokoranta; Centralarkivet för bildkonst

med husan Ester kunnat ta tavlan med sig? Centralarkivet för finsk konst har dock skaffat fram ett foto av porträttsskissen.

Porträttet av tre wiborgska märkesmän

I samband med Wiborgs stadsfullmäktiges 25-årsjubileum beslöt man hedra tre särskilt förtjänta män med avporträttering. De hade alla tre varit fullmäktigeordförande. Herrarna var kommerserådet Wilhelm Hackman, bokhandlaren Walter Hoving och senator Ludvig Clouberg (som för resten var min farmors bror). Och man gav uppdraget åt Albert Edelfelt.

På så sätt kom Edelfelt att igen en tid vistas i staden, och detta var år 1902. Konstnärens mor hade avlidit året innan, vilket tog sonen hårt. Dokumenteringen kan ej mera baseras på breven. Victor Hoving och några andra källor berättar dock en del om detta projekt.

Edelfelt föreslog att i stället för enskilda porträtt göra en gruppbild enligt mönster av holländska styrelsetavlor. Senare gjorde han, utan sittning, egna porträtt av herrarna. Skissen till grupp bilden torde finnas på Serlachius konstmuseum i Mänttä, medan originalet är utställt i Lahtis konstmuseum.

Victor Hoving har ett par anekdoter att berätta från dessa tider. Den ena gäller en skiss av hans far Walter, den andra en episod under påskaftonen 1902 hos en krögare i Wiborg.

Unge Victor kom att se skissen till faderns porträtt vid ett besök i Edelfelts ateljé. Habegår uppstod, men han vågade inte fråga vad det kostar utan tog upp saken med Hugo Simberg. Denne uppskattade värdet till cirka tusen mark. Det hade Hoving inte råd med och annullerade sin beställning. Långt senare, när han sammanträffade med konstnären, frågade denne road varför Hoving återtog beställningen. Hoving förklarade sig och då sa Albert att han nog hade sålt den billigare. Men ännu senare, när Hoving hjälpte baron Stackelberg med anskaffningen av unika gravyrer, föreställande AE vid sitt ritbord, sände han en av gravyrerna till fru Ellan Edelfelt. Hon tackade genom att ge Hoving skissen av fadern.

När konstnären under våren 1902 vistades i Wiborg i samband med

fotoferandent och sittningarna för fullmäktigporträttet, ordnades det ideligen bjudningar för honom. Men när påskaftonen nalkades tackade han nej för att inte inkräkta på familjernas påsktraditioner. I stället spankulerade han omkring i staden. När han såg en bodega med dörren på glänt steg han på. Det var tomt i rummet, där såg han ett piano och satte sig ned att spela. Då uppenbarade sig ägarinnan ”fru E.”, som förklarade att det är stängt ”för att flickorna har ledigt”. Men, sade hon, är det inte herr Edelfelt? Skulle herrn göra min man och mig den äran att äta supé hos oss, vi bor härinvid. Och det blev en särdeles trevlig kväll, där bland annat herrarna sjöng gluntar tillsammans!

Nu hör det till WN:s ambitioner att driva s.k. uppsökande journalistik. Alltså skulle frågan om krögarens identitet lösas. Det hette i historietten att herr E. var en av stadens bästa sångare. Jag traggade igenom Wiborgs Sångarbröders – Viipurin Lauveikots 100-årsatrikel och fann där sex körsångare vars namn börjar på E. Men ingen av dem var, enligt sakkännaren prof. Sven Hirn, krögare. Så det får förbli en hemlighet. I varje fall fann Edelfelt att herrskapet E. var ”charmerande” och skänkte dem senare en skiss som tack.

Edelfelts verk i Wiborg

Det går att fastställa vilka verk av Albert Edelfelt som finns i wiborgsmuseerna. Det finns också vissa indikationer beträffande hans verk i de privata hemmen.

Nyligen utkom på Viipuri-Säätiös förlag ett förnämligt bildverk ”Konst från gamla Viborg” med text på finska och svenska samt ett sammandrag på engelska. Där exponeras de konstverk, som man före Vinterkriget lyckats evakuera från Historiska museet respektive Konstmuseet i Wiborg och som tillhört antingen Wiborgs stad eller Wiborgs Konstvännen. Därur framgår bl.a. att av de två första tavlor som överhuvudtaget anskaffats till museet var den ena Edelfelts Larin Paraske (1893), som i dag kan beskådas i Södra Karelen konstmuseum Villmanstrand. De ovannämnda tre stadsfullmäktiges grupp bild finns i Konstmuseet i Lahtis. Wiborgs Konstvänners ”Kvinna i sorgdräkt”

(1892) förvaras i Tavastehus konstmuseum. ”Parisiska” (1903) finns i Villmanstrands konstmuseum.

Hösten 1931 ordnade det nya Konstmuseet i Wiborg i samarbete med tidningen Karjala en jätteutställning av finsk adertonhundredtals konst. 313 verk ställdes ut och i katalogen kan man se att 23 av dem var målade av Edelfelt. Originellt nog angavs i katalogen även ägarna vid namn. Ur denna katalog nämner jag Edelfeltare såsom ”Gumma från Jääskis”, ”Parisiskan”, ”Ung kvinna”, ett strandmotiv, Wiborgs slott(!), ”Ung kvinna från Bretagne”, ”Runebergs julafton”,

”Kristus och Magdalena”, ”Jungfru Maria i rosengården”, ”Läsande kvinna” samt några porträtt. – Utöver dessa utställda tavlor kan det väl ha funnits även andra edelfeltare i wiborgska hem. Gud vet vad av allt detta som man kunde rädda undan krig och plundring.

Med dessa rader hyllar Wiborgs Nyheter minnet av en stor konstnär och patriot. I hans färggranna livsberättelse fanns det bara ett litet stänk av Wiborg. Men i den wiborgska krönikan hittar man ändå några beröringspunkter, som legitimerar rubriken ”Albert Edelfelt i Wiborg”.

LKV ALFTA

Åbovägen 167 C, 02170 Esbo
tfn 505 35 96, mobil 050-62 426
fax 505 3685
e-mail alfta@kolumbus.fi

HELKAMA

Flygstationer och flygfält i Wiborgstrakten

Några plock ur Wiborgs flyghistoria

Carl-Fredrik Geust

Efter Robert Runebergs misslyckade flygförsök redan år 1879 och Odessa-flygpionjären Sergej Utotshkins flyguppvisning i maj 1912, som relaterades i senaste nummer av Wiborgs Nyheter, utgjordes följande etapp i Wiborgs flyghistoria av etablerandet av de militära flygstationerna Tervaniemi, Turkinsaari och Suur-Merijoki under 1920-talet.

Dessförinnan hade rödgardisterna år 1918 visserligen haft två flygplan baserade på Pantsarlarx-isen, av vilka det ena planet sägs ha flugits till Wiborg från Petrograd den 10 februari 1918, medan det andra anlände nedmonterat per järnväg något senare. De ryska piloterna Gratshev och Baryshnikov utförde främst spaningsflygningar, fällde någon gång bomber, kastade flygblad och ledde artillerield. Ett plan sköts ned av den vita sidans luftvärn vid Nuoraa i slutet av mars varvid piloten omkom, och den andra piloten sägs ha flytt till Petrograd.

År 1918–1920 hade ett flertal militära sjöflygstationer grundats i sydöstra Finland, bl.a. i Sordavala, S:t André och Björkö (som sommaren och hösten 1918 även användes av tyska flygare, och hösten 1919 av engelska flygare som bl.a. attackerade Kronstadt). Redan sommaren 1919 började man planera en förflyttning av III Sjöflygstationen (Merilentoasema) från Björkö till Wiborg (Tervaniemi), där en förbättring av den bristfälliga inkvarteringen förväntades. I augusti 1921 kunde avdelningen på sammanlagt 68 man (2 officerare, 2 fältväblar, 6 underofficerare och 58 soldater) äntligen flytta sin utrustning med pramar till Tervaniemi. Tyvärr saknades hangar för avdelningens enda flygplan – en fransk Georges Levyflygbåt – varför flygavdelningen tills vidare var tvungen att fungera utan flygplan (!), innan några skidutrustade Breguet-jaktplan från Uttis tillfälligt kunde baseras i Wiborg sedan Wiborgska viken frusit till vintern 1922. När den mjuka vårisen inte mera bar var man igen utan flygplan. I augusti 1922 erhöles ett fransktillverkat Caudron G.3 sjöflygplan, och i oktober samma år kunde avdelningens ”egna” Georges Levyflygbåt äntligen flygas från Björkö till Wiborg. Denna plantyp var dock redan så föråldrad och hade dåligt rykte efter en rad tragiska olyckor, att endast en flygtur, plantypens sista, gjordes av den legendariska veteranpiloten Niilo Juselius (senare Jusu) med start i Wiborg.

År 1923 kom sedan serieproduktionen av det licenstillverkade robusta Hansa Brandenburgflygplanet i gång vid flygplansfabriken (Ilmailuvoimien Lentokonetehtäs) på Sveaborg, vilket möjliggjorde en radikal förnyelse av flygplansbeståndet inom Luftstridskrafterna. Hansaplanen tillverkades fram till sommaren 1929 i Finlands flygindustris genom tiderna längsta serie på hela 122 flygplan, av vilka 2 exporterades till Lettland.

Flygavdelningen i Tervaniemi erhöles sitt första Hansaplan den 18 juni 1923. Samtidigt gjordes en radikal förnyelse av luftstridskrafternas organisation, och sedan flera Hansor levererats till Tervaniemi ändrades Flygavdelningens namn ståtligt nog till Bombflygeskadern (Pommituslentoeskaaderi) med major Arvi Pajunen som chef. De stabila och omtäckta Hansorna var sommartid utrustade med pontoner och vintertid med skidstäl, hade goda flygegenskaper och lång räckvidd.

Bombeskadern som bestod av två

flottiljer existerade sitt namn till trots till största delen endast på pappret, och ett par år senare ändrades namnet igen till 1. Avdelta Sjöflygflottiljen (1. Erillinen Merilentolaivue). Dessförinnan kom kartläggningsfotografering av Karelska Näset att utgöra flygförbandets kanske viktigaste verksamhet.

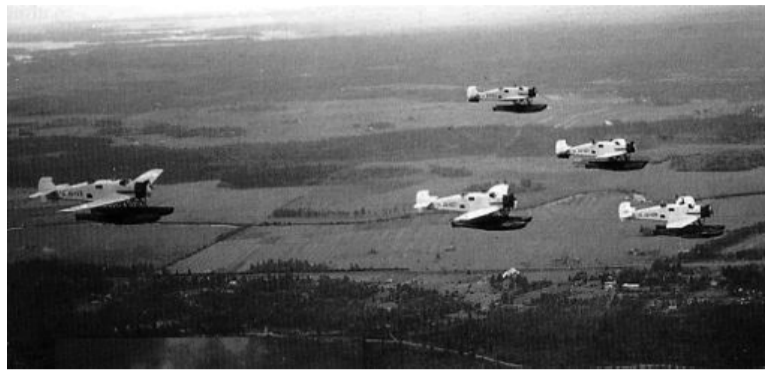
År 1927 inleddes byggandet av en ny sjöflygstation i Wiborgska viken. Efter några års utredningar fastnade man för Turkinsaari 12 km sydväst om Wiborg, där ryska trupper varit förlagda redan under Storfurstendömet, och även flyktingar från Kronstadtupproret 1922 varit inkvarterade. Flygavdelningen i Turkinsaari fick först namnet 3. Avdelta Sjöflygflottiljen (3. Erillinen Merilentolaivue), men snart blev namnet Sjöflygeskadern (Merilentoeskaaderi). Eskadern utrustades liksom Tervaniemiförbandet med Hansaplan.

Två år senare inleddes byggandet av ett landflygfält i Wiborgstrakten. Suur-Merijoki gård väster om staden hade i mars 1927 inköpts av statsmakten för att användas för en kommande militär flygbas. I köpet ingick även Suur-Merijoki palatslika huvudbyggnad som uppfördes 1902–1903 av Finlands namnkunnigaste arkitekter Herman Gesellius, Armas Lindgren och Eliel Saarinen på beställning av den rika Petersburgsfabrikören Maximilian Neuscheller. Arkitekterna hade fått fria händer av sin generösa uppdragsgivare och kom att skapa ett av den nationalromantiska byggnadskonstens vackraste mästerverk. Under 1930-talet användes herrgården som officersklubb – och kallades stolt för ”Europas elegantaste officersklubb”. Suur-Merijoki gård gav givetvis en praktfull inramning för Luftstridskrafternas officiella besök under 1930-talet, och besöktes bl.a. i september 1934 av en tysk segelflygdelegation och i juli 1938 av Sveriges flygvapenchef general Torsten Friis. Under vinterkriget skadades herrgården illa av sovjetiska bomber, men reparerades bristfälligt under fortsättningskriget och användes bl.a. som krigssjukhus. Idag minner endast stenfoten om det tidigare arkitektoniska mästerverket.

Nämnas kan att Suur-Merijoki herrgård häromåret var föremål för Anna-Lisa Ambergers uppmärksammade doktorsavhandling i konsthistoria (”Kotini on linnani – kartano ylemmän porvariston omanakuvana” – Helsingfors 2003).

Redan i slutet av 1929 hade den Avdelta Landflygflottiljen (Erillinen Maalentolaivue) grundats i Suur-Merijoki, trots att det 54 hektar stora fältet var helt färdigställt först år 1934. Suur-Merijoki basen kom även att ha en avgörande betydelse för den slutliga lösningen av lärotvisten om Finlands militärflyg skulle vara vatten- eller landbaserat, vilken delat opinionerna ända sedan den nya försvarsgrenens tidiga början år 1918. Den stora basen erbjöd givetvis utmärkta möjligheter för effektiv utbildning, men ett byråkratiskt och olösligt (!) problem kom överraskande nog att i viss mån irritera verksamheten. Kommungränsen mellan Wiborgs stad och landskommun delade även herrgårdens marker, så att t.ex. olika delar av samma kasernhelhet hänfördes till olika polis- och domstolsdistrikt, vilket avsevärt försvårade och fördröjde olycks- och brottsmålsundersökningarna.

År 1933 var det så dags för luftstridskrafternas nästa organisationsändring, och Tervaniemi flygförband fick namnet Flygstation 6 (Lentoasema 6), med Flygflottilj 44 (Lentolaivue 44) som flygande enhet. Flottiljen

En femgrupp Junkers-plan övande formationsflygning över Suur-Merijoki den 30 juli 1935. Ett ögonblick efter att bilden togs inträffade den förödande kollisionen då fem flygare miste livet.

Suur-Merijoki flygbas den 7 augusti 1936; 1. herrgården/officersklubben, 2. garage, stall, bastu och underofficersbostäder, 3. kommandörens bostad, 4. officersbostäder, 5. manskapsskasern, 6. sjukstuga, 7. underofficersbostäder, 8. stab, 9. flygplanshangarer, 10. flygfältet.

utrustades med det engelska sjöspaningsflygplanet Blackburn Ripon (som anskaffades från år 1929 för att ersätta Hansorna som inte längre motsvarade tidens krav, och som även tillverkades på licens i Finland), samt det tyska Junkers K.43 bombplanet (som tillverkades vid Junkers svenska bulvanföretag Ab Flygindustri i Limhamn på grund av att Versaillesfredsfördraget förbjöd tillverkning av krigsflygplan i Tyskland).

Turkinsaari förbandet ombildades till Flygstation 4 (Lentoasema 4) med Flygflottilj 34 (Lentolaivue 34) som flygande enhet. Flottiljen var även utrustad med Riponplan, och hade övervakning av östra Finska vikens havsområde som sitt huvudansvar.

Suur-Merijoki basen ombildades samtidigt till Flygstation 5 (Lentoasema 5), med sambandsflottiljen 12 (utrustad med det holländska spanings- och lätta bombplanet Fokker C.VE) som ombildats från den tidigare Avdelta Landflygflottiljen och den nygrundade jaktflottiljen 26 (engelska Bristol Bulldogplan) som flygande enheter.

Den 30 juli 1935 inträffade Luftstridskrafternas allvarigaste flygolycka före kriget då två Junkers K.43 plan kolliderade i luften under generalrepetitionen inför en flyguppvisning som skulle ordnas vid Suur-Merijoki följande vecka. Hela fjorton plan skulle göra en överflygning, ledda av nio Riponplan i kilformation och följda av sned flankformation av fem Junkersplan från Tervaniemiflottiljen. Tre av Junkersplanen (JU-127, JU-125 och JU-124) hade dessförinnan gjort en separat manöver, och hade anslutit sig till de två övriga Junkersplanen (JU-128 och JU-123) som följde Riponformationen på ungefär 500 m avstånd. De fem Junkersplanen samlades i en relativt tät kil, och efter att bägge formationerna flugit över Merijokifältet gjordes en högersväng med samtidigt

Ansonövnings- och Bristol Blenheim-bombplan.

Den 1 maj 1937 hade Aero Oy:s första inrikesflyglinje mellan Helsingfors nyinvidga civila flygstation i Malm och Wiborg (Suur-Merijoki) öppnats. Rutt nummer 584 mellan Helsingfors-Malm och Wiborg trafikerades under sommarmånaderna 1937, 1938 och 1939 med det brittiskstillverkade biplanet de Havilland DH 89 Rapide som kunde ta 7 passagerare. Somrarna 1938 och 1939 fortsatte linjen från Wiborg till Immola (Imatra) som rutt nummer 1841. Det sista reguljära trafikplanet till Wiborg anlände från Helsingfors den 31 augusti 1939, startade efter ett kort uppehåll till Immola och återvände samma dag till Helsingfors.

Efter denna sensommar dag som redan förmörkats av det växande krigshotet användes Suur-Merijoki flygfält så gott som utslutande av militära flygplan. Ända till sommaren 1944 var dessa plan prydda av Finlands blåa svastika, och från och med hösten 1944 var alla flygplan på Suur-Merijoki fältet försedda med röda stjärnor. De sovjetiska flygofficerna kunde dock aldrig använda den ståtliga officersklubben, för Suur-Merijoki herrgård hade som sagt skadats illa redan under vinterkriget. Idag kan man knapp urskilja någonting av den tidigare flygbasen, gräsområdet (som senast torde använts som helikopterfält på 1980-talet) håller på att växa igen.

Alla tre Hornetflottiljer i dagens Flygvapen räknar sig som traditionsbärande av flygförbanden från Wiborgstrakten:

- Lapplands flygflottilj (Lapin Lennosto) i Rovaniemi går tillbaka till Flygregemente 4 (som såväl under vinter- som fortsättningskriget var vårt enda bombflygregemente), i sin tur med traditioner från Flygstation 6 i Tervaniemi.

- Satakunda flygflottilj (Satakunnan Lennosto) i Pirkkala utanför Tammerfors går tillbaka till Flygregemente 1 (som under vinterkriget främst ansvarade för flygspaning på Karelska näset, och under största delen av fortsättningskriget var förlagt på Svirfronten i Östkarelen), och med traditioner från Flygstationerna 4 och 5 i Turkinsaari resp. Suur-Merijoki.

- Karelska flygflottilj (Karjalan Lennosto) i Rissala norr om Kuopio har slutligen även ”Suur-Merijokiblod” i sina ådror via flottilj 26 som ingick i Flygstation 5 fram till 1938, då denna flottilj överfördes till Flygregemente 2 (som var vårt enda jaktregemente under vinterkriget, och under fortsättningskriget stred på alla fronter).

Källor:

Aarne Bremer: Ilmavoimien osallistuminen Suomen vapaussotaan vuonna 1918, Helsinki 1934
Ahti Saarinen: Ilmavoimien toiminta Suomessa 1918–1920, Lahti 2002
John Wegg: Finnair – the art of flying since 1923, Helsinki 1983
Juha Pakarinen & Jari Rajalainen: Satakunnan lennoston historia 1918–1998, Vammala 1998
Veli Pernaa: Karjalan lennoston historia 1918–1980, Vammala 1997
Lentorykmentti 4 – Lapin Lennosto. Koivistolta Rovaniemelle, Rovaniemi 1979

Luftstridskrafternas 20-årsjubileum firades den 6 mars 1938 på officersklubben i Suur-Merijoki, med damerna i full gala och officerarna stolt förevisande alla sina ordnar. Regementschefen överste Yrjö Opas fjärde från vänster. Bilden enligt uppgift tagen kl. 02.45 den 7 mars 1938.

Perttulantie 6 A 00210 Helsinki Puh 0207 431 655 Fax 0207 431 656
www.finnohm.fi sales@finnohm.fi

Sy föreningen – en av många

Syföreningen i Torkelsparken 1931. Från vänster Lullu Ehrnrooth, Synnöve Tengström, Märta Kjeldsen, Ethel Schreck, Anne-Marie Alfthan, Margareta Gadolin och Brita Öhqvist.

Marianne von Wright

Detta är ett försök att dokumentera en av syföreningarna i Wiborg, den som mödrarna till huvudredaktören och mig tillhörde – Syföreningen med stort S.

Syföreningar fanns redan på 1700-talet och upplevde sin blomstringstid under det följande seklet. De har levat vidare till våra dagar och har ofta en annan funktion, vi talar om diskussionsklubbar, språkcirklar och kvinnogrupper. Förutom de privata finns ännu idag syföreningar inom församlingarna, missionssällskapen och många andra som regelbundet ordnar basarer och lotterier. De insamlade medlen används för att bekosta ifrågasvarande samfundens interna och externa verksamhet.

Syföreningarna har varit föremål för forskning och då har man betonat deras sociala funktion. Deltagarna ses som en del av det omgivande nätverket. Genom samspråk och utbyte av erfarenheter infördes yngre och nyinflyttade medsystrar i gruppen och inhämtade viktig kunskap om livet på orten. Med nedlåtande min talade utomstående om skvaller men i huvudsak fördes konversationen i uppfostrande syfte och kring frågor av praktisk nytta. En anekdot berättar om herr A som vägrades lån av bankdirektör B. Lånet bifölls emellertid då nyheten att fru A fått ett anseeligt arv

nådde bankdirektörens öron genom de två fruarnas syförening.

Inom städernas syföreningar uppstod idén till de fruntimmersföreningar som på 1800-talet grundades med det uttryckliga syftet att bedriva välgörande verksamhet riktad till fattiga och nödlidande familjer. Den första var den Frauen-Verein som 1835 grundades i Wiborg av "enkehofrådinan" Sofia Öm.

En wiborgsk syförening

Lullu (Alice-Marie) Ehrnrooth berättar i sina minnen att hon och Brita Öhquist 1922 grundade "vår Syförening för militärfruar, läkarfruar och trevliga yngre skolkamrater". Antalet deltagare varierade under årens lopp; både militärfruar och andra flyttade till och från staden. Förutom de två grundarna har jag identifierat följande medlemmar: Anne-Marie Alfthan, Astrid Andersin, Tove Charpentier, Margareta Gadolin, Elsbeth Hackman, Märta Kjeldsen, Kerstin Nordgren, Helga Pelkonen, Ethel Schreck och Synnöve Tengström.

Damerna träffades ca en gång i månaden med paus under sommaren och julen. Det bjöds på kaffe med olika bakverk. "Syföreningsbarnen" minns tanterna som vänliga och snälla, glada och pratsamma, ofta högljudda och vi är alla eniga om att handarbetet var en bisak. Att jag kallar dem "tanter" är inte ironi, tvärtom. Jag tänker på dem som kollektivet "syföreningstanterna".

Genom att kontakta ett antal syfö-

eningsbarn, d.v.s. följande generation har jag fått tillgång till värdefullt material i form av minnesanteckningar, gästböcker, verser och personliga hägkomster, bland dem också några anekdoter:

En av oss minns hur hon som mycket ung lyftes upp på matsalsbordet för att beundras av tanterna och hur en av dem deklarerade att "flickan kan nog bli riktigt söt med kaffe." En annan glömmer aldrig uppståndelsen då hon, ca 5 år, upptäckte ett lockande fat på det obehagade kaffebordet och snabbt bet en liten bit av varje bakelse. Två syskon stod en gång på hemmets balkong och ropade åt en förbipassande familjebekant, dr. B: "Mamma har syförening, kom in på kaffe." En gång deltog en ung son i sin mammas syförening och sysslade med sitt eget lilla handarbete. Bekymmer uppstod med att träda tråd på nålen och man hörde hur han utbrast: "Du din enögda jävel, jag tror minsann att du blinkar". Om damerna minns jag en enda liten historia som berättats åt mig senare. En skarpögd tant upptäckte en väninnas oknäppa blusknapp och frågade rakt på sak: "Ammar du?" Svaret kom snabbt och entydigt: "Nej, inte ännu." Fem månader senare föddes ännu ett syföreningsbarn; allt som allt var vi 27 stycken.

Den 24 maj 1939, troligen ett av de sista mötena i Wiborg, samlades Syföreningen för att ta farväl av Tove och Margareta som stod i bered att flytta till Åbo resp. Helsingfors. De avtackades med var sin present och följande vers som med största sannolikhet skrivits av gruppens två rimsmeder, Lullu och Helga.

*Tove, du och Margareta,
ni är just ett vackert par!
Är det kanske för att reta
oss, som ni från Wiborg far?
Vi ha' haft det bra tillsammans.
Vi ha' mötts i fröjd och gamman.
Är det icke sant, så säg?
Varför far ni då er väg?*

*Lämnar ni er syförening
utan saknad vind för våg?
Kanske ödet har en mening
med att växla om ert tåg
uppå andra skenor breda,
som till nya städer leda, långt ifrån
Karels land
till en fjärran okänd strand.*

*Käremäki, Tiiliruukki,
Kangasranta, Rosuovi,
Lopotti och Pikiruukki
lämna ni för evigt. Oj!
Gamla stadens dystra gränder,
Neitsytniemi fagra stränder,
Monrepos med Dödens ö
bjuda ni ett stolt adjö.*

*Plötsligt ni en morgon vakna
håpna på en annan ort.
Och vi hoppas, att ni sakna
oss och ångra vad ni gjort.
Ty en sådan stad som denna
lär ni aldrig mera känna.
Med behag och obehag
är unik den i sitt slag.*

*Ingen stad har högre skatter,
men så trivas i dess hamn
världens finaste fregatter
med de kostligaste namn.
Tänk på åkare-eliten
som i uniformen sliten
lugnt och troget sitter kvar
se'n en grånad forntids da'r.*

*Vi med slotsbron gärna ståtar,
och vi säga nitjevo,
när den öppnar sig för båt;
och vi få i väntan stå.
Det är vårt karelska kynne,
detta underbara lynne,
cocktailbrygd av ont och gott,
vi i faddergåva fått.*

*Världens bästa limpor sura
ha' vi här och bröd av korn.
Säg, var kunde man väl mura
maken till vårt Runda Torn?
Karjaporttis goda kakor
ge oss hull och dubbelhakor.
Och på vallens vittra sten,
svärma vi i månens sken.*

*Hos fru Resko lockas skallen.
Tyget köps hos Pimenoff.
Fisk och fågel fås i hallen,
där hos gubbarna Pekoff
man kan få chateaubriander;
hummerstjärtar för gourmander,
aladåb med fin glassyr,
mycket god, men ganska dyr.*

*Gumman Schkuropatski säljer
vatuschki och pastillå.
Där hon sig bland lorten dväljer
i sin laffka, trivs hon bra.
Ryska gubben, litet snuschi,
går omkring och säljer schuschki,
salta kringelband en masse
ur en snuski gammal kass.*

*Vill man hava sensationer,
gå till Röda Brunnens torg.
Vilka fina créationer
ibland rottingar och korg!
Sjunde klassens silkesstrumpor,
Nya säckar, gamla lumpor,
tröjor röda, anilin.
Ja, här kan man nog bli fin!*

*Vem skall våra små tonsiller
knipa bort med fermité?
Vem skall iris och pupiller
med sin läkarblick bese?
Vem skall sticka med oss tröjor,
vem skall ge oss mått på blöjor?
Vem av oss kan mer bli glad,
när ni lämna Wiborgs stad?*

*Över ryggen kalla kårar
gå från hjässa och till hæl,
och vi torka våra tårar,
när vi bjuda er farväl.
Vi med smärta i vårt sinne
ge ett litet, litet minne.
Kringelstadens vapen stå
uppå dessa skedar små.*

*Ja, så kunna ni ej heller
oss och Wiborg glömma bort,
ty var gång ni karameller
bjuda på av någon sort
och ni taga denna skeden,
Svartmunkegatan 13, "Eden"
stiga fram ur minnets vrår.
Fäll då en förstulen tår!*

Verserna ger belägg för mycket som jag nämnt tidigare om syföreningen som en del av ett socialt nätverk. Inom gruppen hade de två bortflyttarna, som en gång varit inflyttare, bekantat sig med stadens särdrag, lärt sig älska den och fått goda vänner. De hade utbytt tips om stadens handelsmän och sevärigheter, handarbetet hade inte helt glömts bort och de två äkta människans medicinska kunskaper hade många haft nytta av. Den andra strofens "Kanske ödet har en mening / med att växla om ert tåg" klingar idag som en varning. Inom de sex-sju följande månaderna tvingades de övriga tanterna med sina familjer lämna "Karels land".

Ären i Helsingfors

När förhållandena hade normaliserats efter krigsåren och damerna märkte att alla syföreningsvänner var bosatta i Helsingforsstrakten upptogs verksamheten igen. Gemenskapen fanns kvar och hjälpte dem att lindra förlusten av den forna hemstaden. Exakt när se samlades igen är oklart; jag gissar på slutet av 1940-talet. Den första gästboksanteckningen är från 1952 och under de följande åren var mötena välbesökta. Kring 1970 har jag räknat 8-11 deltagare per gång. Sedan började leden glesna; många faktorer kan ha spelat in, sviktande hälsa, svalnande intresse och långa avstånd.

Idag är alla tanter borta och det är vi syföreningsbarn som faller en tår över dessa underbara kvinnor vid Wiborgska vikens vatten och den stad som sammanförde dem.

Tichomirov lär konst åt viborgare och finländare Grundar Viborgs konstförening

Vladimir Igorevitch Tichomirov, lärare i konst, född i Viborg, är en välkänd eldsjäl för många finländare som deltagit i hans kurser och målarläger på båda sidor om gränsen. Han har också nyss varit med om att grunda en konstförening i Viborg.

Som tioåring började Volodja, som han kallas av sina vänner, att studera konst vid Viborgs konstskola för barn. Skolan var då inhyst i f.d. S:t Hyacinthuskyrkan vid Vattenportsgatan men har numera flyttat in i den gamla konstskolans lokaliteter i Uno Ullbergs vackra konstmuseumbyggnad. Elektroingenjör vid tekniska skolan i S:t Petersburg var hans första utbild-

ning men han märkte snart att hans verkliga gärning står att finna i konstens värld. Han, som ritat och målat ända sedan barndomen, fick anställning som lärare i handarbetskonst (ritning och traditionell målning) vid Skolan N:o 1 som är inrymd i Hovrättens hus i Viborg. Han skrevs samtidigt in som distanselev vid Herzen Universitetet i S:t Petersburg och fick därigenom lärarkompetens i konstgrafik och konsthistoria.

Vladimir Tichomirov är känd i sin hemstad för sina vackra konstverk i realistisk, ofta naiv stil. "Jag ser naturen som genom ett barns ögon" säger han och tillägger att han säljer rätt

mycket tavlor också till finska kunder. Utställningar? Han har haft några av sina verk på Kiasma i Helsingfors och många gånger på Aalto biblioteket och i Viborgs kulturhus. Dessutom har han en försäljningsutställning i Viborg. Porträtt? "Jag gör det inte gärna men om jag får bra betalt..."

Däremot tycker han bra om att lära finländare målningens grunder. Vladimir har varit lärare på två kurser i landskapsmålning på Niemenlautta "i Hugo Simbergs fotspår" och på ett antal kurser bl.a. i Vederlax, Miehkikälä, Pyttis och i Viborg.

Vladimir Tichomirov berättar att det finns ett tjugotal professionella

konstnärer i dagens Viborg. Dessutom finns flera amatörer och allt fler sådana som är intresserade av kultur och Viborgs historia. Detta ansågs vara ett tillräckligt underlag för att bilda en konstförening i Viborg. Föreningen bildades 2004 som en informell samslutning och har redan nu en livlig verksamhet bl.a. med studiebesök i Finland. "Vi vill gärna ha kontakter till finländska konstnärer och konstintresserade" sade Tichomirov till slut.

Vladimir Tichomirov

Ett gåtfullt skede i Stora nordiska kriget

Belyst av tvenne människöden

Herman Parland

En skildrare av historiska skeenden strävar oftast till en framställning på makronivå, där händelserna och orsakssammanhangen tolkas utgående från generella sociala, ekonomiska, militära och andra övergripande aspekter. Som en möjlig motreaktion har under senare tid en annan, på mikronivå byggande tolkning, framträtt. Denna beskriver på gräsrotsnivå den enskilda individens öde i historiens brytningskedan. Som exempel på detta kan nämnas Peter Englund's "Poltava" och Heikki Ylikangas "Tie Tampereelle". I det man följer den enskilda människans öde kan man fullständiga och tillrättalägga generella tolkningar. Detta har i det följande tillämpats på wiborgsborgaren David Sesemans och den från Narva bördige underofficeren Mickel Swartz' öden under Stora nordiska kriget.

Krigets generella förlopp

Den svenska expansionen på 1600-talet i östersjöområdet hade berövat grannländerna vitala landområden. Ryssland miste Ingermanland och därmed tillgången till Östersjön medan Danmark miste sina kärnområden öster om Öresund och därmed också kontrollen över sjöfarten till Östersjön. Kurfursten av Sachsen, August II, som valts till härskare över det polsk-litauiska samväldet "Rzeczpospolita" ville därför återerövra det 70 år tidigare till Sverige avträdde Livland. I Sverige hade 1697 den omyndige Karl XII tillträtt tronen. Då sjömakterna var invecklade i det spanska tronföljds-kriget, ansåg August tidpunkten vara lämplig. På hans initiativ slöt han som kurfurste av Sachsen i november och december 1699 ett mot Sverige riktat förbund med tsar Peter av Ryssland och kung Fredrik IV av Danmark. Samma år hade Sverige slutit ett förbund med Brandenburg och förnyat alliansen med England och Holland.

Tsar Peter kunde först på hösten efter fredsslutet med Turkiet inleda krigshandlingar närmast mot svenskarnas gränsfästning vid Narva. Belägringen drog dock ut på tiden. Karl XII utnyttjade det andrum som sachsarnas reträtt från Riga erbjöd, skeppade över en armé till Estland och krossade den belägrande ryska armén vid Narva.

Under den tid som Karl XII slogs i Litauen, Polen och Sachsen hade Peter erövrat Ingermanland och 1703 lagt grunden till sin nya huvudstad S:t Petersburg samt invaderat Balticum. 1707 inledde Karl XII fälttåget mot den sista fienden Peter. Ryssland invaderades 1708 och operationen slutade med det förkrossande nederlaget vid Poltava i juni 1709. Karl lyckades, sårad, fly till Turkiet där sultanen beviljade honom en fristad i fem år.

Peter hade nu fria händer att fullfölja erövringen av Estland och Livland vilken avslutades 1710. Efter en misslyckad belägring av Wiborg 1706 inledde han på våren 1710 en väl förberedd aktion som ledde till stadens erövring 15 juni 1710. De följande åren fortsatte ryssarna framryckningen till slutet av 1714 då den svenskfinska armén i sin helhet evakuerades från Österbotten till Norrland och hela Finland söder om Karelska landryggen kom under permanent rysk administration.

David Sesemans öden under Stora ofreden

David Sesemans öden är nära förknippade med Wiborg och dess läge i mynningen av Vuoksens västra utlopp i Finska viken. Floden delade sig mitt på Karelska näset i en västlig arm som mynnade ut i Wiborgska viken och en östlig arm med utlopp i Ladoga vid Kexholm. Dessa förgreningar bildade fordom en vattenled från Ladoga till Finska viken som också mindre segel-

fartyg kunde utnyttja. I vardera ändan av denna vattenled uppstod handelsplatser, Kexholms och Wiborgs föregångare redan på 1000-talet. På grund av den starkare landhöjningen i väst avsnördes den västra armen på 1400-talet. Flodtrafiken fortsatte nu med lättare båtar som kunde dras över ett växande antal ed. Vattenleden anlätades flitigt då Nevaleden blockerades vid krigiska förvecklingar söderut. Redan på 1500-talet började man röja flottningsleder i den västliga armens stråtar. Efter Stolbovafreden 1617 blev Wiborgs läge tryggare, men å andra sidan förlorade staden den ryska transittrafiken till det nygrundade Nyen vid Nevans mynning.

Ända sedan medeltiden hade tyska borgare haft en ledande ställning i Wiborg. Särskilt nära var förbindelserna med Hansastaden Lybeck, många borgarläkters söner därifrån etablerade sig i Wiborg. I wiborgska urkunder från början av 1600-talet men framför allt på Gäddtarmen vid Hangö udd nämnes medlemmar av släkten Seseman på färd i österled. När därför i mitten av 1650-talet den unge Hans David Seseman från Lybeck anlände till Wiborg, mottogs han inte som en främling utan blev snart den inflytelserika justitieborgmästarens och borggrevens Caspar Thieles svärson och verkade som rådman från 1683 till sin död 1696. Med sin hustru Anna Thiele hade han sönerna David (f. 1678) och Filip (f. 1683) samt döttrarna Margareta och Elisabet (f. 1688).

Mot slutet av 1600-talet exporterades från Wiborg främst tjära och stockar. Trävaruexporten minskade då holländarna inskränkte sjötransporten till sågat virke. För ändamålet grundade de avancerade tunnbladssågar i Narva och Nyen.

De svenska framgångarna i början av Stora nordiska kriget efterföljdes i Ingermanland av idel nederlag. Nyens förstörelse och grundandet av den nya ryska huvudstaden S:t Petersburg 1703 i Nevans delta. Kriget närmade sig nu Wiborg, varför stadens förfallna ringmurar skyndsamt förstärktes. Ett av Peter lett angrepp med kortvarig belägring av staden 1706 kunde avvisas, men flera hus, bl.a. Filip Sesemans hem vid Karjaportsgatan, fick stora skador.

Då tillgången på trävirke från Balticum och Ingermanland på grund av kriget avstannade, ledde detta till ett uppsving av sågindustrin i Wiborgs omgivning där flera vattensågverk byggdes. David Seseman ägde två rusthåll i Näättälä belägna vid en mindre gren, Anteronjoki, av Vuoksens forna västra utlopp. Där byggde han 1708 en tiobladd vattensåg som torde vara den första tunnbladssågen i Finland. Timret flottades sedan ned till Wiborg. Han gifte sig följande år med Maria Frese, skalden Jakob Freses kusin.

I februari 1710 gav Peter order åt överamiralen Apraxin att erövra Wiborg och belägringen inleddes i slutet av mars. Den svenske befälhavaren Lybecker hade då överlätit stadens försvar åt överste Stiernstråle och själv begivit sig västerut för att söka hjälp. En stor del av omgivningens landsbefolkning flydde till staden. Staden utsattes för ett förödande bombardemang med därav följande bränder. Bomber och eld raserade David Sesemans hus och han miste allt bohag. Särskilt svårt blev läget då belägrarna i maj fick förstärkningar med grövre artilleri. Till stora delar förvandlades staden till en ruinstad med utbrända hus. Då ammunitionen började tryta och det ryska artilleriet slagit stora bräscher i stadsmuren måste försvararna efter segt motstånd kapitulera den 15 juni. Följande dag firade den ditreste tsaren en segerfest och det ryska prästerskapet bestänkte hela staden med vigvatten. Stadens befolkning hade det svårt. Till all förstörelse kom livsmedelsbrist och militärens överväld. David Sesemans familj hade drabbats särskilt hårt. 1711 föddes familjens första barn, dottern Anna Maria. En förändring till det bättre inträff-

David Sesemans första brev till kungen (Riksarkivet i Stockholm).

fade dock snabbt beroende på den nya huvudstaden Petersburgs obegränsade behov av byggnadsmaterial och militärens akuta behov.

Den ryska galärflottans schoutbe-nacht J. Bozis föreslog redan den 24 juni för amiral Apraxin byggandet av ett galärskepsvarv i Wiborg, vilket ledde till att tsaren redan den 28 juni beordrade dess verkställande. Detta ledde till att sågägare i närområdet började iståndsätta sina under belägringen demolerade anläggningar medan mera avsedda belägna oskadade sågar omedelbart kunde sätta i gång. En sådan var tydligen David Sesemans 20 km nordost om staden belägna såg i Näättälä. Att sätta i gång sågdriften där var icke riskfritt då de finska partisanerna Kivekkäät och från och med våren 1711 hela arméförband opererade i Wiborgs omgivning. Familjens trängda läge tvang David Seseman att återuppta sågdriften. De följande händelserna tyder på att sågdriften varit i gång hösten 1710 och våren 1711. När han i juli 1711 besökte Näättälä blev han gripen och bortförd av en svensk patrull som främst opererade från armébasen i Jääskis. Dessa händelser avspeglas i fyra brev som Seseman skickade till kungen med en vädjan om att han i utbyte bl.a. mot ryska krigsfångar skulle få ut sin familj från Wiborg.

I det första brevet, tydligen avskickat från Åbo hösten 1712, ber han kungen "... att min hustru och barn kunde blifva uthväxlade, antingen emot 2ne Ryska Kiöpmän som sitta på Åbo Slätt...". Han talar i brevet om hur han följde med ett svensk parti "... och således nödgat min hustru och barn där i Wijborg i största elende quar lembna...". I det andra brevet, tydligen också avsant från Åbo vintern 1713, nämns för första gången "min Ka Hustru och 2e små barn..." vilket betyder att han fått veta om att hans hustru fött sonen Hans David 19.1.1712. Han fortsätter brevet med att skildra hur de egna nödgats "...der quarblifwa uthi eet mycket uselt tillståndh förmedelst det at bommerna som den grymma fienden sås heftigt in kastade, eij allenast mit huus uthan och all min lilla egendom aldeles fördärfwat. Det tredje brevet, sannolikt avsant från Stockholm 1713-1714, innehåller närmast en upprepning av föregående brev men därutöver ett nytt förslag till utbytesperson. Det

fjärde brevet måste dateras till 1718 då fredsförhandlingar pågick med ryssarna.

David Seseman måste senast hösten 1718 ha återvänt till Wiborg vilket framgår av att hans hustru 1719 födde sonen Jakob Johan, därefter 1720 sonen Filip, sedan tvenne i späd ålder döda barn 1721 och 1723, sonen Conrad 1725 och därefter ytterligare tre barn. 1724 anlade David Seseman sin andra vattensåg vid Anteronjoki ovanför den första. Efter återkomsten till Wiborg innehade han en aktad ställning i staden.

Mickel Swartz öden under Stora ofreden

Mickel Swartz föddes 1693 i Narva. Om hans föräldrar är intet bekant, men möjligt är att fadern hörde till Narvas svenska fästningsgarnison. Hans meritförteckning anger bl.a. att han 1707 blivit antagen som pipare vid generalmajor Horns regemente, sedan som trumslagare vid Savolax regemente, varefter han avancerade genom graderna tills han blev fältväbel 1718 i Norge. Vidare hade han "1710 utstått Kiexholmska belägringen, 1711 bewistat Campagnien mellan Wiborg och Petterbyriska...". Det framgår att Swartz deltog våren och sommaren 1711 i operationer ledda av löjtnant Fieandt i Mola socken. Swartz' och Sesemans vägar måste under denna tid ha korsats många gånger. Han hade bevisat drabbningar i Borgå, Pälkäne och Kyrö, utfört spaningsuppdrag, jagat efter förrymda soldater och bevisat den "Nordska Campagnien" 1718.

En familjetradition inom släkten Swartz berättar att Mickel Swartz som ung blivit förlovad med mamsell Maria Heintzia, men då han efter något års frånvaro i kriget åter kom hem fann han henne redan gift. Efter några år färdas han förbi sin förra fästnings hem och ser henne i sorgdräkt: hennes man hade dött och efter en tid är han gift med sin ungdoms brud 1723. Maria Heintzia föddes 1696 som dotter till kyrkoherden i Jääskis Paulus Heintzius och Anna Rohiana. Modern dog 1697 och den omgifte fadern 1705. Därefter flyttade barnen med styvmormodern till Wiborg. I början av 1710 flydde de till Savitaipale och därifrån till Jorois där Marias sväger Kristoffer Bonsdorff var kyrkoherde.

Där blev hon 1717 förmäld med handlanden Erik Ambrosin som flytt från Sordavala till Montola by i Jorois socken. Han dog redan 1720.

Efter det norska fälttåget stannade Swartz synbarligen i Sverige och återvände någon tid efter fredsslutet 1721 till Jorois. Troligen bosatte han sig på fältväbelsbostället Järvälä i Ruokojärvi by till vilket han hade dispositionsrätten 1720-1724. Han köpte hemmanet Vättälä i Jorois socken och bosatte sig där med familjen.

Av svenska arméns rullor 1715-1721 framgår att den sammanlagda bemanningen på sju militärboställen i Pieksämäkiområdet var en 1715, steg därefter successivt 1718 till åtta och sjunker därefter till två 1721, då freden i Nystad slöts. Av dokumenten framgår att Mickel Swartz 1717 bebott bostället Pääkkölä i Pieksämäki som inkvarterare. Detta visar att systematisk rekrytering för svenska armén i Norrland utförts av utsända befäls-personer i Pieksämäki storsocken, tydligen med de ryska myndigheternas vetskap. Traditionen om Mickel Swartz och Maria Heintzia passar väl ihop med detta. Synbarligen begav sig Mickel Swartz till Sverige senast i juli 1718.

Krigets slutskede

Efter Poltava inledde Sachsen och Danmark på nytt kriget mot Sverige, vars besittningar i Nordtyskland förlorades. Då Karl XII slutligen återvände till Sverige i december 1715 hade han i sitt följande holsteinske ministern Görtz. Hertigdömet Holstein styrdes av en gren av det danska kungahuset men hertigarna, ingifta i svenska kungahuset, förde en utpräglat antidansk politik med svenskt stöd.

Märkligt är att Karl efter återkomsten enbart koncentrerade sig på kriget med Danmark. På grund av den danska flottans övermakt måste angreppen riktas mot den danska Norge. För detta ändamål genomfördes under Görtz' ledning en enorm militärekonomisk upprustning under två och ett halvt år. Därmed sammanhängande också den intensifierade rekryteringen av manskap från Finland. Samtidigt inledde Görtz intensiva diplomatiska sonderingar framför allt med Ryssland vilket sommaren 1718 ledde till svenskryska fredsunderhandlingar på Åland. Fälttåget mot Norge inleddes samma höst men slutade med en antiklimax den 30 november då Karl stupade framför gränsfästningen Fredriksten. Görtz, på återväg från Åland med ett ryskt fredsförslag, greps följande dag och avrättades ett par månader senare. Kriget trappades åter upp, ryska flottan skövlade den svenska kusten. Stora nordiska kriget avslutades med freden i Nystad 1721 där Sverige godkände de villkor som Görtz 1718 medfört från Åland.

Öppna frågor

Man kan fråga sig varför Karl XII så envetet höll fast vid sin norska angreppsplan. Från svensk sida förelåg ju inga territoriella anspråk på Danmark men Danmark hade annekterat den gottorpska delen av Holstein, Görtz' land. Däremot visade Karl ingen medkänsla för de av Ryssland ockuperade områdena såsom Finland, som länge räknats till Svea rikets kärnområden. Utan tvekan var den svenska expansionen västerut mot Norge ur rysk synpunkt den lämpligaste, liksom 100 år senare under Alexander I:s tid. Karl XII:s envishet och strategiska målmedvetenhet 1716-1718 kan inte förklaras utan Görtz' person, som omedvetet blev ett verktyg för Peters syften. Tydligen rädde åren 1716-1718 en inofficiell vapenvila i Finland som inte bara möjliggjorde rekrytering av manskap utan också att flyktvägar kunde återvända till Finland. Allt detta återspeglas i Mickel Swartz' och David Sesemans öden.

Finskt-ryskt symposium i Viborg: En ny era av samarbete?

Många av deltagarna i ett två dagar långt symposium som hölls förra hösten i Viborg sade efteråt att de hört su-set av historiens vingslag. Symposiet handlade om "Viborg som mångkulturell och flerspråkig stad". Det var inte föredragen av historisk natur som fascinerade utan den nya andan i de föredrag som hölls av de ryska deltagarna. Öppenheten, avsaknaden av flöskler, intresset för stadens historia, inviten till fördjupat kulturellt samarbete var nytt och verkade äkta.

Seminarier var välbesökta, en fullastad buss från Helsingfors, många från den finska gränstrakten, några från S:t Petersburg, bl.a. konsul Kauko Olavi Jämsén, och den ryska kultureliten från Viborg lyssnade andäktigt på de tio föredragen och deltog i diskussionerna. Pressen var representerad, Suomen Kuvalehti Tapani Ruokanen, Karjala-tidningens Esa Aallas, korrespondenten Anders Mård, som skriver för Hufvudstadsbladet från S:t Petersburgs horisont och, inte minst, Wiborgs Nyheter som hade hela tre representanter närvarande. Symposiet hade arrangerats av Viborgscentret och Institutet för Sydskandinavien.

Det började med historiska översikter. Hans Andersin talade om den svensk-tyska tiden, hur tyskarna och svenskarna dominerade staden ända till slutet av 1800-talet trots den finska folkmajoriteten. Paradoxalt nog var den svenska tiden och den ryska tiden speciellt tysk och autonoms tid speciellt svensk. Antti Laine talade om den historiska utvecklingen sedan Hansan. Kansler Kauko Sipponen talade på ett sympatiskt och engagerande sätt om wiborgarnas och karelarnas kulturella liv före de senaste kriget. Han framförde också åsikten att dagens Viborg har mycket att bjuda på i kulturellt avseende: konserter, filmfestival, riddarspel, opera och annat som borde intressera finländarna. Toivo Flink redogjorde för hur Karelen fick sin ryska befolkning 1944–1945. Det var inte fråga om en regelrätt tvångs-

C. J. Gardberg föreläser om Wiborgs byggnadshistoria

förflyttning, många vägrade att bli omplacerade. Den historiska delen av symposiet avslutades av C.J. Gardberg som talade om Wiborgs byggnadshistoria från 1293 till krigets början. Hans föredrag innehöll mycket av intresse också för nuvarande wiborgare såsom de unika gjutjärnsbalkongerna från 1700-talet. Gardbergs föredrag utmynnade i en hyllning till Uno Ullberg och hans förnämsta skapelse, Konstskolan och -museet.

Under diskussionen tog man upp frågan om den utlovade stora historieboken med skribenter från Ryssland, Finland och Sverige. Frågan är lagd på is i väntan på pengar för tryckningen. Den lilla historieboken som kom ut för ett drygt år sedan för bruk i skolorna (anmäld i förra årets WN) var en förlaga till den stora boken. Det betonades också att Viborgs slottsmuseum redan givit ut två historieböcker med skribenter från Ryssland och Finland. Den senaste av dessa anmäls i föreliggande nummer av WN. Från ryskt håll var man också intresserad att veta när Rainer Knapas bok om Monrepos kommer ut på ryska. Helga Abakshina håller på att översätta boken men pengar saknas för tryckning.

Den andra symposiedagen bjöd på föredrag om dagens Viborg och Ryssland. Seppo Koivupuro talade om "Östersjömotorvägen" längs vilken

allt större oljemängder transporteras ut i världen. Det finns planer på att bygga åtta nya oljehamnar i Ryssland och Estland. Professor Nikita Maslennikov från Ekonomihögskolan i S:t Petersburg målade upp en mycket pessimistisk bild av ryssarnas, speciellt landsbefolkningens av stagnation, avundsjuka och konservatism präglade mentalitet. Emedan jorden alltförfärande betraktas som Guds egendom tar ingen hand om dess skötsel såsom i Finland, påstod Maslennikov. Kulturen påverkas av att en rå masskultur breder ut sig i allt högre grad.

En betydligt ljusare bild av Ryssland gav Valery Remenyuk, som är verkställande direktör för det finskägda Viborgsföretaget Helkama Forste. Bolaget har ca 100 anställda och tillverkar kallskep för den ryska marknaden.

Professorn Karl Michelsen, som är chef för Institutet för Sydskandinavien, betonade i sitt föredrag att det mångkulturella ingalunda är dött i Viborg. Det finns där i strukturer och dofter och kan återupplivas. Professor Vladimir Shabes, rektor för Herzen Universitetets filial i Viborg, sade i sitt föredrag att han ser att intresset vaknat för finska och svenska bland hans elever av vilka 30 studerar finska som huvudämne och 75 som sidoämne. Shabes, vars universitet utbildar lärare, betonade att reformen av det ryska samhället börjar med att lära lärarna nya attityder, tänkesätt och färdigheter. Han efterlyste långsiktiga förbindelser över gränsen.

Karelska förbundets nye chef Hannu Kilpeläinen talade om karelianismen och kontakter mellan de olika trossamfundet som en del av det mångkulturella.

Deltagarna var mycket nöjda med den nya inblick de fick i stadens historia och nutid och hoppades att denna typ av symposier kommer att fortsättas.

HA

Har de rätt till vår historia?

Hans Andersin

De nuvarande wiborgarna visar ett växande intresse för sin stads historia. Åren 2002–2004 har hela fyra böcker om Wiborgs historia utkommit på ryska i Viborg. Dagstidningarna publicerar allt fler artiklar med historiskt innehåll och historiska seminarier och utställningar arrangeras på slottet. Viborgscentrets historiska program lockar allt fler ryssar och de arkeologiska grävningarna väcker intresse i allt vidare kretsar. Denna nyaste tendens enligt vilken ryssarna kallar Wiborgs historia för sin historia, trots att det mesta händer långt innan deras ankomst till staden, får många finländska ögonbryn att höjas. Däremot har vi redan lärt oss att svälja det faktum att de yngsta wiborgarna och i många fall också deras föräldrar är födda i Viborg och därför har rätt att kalla sig wiborgare.

När finlandssvenskar, speciellt vi äldre, talar om vår historia inkluderar vi oftast hela västerlandets historia ända från medelhöj. Vikingatåg och till och med den nordiska hednatiden tillhör helt visst "vår historia" trots att de flesta av oss inte har släktrötter i den tidens händelser. För de finsktalande är det inte lika klart. Man hör ibland på finskt håll sägas att deras historia börjar någonstans i början på 1800-talet då autonomin beredde Finland för ett självständigt liv. Kalevala-historien är tyvärr alltför dunkel för att kunna räknas till historien och den svenska tiden är, säger man, betydelselös för finnarna som bara "blödde och led under det svenska oket". Man glömmer att många av den tidens autonomin steg upp ur det finska folkets djupa led och gjorde sin historiska gärning för landet, visserligen på svenska. Men detta är en annan sak som vi gärna återkommer till någon gång senare. I

det stora hela är de av oss som är historiskt intresserade bara glada ju mer folk – oberoende av språk och nationalitet – är intresserade av historia.

Varför är vi reserverade när nu ett historieintresse breder ut sig bland wiborgsryssarna? Vi vet att ryssarna kom till den folktomma staden i samband med erövringen 1944 och att många av dem inte ens kom frivilligt. Vi kommer också ihåg försöken att främst under sovjettiden förvränga stadens historia så att den skulle förefalla mera rysk än vad den i verkligheten var. I bästa fall förtegs historien helt om den inte hade uppenbara ryska element såsom Peter den stores erövring av staden 1710, det wiborgska gatloppet år 1790 eller Monrepos petersburgska historia. Vi blir retade till ursinne av ryssarnas sätt att tala om "befrielsen" av Viborg 1944 eller när man talade om staden och dess slott som "urgamla ryska". När nu de flesta av ryssarna övergivit dessa tendentiösa talesätt tar vi dem inte på orden utan ser sovjetpropagandaspröket bakom varje historisk beskrivning som tar fasta på tidig rysk influens.

Min slutsats är att vår reaktion på wiborgsryssarnas nyvaknade historieintresse är känslomässigt sett helt förstället men trots detta helt fel om man ser objektivt på saken. I stället skall vi uppmontra deras historieintresse och hjälpa dem att få en på fakta byggd bild av historien. Hittills har den ryska historieskrivningen närmast inneburit kopiering av våra historieböcker. Nu hoppas vi att de också skulle ägna sig åt källforskning. Ett gott exempel på vad ryssarna kunde syssla med är de arkeologiska utgrävningar som varje sommar företas i staden. Dessutom borde vi få dem att gräva i sina egna arkiv i S:t Petersburg och Novgorod efter uppgifter som inte vi haft tillgång till.

Wiborgs många kulturer

Karl-Erik Michelsen

Sammandrag av föredrag vid det finsk-ryska symposiet i Viborg 26.9.2004

Den amerikanske författaren Paul Auster säger om sin hemstad New York: "... Staden New York må vara tokig, inspirerande, trasig, smutsig, vacker, omöjlig och allt däremellan... New York är mera än en stad. Det är också en idé." Allt det som Auster säger om idén New York kan man också finna här i Viborg.

Trots att Finland förlorat Wiborg känner varje finländare staden. Historierna om Wiborg omfattar politiken, historien, kriget, affärslivet, kulturen, mattraditionerna och ett oändligt antal enskilda mänskliga. I historierna fortlever Wiborg i form av en rik och levande idé trots att staden i sig själv blivit museal efter att den förlorades 1944.

Jag är själv förvånad över hur levande Wiborg är i mina tankar. Antagligen beror det på att min far föddes i Wiborg och att jag hört berättas om staden i hela mitt liv. Men på samma sätt bevaras Wiborg också i sådana människors tankar som inte har minnesbilder av det gamla Wiborg eller inte har släktband till staden.

Hur har Wiborg lyckats hålla sig kvar i våra sinnen trots att vi förlorade staden för 60 år sedan? Varför hyser vi inte samma varma känslor för Salla eller Petsamo? Jag tror att orsaken står att finna i stadens uppbyggnad, kultur och mentala landskap. I likhet med

New York har Wiborg varit Finlands enda mångkulturella stad.

Vad gjorde Wiborg mångkulturellt?

Man tror ofta att mångkulturell är lika med en kulturblandning, en smältegel i vilken de olika kulturerna förlorar sin egenart. I verkligt mångkulturella städer lever dock kulturerna starka och med egen identitet. De många kulturerna personifieras av restauranger, teatrar, skolor, kyrkor och bostättningsområden. Hur blev då Wiborg mångkulturellt? De viktigaste orsakerna finns i stadens geografiska läge. Här möttes väst och öst, Bysans och Rom. Enligt Johannes Salminen kan man förklara Karelens egenart med samtidig påverkan av flera olika kulturer.

Från öster kom den ortodoxa tron, den ryska mentaliteten, musiken och filosofin. Från väster kom den lutherska tron, rättsbegreppen, rätlinjiga mönster och tron på det rationella tänkandets överlägsenhet.

Man kan ännu i dagens Viborg uppleva mångkulturens tjusning. I Torkelsesplanen finns en av den moderna arkitekturens pärlor, Alvar Aaltos biblioteksbyggnad. I närheten av den har vi massiva jugendhus och nyklassiska byggnader. Mellan byggnaderna skymtar den ortodoxa kyrkans lökkupoler och spetsmönster fram som för tankarna till öst. Också Vattenportsgatan visar tecken på mångkulturellt inflytande. Denna dramatiska idyll – något av det bästa västerländsk arkitektur skapat – bildas av den branta backen och klocktornet i gatans andra ända.

Men mångkulturen går ännu dju-

pare. Språken som talades i Wiborg var finska, svenska, tyska, ryska och engelska samt även franska, jiddisch, italienska och andra exotiska språk. Varje kultur hade sin egen skola. De unga tyskarna hade förmånen att gå i samtidens bästa skolor, den Behmska skolan och Stegers tyska flickskola. De ryska barnen hade sina skolor i hörnet av Hovrättsgatan och Klostergatan. Dessutom hedrades Bobrikoff med en skola på Kolikkoinmäki. I staden fanns också ett ryskt seminarium för folkskollärare och två ryska gymnasier.

Svenskarna bevisade det klassiska lyceet och flickskolan och finnarna hade sina motsvarande skolor. Utom att skolorna stärkte mångspråkigheten i Wiborg, förmedlade de sina egna kulturtraditioner till eleverna. Som exempel kan nämnas att man i de tyska skolorna lärde sig geografi och historia enligt tyska läroböcker medan man i de svenska skolorna läste motsvarande svenska böcker.

Jag kommer livligt ihåg hur min gamla tant Claudia som gått i Wiborgs svenska flickskola talade klar finska med mig, lika flytande ryska med sina kusiner och välartikulerad svenska med min farfar. Ett mångkulturellt tecken var att tant Claudia kunde tala dessa sinsemellan mycket olika språk nästan samtidigt och utan ordbok.

Mångkulturell samstämmighet

Wiborgs teatrar höll sina dörrar öppna nästan ända till krigsslutet 1940 och öppnade dem igen genast då staden återerövrats. Teatrarnas repertoar upptog såväl finska som karelska stycken,

ryska klassiker, tyska expressionister och nordiskt drama. Wiborgarna kunde genom att under en vecka besöka de olika teaternas se nästan allt som visades på scenerna runt Östersjön. Wiborgarnas kynne gjorde att de kunde leva sig in i helt motsatta ideologier. I Wiborg skratte och grät man öppet på teatern och kastade repliker till varandra och till skådespelarna. Efter teatern föll det sig naturligt att besöka stadens mat- och dansställen. Restauratörerna var finnar, svenskar, tyskar och ryssar samt även företagare från Medelhavsländerna.

Restaurangkulturen bidrog starkt till det mångkulturella. Jaakko Leppo skriver att resande trivdes i Wiborg på grund av att wiborgarna kunde diskutera konst och var kvicka i sina repliker. En av orsakerna till detta var att få wiborgare ursprungligen var från Wiborg. Man kom dit och man for bort och kom tillbaka igen och hade alltid något nytt att berätta. De enskilda personernas reseupplevelser blev gemensamma upplevelser för alla wiborgare. Om wiborgare träffade varandra ute i världen hälsade de på varandra och började genast diskutera.

Internationaliseringsproblem

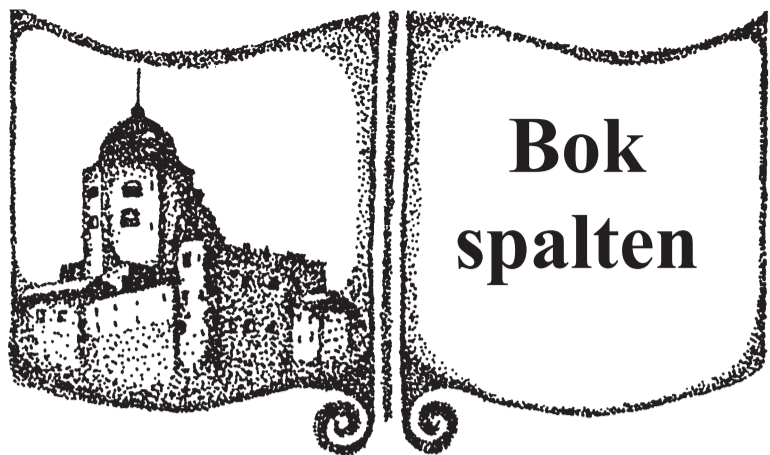
En verklig kosmopolit är en person som känner sig och betar sig som hemma såväl i Paris, London som i Helsingfors. Här i Wiborg får internationalismen emellertid en annan betydelse. När man nu vandrar på stadens gator och beskådar det tilltagande förfallet är det svårt att säga om man är i sitt hemland eller utomlands. När jag nu talar till er här i Viborg undrar jag

om jag står på främmande mark eller om jag befinner mig i en gammal finsk stad som genom ett oblikt öde blivit på andra sidan gränsen? Eller befinner jag mig helt enkelt i en stad som genom tiderna behärskats av svenskar, ryssar, tyskar, finnar och sovjetare? Alla dessa olika kulturer har satt sin outplånliga stämpel på staden. När man i dag vandrar på en gata kan den ha planerats och byggts av svenskar, finnar, tyskar eller ryssar. Formerna, linjerna, gatorna och fasaderna förenas till en märklig helhet som innehåller många kulturers värden.

Många finländare är färdiga att säga att Viborg är förstört och att den gamla wiborgska andan inte mera går att finna. Detta är säkert sant, men det mångkulturella gräver sig på ett märkligt sätt djupt in i stadens strukturer och former. När jag besökte Viborg i slutet av 1980-talet blev jag genast förtjust i stadens märkliga mystiska anda. Känslan förstärks vid varje nytt besök. Jag kan inte säga vad detta beror på men jag tror att det härrör sig från Wiborgs mångkulturella bakgrund. Jag tycker inte om när någon säger att Viborg är en finsk stad eller rysk stad eller t.o.m. en svensk eller tysk stad. Mångkulturella städer är allt detta på en gång.

Viborg är trots allt fortfarande Viborg. Stadens många kulturer möter en på järnvägsstationen, på slottet, i Monrepos, i konstmuseet, i Aaltos bibliotek och framför Runda Tornet. De tillsammans utgör denna stad, vars värde inte kan mätas vare sig i euro eller rubel.

Professor Karl-Erik Michelsen är chef för Etelä-Karjala-instituutti (Sydskarelska Institutet)

”Minns du Monrepos ...”

”Minnet lever, ingen kan ta från oss lyckans och kärlekens land ... här kallat Monrepos”
(R. Knapas)

Rainer Knapas: Monrepos. Ludvig Heinrich Nicolay och hans värld i 1700-talets ryska Finland. Atlantis och Söderströms förlag. Stockholm 2003, 197 sidor.

Rainer Knapas bok bjuder på fantastisk läsning tillägnad aristokraten L. H. Nicolays innersta värld. Boken är viktig för oss alla – inte minst för dagens invånare i Wiborg – som har känsla i själ och hjärta. Boken är aktuell också på grund av att Monrepos inte just nu upplever sin bästa tid.

Naturens skönhet och människornas lycka var den grundläggande idén hos den ryska vetenskapsakademins president, författaren, boksamlaren och konststälkaren L. H. Nicolay, som tjänade vid det ryska hovet. För honom blev Monrepos uttrycket för materialisering av allt det som stod honom närmast inom konst, filosofi, musik och litteratur. Man kan säga att Nicolay genom Monrepos uttryckte sin världsåskådning: den ossianska vilda naturen, konsten, böckerna, antikviteterna, byggnadsritningar av kända mästare, allt detta var en sida av Monrepos. Den andra sidan bars upp av människor som kunde tänka på evighetsfrågor, talade olika språk och kände sig fria i parken, människans föreställning om paradiset och de elyseeiska fälten. En del av detta stämmer ännu i dag.

Historieskrivningen har förstärkt uppfattningen av Monrepos och Wiborg som ett minneslandskap, förskönat av minnet. Ett ”Alexandria vid Östersjön” sade man. De bilder som använts i boken är rariteter från olika källor och arkiv. Bibliografin är också mycket rik: olika handlingar och korrespondens, familjens brevpapper från handskriftsamlingarna, berömda forskares böcker på engelska, svenska, tyska, franska och ryska: D. Lichat-

jev, E. Rouff, M. Hirn, E. Heier, S. Dietrich, H. Ischreyt... Vi får se fotografier av unika böcker, samlingen av antika gemmer, tavlor, porträtt osv.

Boken berättar om L. H. Nicolays liv som ledde honom från Strasbourg till S:t Petersburg, om konstsamlingen, om biblioteket, om Nicolay som författare, om källnymfen Sylmia, om trädgårdens symbolvärld och om mycket annat. Det slutar med en epilög: Monrepos efter kriget.

Den röda tråden i boken är sorgen över det förlorade paradiset. ”I Finland har namnet Monrepos stått som ett kännetecken för en försvunnen värld” skriver Knapas. Det är en del av det gamla wiborgiana och ingår i varje wiborgares minne.

Ordet Monrepos har något av en magisk klang inte bara för Finland. När författaren presenterade sin bok på Alvar Aalto-biblioteket och spelade upp balladen ”Minns du Monrepos” pånyttföddes legenden om Monrepos också bland de ryska åhörarna. Slutklämmen vid presentationen (och i boken) var trots allt optimistisk: Wiborg och Monrepos lever! Monrepos lever i naturens skönhet och i drömmen om den harmoni med naturen som kallas lycka.

Rainer Knapas bok är ett värdefullt bidrag till kulturhistorien. Jag tror att man inte behöver förklara varför det är ett måste att ge ut boken också på ryska.

Helga Abakshina

Helga Abakshina är lärare i Wiborg och har varit aktiv inom Monrepos-rörelsen (under ledning av akademiker D. Lichatjev). Rainer Knapas kallade henne ”försvarare och beskyddare av minnen från Monrepos” i sin personliga dedikation av Helgas exemplar av sin bok. Helga såg Monrepos (som då kallades Parken till minne av Kalinin) första gången år 1980. Parken återfick sitt gamla namn och sin status av förminne år 1988.

Nya arbeten om Wiborgs historia

Under åren 2003 och 2004 har den lokalhistoriska litteraturen om Wiborg fått några nya tillskott på ryska, väl värda att uppmärksammas också i Finland. Skribenterna och utgivarna hör närmast hemma i den krets av entusiaster som i dag leder hembygdsforskningen i staden: tjänstemännen på det statliga museet på slottet, inom administrationen för Monrepos, på f.d. landsarkivet och på stadsbiblioteket.

Bokstavligen tyngst vägande är nummer två i serien av artikelsamlingar med titeln ”Blad ur Wiborgs historia” (Stranitsy Vyborgskoj istorii), med sina 730 (!) sidor och 72 bidrag. Utgivare är museichefen på slottet, Svetlana Abdullina. Artiklarna är mestadels korta, många är översatta från finskan eller från svenskan – den outtröttliga Helga Abakshina har i många fall anlitat Wiborgs Nyheter som källa. Många bekanta från WN förekommer i innehållsförteckningen: C.J. Gardberg står för tre bidrag, Per-Erik Floman och Marika Tandefelt för var sitt. Hans Andersin har skrivit om Niemenlauta (”En wiborgsk herrgård, dess uppkomst, blomstring och fall”).

Den brett upplagda boken är indelad i sektioner med rubrikerna Kareliska näsets forntid, Wiborgs krigshistoria, Människor och öden, Fortifikation och arkitektur, Forskning och fynd och Ur Wiborgs nyaste historia. Helheten är en blandning av finländskt och ryskt och för första gången presenteras här på ryska t.ex. Mikael Agricola och hans mission som fredsförhållare i Moskva 1556–1557 i artiklar av Aarre Läntinen och Simo Heininen.

De finländska skribenterna håller sig styvt på sin kant och till sitt eget, traditionella finsk-svenska referensmaterial av litteratur och historiska källor, de ryska överskrider nästan aldrig heller språkmuren och håller sig till klassiska frågeställningar ur den ryska historien, applicerade lokalt på Wiborg. Men utbytet av artiklarna inom samma pärmar blir ändå livligt och upplysande, åtminstone i riktning Wiborg, där man nu genom denna bok kan få en inblick i den finländska forskningstraditionen och dess kända namn. Sålunda ger t.ex. Kauko Sipponen i sin artikel om Wiborg i den finländska litteraturen under självständighetstiden en hel bibliografisk bilageförteckning över alla de centrala

verk som man i Finland brukar hänvisa till när det gäller stadens historia.

”Blad ur Wiborgs historia” innehåller en mängd korta och refererande, allmänt hållna bidrag, men också många små pärlor, bidrag av ryska forskare som vore värda att introduceras i översättning på denna sida av gränsen. Till dem hör till exempel Zinaida Novoselovas väldokumenterade studier över de upproriska dekabristerna som fångar i Wiborg och på övriga fästningar i Finland, en del krigshistoriska artiklar om Peter den store och Wiborg under hans tid och några personporträtt (”General Leontij Pavlovitj von Nicolay” av V.A. Bolgov, eller ”Kyrkoherde A. Hipping och Wiborg”, av Tatjana Schrader, etnograf och skandinavist vid Konstkamera-museet i Petersburg). Tamara Korobova – anställd på stadsbiblioteket – har skrivit en synnerligen intressant litteraturhistorisk översikt under rubriken ”Wiborg och den ryska ’silverålderns’ poesi”. Här passerar de stora namnen i den ryska symbolismen och sekelskiftelitteraturen plötsligt revy: Dmitrij Merezjkovskij, Vladimir Solovjev, Osip Mandelstam, Vadim Gardner, Nikolaj Gumilev, Anna Achmatova... alla hade ett personligt förhållande till Finland. Mandelstam var mycket hemmastadd i Wiborg. Han besökte staden flera gånger och där beslöt han lämna judendomen och döpa sig till den kristna tron – av metodistpastorn Nils Rosén från Helsingfors. Wiborg har en viss roll i Mandelstams memoarer och i den berömda självbiografiska berättelsen ”Tidens brus”. Achmatova var en sista gång på ett kort besök hösten 1964 och skrev ner sina intryck i dikten ”V Vyborge” (I Viborg).

Artikelsamlingen ger nya bidrag till de många facetterna av Wiborgs historia. I dagens situation kunde det ofta omtalade arvet från det mångkulturella och fyrspråkiga Wiborg framträda i form av översättningar också till svenska eller finska av ryskspråkiga wiborgsstudier – mycket av värde följer sig ännu bakom språkmuren.

Wiborgska historier

En annan, tunnare skrift som utkom till 600-årsjubileet för Wiborgs stadsprivilegier heter ”Wiborgska historier”

(Vyborgskie istorii, 2003, 192 sidor). Skribenterna är till stor del de samma som i den ovan omtalade större artikelsamlingen, men boken med korta illustrerade berättelser riktar sig till en större publik. Här ges en grundläggande dos av Wiborgiana, från Tyrgils Knutsson till Juho Lallukka och de finska lottorna under kriget, konfessioner, affärliv, kunga- och kejsarbesök, byggnader, Monrepos och alla statyer. Blandningen av svenskt, ryskt och finskt i Wiborgs historia och människöden är här mera lättsam än i den tjocka ”Blad ur Wiborgs historia” och visar på ett intressant sätt att det på ryska går an att servera stadens historia också i denna fördomsfritt mixade form.

Almanach Monrepo

För år 2004 har förvaltningen på Monrepos gett ut en egen publikation, kallad enligt rysk tradition Almanach Monrepo – almanack betyder här närmast ”litterär kalender” i 1800-talets stil. Häftet har bara 48 sidor, men innehåller elva artiklar om särskilda teman kring parken och dess tidigare ägare. Också här lyser alla hänvisningar till nyare Monreposstudier på finska eller svenska med sin frånvaro, däremot har den Nicolayska familjens brevväxling från Universitetsbibliotekets samlingar i Helsingfors anlitats flitigt. Personhistoriskt nytt från tidigare outnyttjade källor erbjuder artiklarna om Paul von Nicolay d.ä. av V.A. Bolgov och Paul von Nicolay d.y. av M.A. Ljamina. Denna gång på ryska ger bidragen en mångsidig bild av särskilda specialiteter på Monrepos och deras historisk-estetiska bakgrund: den s.k. palladianska byggnadsstilen, interiörerna, den kinesiska och japanska traditionen i parkens sevärdheter eller Ossians sånger som inspirationskälla för upplevelsen av den finska naturen – Rysslands Skottland med sina vilda klippor, vattenfall och skaggiga Väinämöinen-barder. ”Ossianismen” förknippades från rysk sida ofta med Finland och Karelen redan på 1700-talet, ett drag som inte var lika påfallande sett från den svenska sidan av gränsen.

Rainer Knapas

Vårt hem i Wiborg

Paavo Korhonen m.fl.: Kotitalomme Pantzar Viipurissa, Helsingfors 2004, 207 sidor, storlek A4.

Efter boken om Eden, kunde man vänta sig att också någon annan tar mod till sig och skriver om sitt hus i Wiborg. Nu är den här, med benägen hjälp av Erkki Pasanen som tillsammans med Tor Lindblom skrev boken om Eden. De nio skribenterna är alla före detta invånare i huset, bland dem Juha Lankinen, som stått för en stor del av fotomaterialet. Tre skolkamrater från Havis och Eden har dessutom varit delaktiga. Medelåldern för skribenterna var 82 år 2003!

I inledningen skildras Wiborgs historia på ett förtjänstfullt sätt. En liten episod belyser stadens mångspråkighet: ”Vi skolpojkar slog ibland vad om vilket språk en mötande obekant med speciellt utseende skulle tala om vi frågade honom t.ex. om tiden. Svaret kom på tyska, svenska eller ryska eller på någon underlig finska t.ex. från Åbo där mie blivit mää.”

Husets arkitekt var Juha Lankinens far Jalmari, en av Wiborgs produktivaste arkitekter. En av författarna: ”Vi kommer ihåg att Lankinens hade en hund, att han spelade violin, var en hängiven fotograf och att de hade

’fina’ gäster och att han for till jobbet på en motorcykel”.

Huset, som blev svårt skadat i vinterkriget, ligger i hörnet av Borgmästaregatan och Pontusgatan. Det hade sex våningar och innehöll ett antal stora aktielägenheter, inte som på den tiden ännu var brukligt bara hyreslägenheter. Invånarna var därför i huvudsak tjänstemän (lärare, arkitekt, tjänstemän vid hovrätten och staden) som fått lån av stadens banker. Huset hade hiss vilket var nytt i Wiborg och väckte berättigade misstankar hos invånarna om att bli instängda.

Boken berättar om livet i Wiborg och hemma hos de familjer som bodde i huset – sympatiskt och med små livgivande detaljer. Arkitektfamiljen Jalmari Lankinens skildras i ord och bild. Ibland beskrivs stora historiska händelser såsom frihetskriget 1918 eller vinterkrigets början. Pantzarlax historia bjuder på några intressanta synpunkter. På en gammal karta från 1650 ser man en liten vik Pantzarlax vid bastionen med samma namn. På kartan syns också Hospitalet som grundades av Erik Axelsson Tott 1475. Senare på 1800-talet kom bl.a. Anton Alfhans ölbryggeri att lysa upp den annars så trista miljön i Pantzarlax. I slutet av 1800-talet torrlades kärrområdet och

planerades för bostadsbebyggelse. Huset Pantzar byggdes här 1925.

Bland de många historiska glimtar som boken bjuder på märker man t.ex. kapitlet om hur gatorna fick sina namn. Det berättas bl.a. om hur Fresegatan blev Pamppalagatan ”på grund av att poeten Jakob Frese (1691–1729) förblev obekant för wiborgarna”. Handelsmannen Christian Adrian Lado fick inte heller en egen gata som planerat var utan gatan uppkallades efter poeten Jakob Juteini.

Kapitlet om skolorna i Wiborg är rikligt illustrerat och värt att studera. Den enda svenska skola som nämns är Fruntimmerskolan!

Kapitlet om huset Pantzars öden under vinterkriget och fortsättningskriget liksom slutkapitlet om ”Viborg – den ensamma äldringen” är lika gripande som alla andra skildringar av dessa händelser.

Boken är både välskriven och väl-disponerad. Speciellt vill jag framhålla den rikliga illustrationen. Vyer, detaljer och människor känner alla gamla wiborgare igen – de unga blir handgripligt påmind om hur vacker och mångsidig den förlorade staden var.

HA

KUUSAKOSKI

**Grundad i Wiborg 1914
– åter här**

"Eko" 1890-91. Foto: Douglas Sivén/Gallen-Kallela Museet.

Poesi i färg

Monica Schalin: Målarpoeten Ellen Thesleff. Teknik och konstnärligt uttryck. 306 sidor. Åbo Akademis Förlag, Åbo 2004.

En person med karelska rötter skriver en doktorsavhandling om en annan person med karelska rötter. Monica Schalins mor hette nämligen Verna Andersin. Ellen Thesleffs släkt känner vi sedan 1500-talets slut. Detta ger väl en tillräcklig anledning att recensera Monicas doktorsavhandling om Ellens konstnärliga teknik i Wiborgs Nyheter? En icke alldeles oväsentlig detalj är att den över 75-åriga Monica Schalin med framgång försvarade sin avhandling vid Åbo Akademi i april 2004.

Boken är en typisk doktorsavhandling: alla medhjälpare är avtackade, syftet med arbetet är väl formulerat, tidigare forskning och litteratur är noggrant redovisad, likaså det material som arbetet grundar sig på, och de olika målar tekniska begreppen är minutöst definierade. Denna del av arbetet är ingalunda "torr och tråkig" eller "obegriplig för en icke fackman" utan bjuder på intressant läsning för den som vill lära sig mera om vad konstvetenskap är. Till en doktorsavhandling hör dessutom att varje utsago och detalj baseras på en fotnot, av vilka det finns 640 i boken. Källförteckningen omfattar 15 sidor.

Man kan med fördel börja läsningen av boken bakifrån (sida 223) med Biografiska data om Ellen Thesleff. Hon föddes 1869, gick i Fruntimmersskolan i Helsingfors och därefter i diverse ritkolor. 1891-92 deltog hon i Finska Konstnärernas utställningar och rönste stor framgång med tavlorna "Eko" och "Thyra Elisabet". Härefter följde utlandsresor i långa banor och utställningar både i Finland och utomlands. Hedersmedlem i Konstnärsgillet i Finland 1944. Död på Brändö 1954.

Nu kan man börja läsa avhandlingens faktainnehåll. Genom att Ellen Thesleff reste mycket från och med barndomen fick hon intryck av utvecklingen av måleriet ute i världen, främst i Paris och Italien. Hon genomgick flera utvecklingsskeden vilka Schalin benämner "den naturliga perioden" 1890-1905, "den koloristiska perioden" 1906-1927 och "den fria perioden" 1928-1950. Ellen Thesleff hann under sin 85-åriga levnad producera ett imponerande antal

konstverk: ca 780 oljemålningar, 60 etsningar samt ungefär 170 träsnitt. Schalin har baserat sitt arbete på ca 60 konstverk. På en del av dem har hon gjort detaljförstorningar, infraröda analyser och sidoljusbilder för att utrona måleritekniken.

Den redan nämnda tavlan "Eko" av år 1891 gjorde Ellen Thesleff berömd. Hon målar genom att lägga flera skikt av färg på varandra både med pensel och palettkniv. Eko är ett typiskt verk av hennes naturliga period liksom även "Violinspelerskan" och "Asparna". Utom oljemålning använde sig Ellen redan nu av pastell, blyerts och sepia och koppargrafik.

Under den koloristiska perioden närmar sig Ellen Thesleff expressionismen. Den första målningen från denna period var den färgsprakande "Flickorna på ängen", följd av ett antal landskapsmålningar, stilleben och porträtt i ljusa, milda färger, det som Schalin kallar "Thesleff-kolorism". Akvareller och oljemålningar varvas med tempera, gouache och träsnitt.

Monica Schalin anser att den fria perioden i Ellen Thesleffs skapande började i och med att hon fick i uppdrag att pryda väggarna hos Aminoffs på Pekkala gård i Ruovesi. Senare på trettioalet fick hon, efter att ha vunnit första pris i en tävling, uppdraget att göra takmålningarna i Konstnärsgillet's festsal i Helsingfors. Båda dessa verk ser dekorativa ut med människofigurer i fantasi- och fartfyllda ställningar. I efterföljande konstverk löser figurerna upp sig och bildar ibland nästan nonfigurativa danser av penseldrag. Ett gott exempel är målningen "Poet" av år 1940 som pryder bokens pärm. Det är intressant att läsa om Ellen Thesleffs konstutveckling i relation till andra samtida konstnärer och den ingående analys som utmynnar i omdömet "Ellen Thesleff är fortfarande den obestridda lyriska målarpoet och mästare som hon var under sin livstid".

För wiborgare är det intressant att läsa att "hon kunde skämtsamt väva ihop flera språk i tal och skrift...inspirerade av släktens ursprung i det flerspråkiga Wiborg, ett intryck som förstärks när man betänker, att Ellen Thesleff deltog inte mindre än 17 gånger i konstutställningar i Wiborg"

HA

Wiborgs konstskatter i ny bok

Olli Valkonen (red.): Taidetta vanhasta Viipurista Konst från gamla Viborg Art from old Viipuri. Viipurisäätiö 2004

Ofta blir man glad när man håller en ny bok i sin hand. Men de wiborgssvenskar och wiborgsvänner, som köpt eller fått bokverket "Konst från gamla Viborg" som julgåva, blev nog speciellt glada över den. Boken som beskriver konstverk som räddades undan krigets förstörelse är en länge efterlängtat skatt. Den är skriven på finska och svenska som likvärdiga språk. Konstverken är vackra och reproduktionerna förstklassiga. Dessutom är boken en värdig hyllning till Wiborgs främste arkitekt Uno Ullberg som förra året skulle ha fyllt 125 år och vars död inträffade för 60 år sedan. Hans geniala arkitektoniska konstverk, byggnaden för konstmuseet och ritkolan presenteras i ord och bild vid sidan om samlingarna.

Boken börjar med den kända målningen av Albert Edelfelt föreställande stadens fader Walter Hoving, Ludvig Clouberg och Wilhelm Hackman studerande det nya stadshusets ritningar. I fonden ser vi Michael Erassis målning från år 1854 föreställande Wiborgs slott och hamn.

I den påföljande texten berättas om hur historiska museets och konstmuseets samlingar räddades till privatmuseum Peura och sedan placerades på museerna i Lahtis, Tavastehus och Villmanstrand. Föremålen ägdes av Wiborgs stad och den år 1890 grundade föreningen Wiborgs konstväner. Wiborgs stad överlät äganderätten till sina konstverk till den år 1953 grundade stiftelsen Torkkelin Säätiö (senare omdöpt till Viipuri-Säätiö), men Wiborgs konstväner behöll sin äganderätt. Konstvännerna ledes av samma personer som leder 7 januari-föreningen och Tyrgilmuseet. Under utgivningsfesten i juni 2004 berättades om hur Konstvännerna måste starta en rättegång mot Tavastehusmuseum för att kunna hävda sin äganderätt! Här nämns också om en dokumentserie om stadens och Karelen's främsta byggnader som Viktor Svaetichin gjort efter sekelskiftet och som numera finns på Lahtis konstmuseum. Man hoppas få se dessa ritningar på någon specialutställning i Lahtis.

Museum Wiburgense vid Torkel Knutssons torg och dess samlingar som före kriget omfattade nära 13 000 föremål ägnas några sidor varefter blicken riktas på Konstmuseet vid Pantsarlax, Uno Ullbergs skapelse. Konstmuseet åskådliggörs genom ett antal fotografier och perspektivskisser. Man hoppas att byggnaden, som redan nu hyser en målarskola för barn och ungdomar, skall kunna renoveras i ursprungligt skick för att tjäna sitt tidigare ändamål, eller kanske som ett kulturcenter mellan öst och väst. Konstmuseet, dess tillkomst, samlingar och framtidsplaner som inte kunde realiseras på grund av kriget behandlas utförligt i texten.

Museum Wiburgense hyste också den Gromméska samlingen, vilken nästan i sin helhet räddades. William Tilman Grommé hade testamenterat hela sin förmögenhet till Wiborgs stad. Utom 2619 föremål, mest utländskt måleri och några gobelänger, innehöll dödsboet ett utsökt 1600-tals slott i Frankrike. Tyvärr ansåg Wiborgs stads representanter att staden inte skulle ha råd att ta emot denna del av gåvan. Tänk vilken klenod vi nu skulle ha haft, oåtkomlig för ryssarna!

Största delen av boken ägnas Wiborgsmuseernas konstsamlingar. Totalt har man avbildat 203 verk. Man frapperas alldeles i början av den 26 årige Johannes Takanens fina marmorskulptur "Venus och Amor" och Albert Edelfelts "Larin Paraske", en synnerligen dramatisk Ferdinand von Wright, "Berguv slår hare" och några stuginteriorer av Arvid Liljelund. Hjalmar Munsterhjelm och Gunnar Berndtson har bidragit med några

typiska dukar. Torsten Wasastjernas "Mänken" och "Skogslandskap från Kangasala" visar sig vara verkliga mästerverk. Eero Järnefelt är väl representerad av några av sina främsta verk, likaså Victor Westerholm, Pekka Halonen, Akseli Gallen-Kallela och Juho Rissanen. Av Hugo Simberg finns bl.a. ett mindre känt "Motiv från Borgå" i bjärta färger. Alex Rapps "Vinterlandskap" fångade mitt öga, likaså Anton Lindfors "Motiv från Lappland" och Rurik Nestor Lindquists "Venäjänsaari", en av de få villor som ännu finns kvar efter kriget. Villan hade ägts av kommerserådet E.W. Sellgren och ritats av Uno Ullberg. Av skulpturerna är väl Jussi Mäntynens svarta granit "Lodjur på vårsnön" ett nästan surrealistiskt mästerverk.

Efter skulpturerna följer sju bilder av Wiborg och dess slott och senare den bästa bilden med samma motiv, den tidigare nämnda målningen av Michael Erassi, som är målad 1854, två år före branden. Här finns också ett porträtt målat av Grommé själv, som i likhet med "Lik på stranden", ett stilleben och tio andra målningar visar vilken skicklig målare han var. Bland de utländska tavlorna är den äldsta en kopia från början av 1500-talet, några målningar från 1600-talet och från 1700-talet. 1800-talet är väl representerat med målningar bl.a. ur Grommés samling. Min favorit, "Flicka på blomsteräng" av Carl Hellqvist 1883 är ur Konstvännernas samling. Den har ett impressionistiskt skimmer över sig i likhet med många av tavlorna ur Grommés samling. Frånsett de tidigare nämnda bilderna av Wiborgs slott har vi inte speciellt mycket tavlor med Wiborgsmotiv. Ett undantag är Barthélémy Lauvergnés "Vinter på Mon-

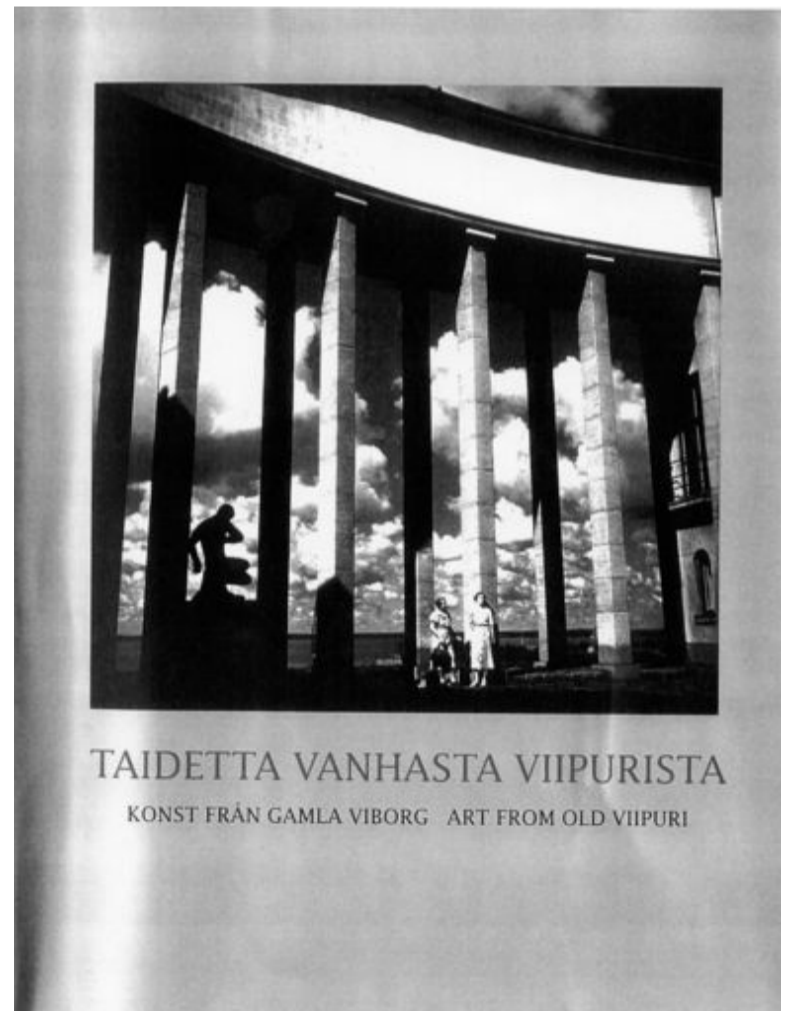
repos gravholme", en litografi full av romantik och mystik och Grommés "Kosacksten".

Bland porträtten finns flera pärlor inte minst Ilja Repins skissartade "Ung man". Pappa och mamma Grommé finns avbildade till häst. Bildkaval-kaden avslutas av ett antal tidstypiska och humoristiska kopparstick av William Hogarth som levde mellan 1697 och 1764: "En rumlares historia" (5 bilder) och "Äktenskap à la mode" (3 bilder).

Den förtjänstfulla texten har skrivits av förre chefen för Ateneum, fil. dr Olli Valkonen och översatts till föredömlig svenska och engelska. Det enda man kan anmärka på är några tryckfel och att Ellen Thesleff i miss-tag blivit Ester Thesleff. Vi får tacka Per Erik Floman för att han med sin sedvanliga energi såg till att texten översattes till svenska och att han övertalade de svenska Wiborgsföreningarna Handelsgillet i Wiborg, Olga Richardts Stiftelse, Tyrgilmuseet och 7 Januari-föreningen att delta i finansieringen. Tack vare detta kan man nu med gott samvete rekommendera boken att köpas av och ges till svensk-språkiga i Finland och Sverige.

Bokens grafiska design, som är av hög klass, står konstnären Tapani Aartomaa för. Ett helt garde fotografier har anlitats för att åstadkomma de högklassiga reproduktionerna och Salpausselän kirjapaino står för trycket. Till sist får vi tacka stiftelsen Viipuri-Säätiö för initiativet till boken, för det redaktionella arbetet och för det finansiella ansvaret. Boken kan köpas på Akademien, Suomalainen Kirjakauppa och Ateneums konsthandel.

HA

TAIDETTA VANHASTA VIIPURISTA
KONST FRÅN GAMLA VIBORG ART FROM OLD VIIPURI

Varje student och doktor
går i en hatt
från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Museoala Sofiagatan 5

Johan Willgren – en blåsmusikens pionjär

Paul Fogelberg

Johan Willgren (född i Orivesi 1859, död i Wiborg 1931) var en central gestalt i Wiborgs musikliv under 1900-talets tre första årtionden. För wiborgarna blev han säkert bäst känd som musiklärare samt grundare av och dirigent för Wiborgs Hornorkester. För blåsmusiker i hela landet var han på sin tid ett bekant namn på grund av talrika arrangemang och kompositioner för hornseptett och hornorkester samt nya idéer om ensemblernas sammansättning, men under de senaste decennierna har han börjat falla i glömska. Emellertid hade Willgren en energisk och driftig dotterdotter, pressrådet Ritva-Liisa Elomaa (1929–2003), som ville värna om sin morfars minne. På hennes initiativ grundades en förening, Johan Willgren Seura ry, som från och med 1996 årligen har organiserat en sommarmusikfestival tillägnad Johan Willgren i hans födelsekommun Orivesi.

Johan Willgrens historia är ett intressant exempel på hur en medellös landspojke tack vare sin begåvning och strävsamhet lyckades göra en imponerande karriär på musikens område i slutet på 1800-talet och början av 1900-talet.

Barndoms- och ungdomstid i Orivesi och Tammerfors

Enligt kyrkoböckerna i Orivesi församling (dåför tiden förda på svenska) föddes i Koivuniemi i Orivesi 30.7.1859 en son till "bondesonen Otto Mickelsson och dess hustru Anna Elisabeth Johansdotter", som i dopet fick namnet Johannes. Föräldrarna hade inget släktnamn, vilket var allmänt i Tavastland på den tiden, utan man använde patronymier, ibland kompletterade med gårdens namn. Namnformerna i kyrkoböckerna motsvarade inte verkligheten, eftersom fadern var känd som Otto Mikonpoika och modern som Anna Liisa Jussila. Sonen verkar att ha kallats Juho Otonpoika. Namnformen Johannes återkommer inte en enda gång senare i officiella dokument. Då han flyttade till Tammerfors år 1875 efter genomgången folk- och skriftskola antog han namnet Johan Willgren, möjligen under inflytande av den präst som införde hans namn i kyrkoböckerna i Tammerfors. Det berättas att han vandrade vägen till fots; järnvägen från Tammerfors norrut fanns inte ännu.

Det har varit en allmän uppfattning, framförd i flera artiklar, att Willgren i Tammerfors var elev till Ernst Schnéevoigt åren 1875–1879 (den i Tyskland 1835 födde Ernst Bernhard Schnéevoigt var far till den kände kapellmästaren Georg Schnéevoigt). Att Willgren fick någon form av undervisning av Schnéevoigt i Tammerfors är säkert, han nämner detta bland annat i sin 50-årsfödelsedagsintervju, men det kan omöjligen ha varit under hela perioden 1875–1879, eftersom Schnéevoigt fungerade som kapellmästare i Wiborg 1867–1878. Först i augusti 1878 flyttade Schnéevoigt till Tammerfors, där han blev kapellmästare för det samma år grundade Musikaliska Sällskapet i Tammerfors. Han uppträdde i Tammerfors som kapellmästare för första gången den 7 september 1878. Det berättas att den energiske och entusiastiske Schnéevoigt snabbt fick fart på Tammerfors något slumrande musikliv, och att han, då ett år hade förlutit från hans ankomst, förutom att han dirigerade Musikaliska Sällskapets orkester, medverkade i eller dirigerade också bomulls- och linnefabrikens musikkårer, FBK:s musikkår och Folkbildningssällskapets musikkår.

Vad gjorde Willgren i Tammerfors för att förtjäna sitt uppehälle mellan 1875 och september 1879, då han blev antagen som elev till Finska Gardets musikkår i Helsingfors? Den romaniserade uppfattningen att han skulle ha varit där som musikstuderande

Johan och Lovisa Willgren med sina barn. Bilden torde vara tagen i Wiborg ca 1903; den yngste sonen Reino Harald var inte ännu född. Fotografen är okänd.

kan avskrivas. Den anteckning som gjordes i Tammerfors kyrkoböcker vid hans bortflyttning till Helsingfors, och som inte tycks ha varit känd för tidigare artikelförfattare, visar att han hade arbetat vid linnefabriken. Ovan noterades, att en av de musikgrupper Schnéevoigt tog sig an förr eller senare efter sin ankomst till Tammerfors var linnefabrikens musikkår. Här infinder sig ofelbart tanken att Willgren och Schnéevoigt konfronterades med varandra där tidigast under hösten 1878. Resten är spekulationer: fick Willgren någon annan "musikalisk underbyggnad" (detta uttryck användes i 50-årsintervjun) av Schnéevoigt än i denna musikgrupp? Även om det hade inskränkt sig till detta, och inte kan ha varat längre än högst ett knappt år, är det lätt att förstå, att Willgren gärna betonade det som ett lärare-elevförhållande. Det förefaller också sannolikt, att Schnéevoigt som tidigare militärmusiker skulle ha haft någon del i att Willgren ansökte om att antas som elev i Gardets musikkår.

Studier och verksamhet i Helsingfors

I Finska Gardets musikkår lärde sig Willgren spela flera bleckblåsinstrument samt klarinet. Adolf Leander lärde honom teori och harmonilära. Under fyra års tid gick han också i Helsingfors orkesterskola som en av dess första elever. I över sexton års tid spelade han barytonhorn i Gardesmusikkåren och i tolv år klarinet i Helsingfors akademiska orkester, vars dirigent då var Richard Faltin, som också undervisade Willgren i musikteori. I Helsingfors filharmoniska orkester under Robert Kajanus spelade han någon tid basun. År 1898 kallade Helsingfors nya brandchef, den legendariska Gustaf Wasenius (alias Brand-Wasse) Willgren till dirigent för den nygrundade brandkårsorkestern, vilket uppdrag han skötte som en bisyssla.

I Helsingfors gifte sig Willgren 1882 med den i Uleåborg födda Lovisa Margareta Oja. I äktenskapet föddes totalt 16 barn, av vilka sju söner och två döttrar överlevde sin tidigaste barndom. År 1886 blev Willgren yngre underofficer, 1899 äldre underofficer och 1900 fältväbel.

Till Wiborg

År 1901 flyttade Willgren till Wiborg, där han tog emot befattningen som kapellmästare för Åttonde skarpskyttebataljonens musikkår. Denna verksam-

het fick dock ett snabbt slut i och med nedläggningen av den finska militären 1902. Willgren fick dock en möjlighet att fortsätta under en ny arbetsgivare som kapellmästare för den ryska fortifikationsbataljonen i Wiborg, där han verkade 1902–04 (denna tjänstgöring antecknades senare i försvarsmaktens matrikel som "palvelus vieraassa armeijassa"). Detta uppdrag lämnade han, då han av Wiborgs stad år 1904 blev avlönad som lärare i hornmusik. Han verkade både i finsk- och svensk-språkiga skolor och grundade i dem små skolmusikkårer. Det berättas att han också redan 1902 grundade en kantelekör med 16 medlemmar, där unga pojkar sjöng och ackompanjerade sig själva på ryska kanteleinstrument. Wiborgs hornorkester kom också till under dessa tider.

Willgren sysslade också med publiceringsverksamhet. År 1907 utgav Fazers musikhandel en kornettskola med text på finska och svenska som var "genomsedd af J. Willgrén". Det är ej helt klart, vilken Willgrens andel var. Denna skola blev mycket populär, vilket omvittnas av att den kom ut i 13 upplagor (den sista 1956).

Wiborgs hornorkester utvecklades till Willgrens "egen" orkester, och den började ge konserter, som också fick recensioner i pressen. Ett exempel från Wiborgs Nyheter 21.1.1907:

Wiborgs hornorkester gaf i lördags sin första folkkonsert för detta år under ledning af sin intresserade och erfarna dirigent, herr J. Willgren. Ledsam samt nog hade allmänheten icke visat konserten det intresse den var förtjänt af, i det att endast omkring hälften av salen var fylld med åhörare. Orkestern utförde med rytmisk precision och anmärkningsvärd renhet sitt program, där de mest olika kompositionsarter voro företrädda...

En månad senare var det en ny konsert med bättre publikframgång, och samma tidning skrev då (20.2.1907):

Wiborgs hornorkesters konsert i går hade trots yrvädret lockat en rätt talrik publik till folkskolsalen. Orkestern utförde under sin intresserade och samvetsgranne dirigent, herr J. Willgrens ledning ett alldeles nytt program, som bl.a. upptog flere nya arrangemang för hornorkester, och som företrädesvis höll sig till det mest populära och lättfattliga. Det samma anslog så lifligt, att så godt som samtliga nummer måste bisseras.

Det är ganska kuriöst, att Wiborgs Nyheter ägnar hornorkestern så mycket uppmärksamhet – annonserna i tidningen visar, att många konserter med remarkabla solister hölls i Wiborg i

ning) en omfattande konsertturné i södra Finland med konserter åtminstone i Villmanstrand, Sordavala, Björneborg, Raumo, Tammerfors, Lahtis, Kouvola, Kotka och Fredrikshamn. De flesta konserterna fick recensioner i tidningspressen, i vilka orkesterns nya sammansättning och klang oftast fick mycket positiva omdömanden. Ett exempel är Björneborgs Tidning den 31 mars 1910:

Wiborgs Janitscharorkester, under ledning af Kapellmästaren J. Willgrén, konserterade härstädes påskdagsafton i teatern inför en jämförelsevis väl besatt salong. Orkestern är en s.k. Janitscharorkester där äfven träblåsinstrumenter förekomma. Wiborgs Janitscharorkester är icke så vidlyftig. Utom de i en mindre horn-orkester brukliga bleckinstrumenten förekommer där endast tre klarinetter, en flöjt och piccolo, hvilka ersätta Ess-kornetterna. Egendommeligt nog hafva våra blås-kapell här i Finland aldrig förut kommit på idén att använda äfven träblåsinstrument. Att de därigenom förlorat en del [det] i färgrikedom, klangskönhet och rörlighet står utom allt tvifvel. Enhvar som besökte nu ifrågavarande konsert var nämligen i tillfälle att göra jämförelser, hvilka helt säkert utföllo till de rena hornorkestrarnes nackdel. Beträffande utförandet af programmet kan rättvisligen intet annat än godt sägas. Under sin erfarna ledares taktpinne spelte Wiborgs Janitscharorkester med berömvärd schwung och precision. ...

I Wiborg hade orkesterns uppträdanden på Espilä estrad en stor betydelse. Efter sin turné började orkestern 1.5.1910 regelbundet spela där både mitt på dagen och på kvällen. Det säges, att uppträdandenas antal på Espilä år 1913 uppgick till hela 200. Som dirigent fungerade också Johan Willgrens son Waldemar (som sedermera gjorde karriär som militärmusiker).

Willgren hade också olika verksamheter vid sidan om. En av dem var som vikarierande sånglärare i Svenska Lyceum i Wiborg från höstterminen 1914 till början av februari 1915. Han säges också ha grundat 16 hornmusikensembler i Wiborg jämte omnejd.

Ånyo i arméns tjänst

Då Finland hade blivit självständigt, organiserades försvarsmakten på nytt, och musikkåren började igen fungera. Fältväbel Johan Willgren återgick till arméns tjänst och tjänade som militärkapellmästare först i Viborgs kustartilleribataljon, sedan i Karelska kavalleriregementet och slutligen i Tunga artilleriregementet. Till musikfänrik blev han befordrad 1919 och till musiklöjtnant 1922. Som 67-åring blev han pensionerad 1.1.1926. Ännu år 1925 gjorde han till Wiborgs stad en framställning om att grunda ett horn-

Wiborgs hornorkester troligen inför den stora konsertturnén 1910. Willgren sitter i mitten med taktpinnen i handen. Som ett resultat av Willgrens förnyelseprocess ser man i orkestern också fyra klarinetter (en av dem Ess-klarinet) och en flöjt/piccolo. Uniformerna hörde till saken, trots att det ju inte var någon militär-orkester (om också många av musikerna hade en bakgrund som militärmusiker), men de vittnar om att blåsmusiken har sina rötter i militärmusiken. På Willgrens tid kunde man säkert inte drömma om att blåsorkestrarna 90 år senare skulle ha ett starkt inslag av kvinnor! Benämningen "hornorkester" har också blivit obsolet. Fotografen är okänd.

i Wiborg

Andra kornettstämman ur Willgrens opus 2, Fredrik Marsch. Willgrens egen handskrift. Verket är försedd med påskriften "Omistettu ent. Suomen kaartin kapellimestari Adolf Fredrik Leanderille 1897". Leander var Willgrens lärare och mentor i Finska Gardets musikkår.

musikinstitut och att bevilja 25 200 mark som årligt understöd för att upprätthålla och leda institutet. Musiknämnden förordade dock inte ansökan med motiveringen att hornorkesterverksamheten i staden och därtill ansluten utbildning redan var på säker grund, och den beviljades därför inte. Willgrens egen gedigna verksamhet hornmusiken till fromma ledde alltså till detta negativa resultat.

Efter pensioneringen uppehöll sig Willgren huvudsakligen i sin födelsehembygd i Orivesi, särskilt efter det att hans hustru Lovisa hade dött samma år som han blev pensionerad. Han dirigerade där också de lokala hornseptetten. Efter att ha insjuknat i magcancer förblev han i Wiborg, där han avled den 3 januari 1931. Han blev begravd på Sorvali begravningsplats bredvid sin hustru. Enligt uppgift är gravplatsen inte längre känd och gravstenen försvunnen.

Wiborgs Nyheter publicerade en minnesruna över Johan Willgren den 5 januari 1931. Där nämndes hans olika aktiviteter och konstaterades till slut "Willgrens pedagogiska verksamhet har varit av synnerligen stor betydelse för musikkivet i Karelen".

Willgren som människa och hans familj

Det finns mycket litet uppgifter om Johan Willgrens privatliv. Han verkar ha varit en ytterst flitig och ordentlig människa. Att skriva den stora mängden arrangemang som bär hans signatur måste ha upptagit det mesta av den tid då han inte övade eller uppträdde med sin orkester. Hans militära matrikeluppgifter visar, att han aldrig blivit bestraffad under sin militära tjänstgöring. Ur matrikeln framgår också, att han behärskade finska i tal och skrift, men svenska endast i tal. Andra språk kunde han inte. Riddartecknet av andra klass av Finlands Vita Ros orden beviljades honom år 1925.

Som familjens adress angavs i en tidningsannons 1907 "Papula, bol. Kallio". Den 1919 daterade militär-matrikeln anger adressen Kirkkosaa-renkatu 8 D 27. Hushållet var inte litet: det bestod utom av Johan och Lovisa av sju söner och två döttrar: Johan Waldemar (född 1884), Toivo Armas (1886), Karin Lovisa (1888), Erik Nikolai (1890), Otto Anders (1893), Yrjö Wilhelm (1895), Siiri Margareta (1897), Gustaf Adolf (1899) och Reino Harald (1904). Siiri Margareta var mor till den i början nämnda Ritva-Liisa Margareta Elomaa. Johan Waldemar antog senare namnet Vilpolinna, Erik Nikolai

namnet Vila och Gustaf Adolf namnet Vilano.

Willgrens betydelse för Finlands musikkiv

Av Willgrens arrangemang och kompositioner är bara ett litet antal publicerade, huvudsakligen i de av Kansanvalistusseura och Fazers musikhandel utgivna partiturbiblioteken för hornseptetter. Ett stort antal spreds som många gånger för hand kopierade manuskript. Det finns inte några uppgifter om att Willgren skulle ha gjort någon förteckning över sina verk, och de finns inte heller samlade på någon plats. Mycket sannolikt har en stor del av dem gått förlorade i Wiborg efter Willgrens död. Han försåg sina första kompositioner med opusnummer, men slutade med detta vid opus 24, vilket är det sista kända opusnumrerade verket. Hans första komposition, marschen Minnen från Moskva, op.1, är från år 1896. Fil.dr Kauko Karjalainen och undertecknad har gjort ett försök att göra en förteckning över Willgrens verk. Vår säkert mycket ofullständiga lista är publicerad i tidskriften Musiikin Suunta nr 1/2004, och den omfattar 51 kompositioner och 189 arrangemang med uppgifter också om var respektive noter förvaras. Tidigare ryktades det att han skulle ha gjort över tvåusen arrangemang, vilket nog är kraftigt i överkant.

På sin tid, under hornseptetternas guldålder från slutet av 1800-talet till 1920-talet, erbjöd Willgrens arrangemang och kompositioner i hela Finland en viktig del av repertoaren, jämsides med verk och arrangemang av de mer eller mindre samtida Adolf Leander, Ernst Schnéevoigt, Alexei Apostol och Axel Wirzenius m.fl. Under en tid då det inte fanns radio och grammofooner för att inte tala om television, kunde septetterna tack vare den till buds stående repertoaren spela verk av kända kompositörer för människor, som i sitt liv kanske inte hade hört annat än på sin höjd spelmans- och orgelmusik. Numera har dessa arrangemang närmast historiskt intresse, också därför att hornseptetterna på få undantag när har försvunnit och ersatts av blåsorkestrar med helt annan instrumentsammansättning.

Willgrens största betydelse i dag är den förnyelse av blåsensemblernas sammansättning som i hög grad utgår från hans visioner spred sig som en innovation i Finland. Hornorkestrarna och musikkåren har utvecklats till s.k. symfoniska blåsorkestrar med annan sammansättning och helt annan typ av repertoar än på Willgrens tid.

Tyrgilsmuseet

Föreningen Tyrgilsmuseet r.f. som grundades 1972, bevarar minnen från Wiborg i form av föremål, specialutställningar, t.ex. "Det svenska Wiborg" (en permanent utställning på Wiborgs slott) och "Ett wiborgskt borgarhem" (i samband med Karelska förbundets sommarfest 2000), och intervjuer med gamla wiborgare, t.ex. Monica Ståhls projekt "Wiborgs liv och wiborgaröden".

Föreningens uppgift är att

- insamla och uppbvara material som stöder den kulturhistoriska forskningen kring Wiborgsområdet
- ordna material så, att det så

mångsidigt som möjligt belyser detta områdes kultur inom den svenska språksektorn

- sträva till att organisera museet så att det kan utnyttjas i undervisningssyfte samt
- bedriva publikationsverksamhet genom att redigera och utge till ämnet hörande publikationer.

Föreningen har rätt att motta donationer och testamenten.

Tyrgilsmuseets samling bevaras i Södra-Karens landskapsmuseum i Villmanstrand. Samlingen består av närmare 500 föremål, av vilka kan nämnas bl.a.

- äldre kartor, etsningar och fotografier beskrivande Wiborg och wiborgare

vid olika tidsskeden

- pris, utmärkelser och medaljer
- äldre mynt (från 1700-talets slut)
- kostymer
- tidningsklipp, tidningar, personliga brev, vykort, begravningsbrev, inbjudningar till bröllop och andra fester etc.

Tyrgilsmuseet tar fortfarande emot föremål till samlingarna. Man kan också ansluta sig som medlem i Tyrgilsmuseet r.f. genom att kontakta Hans Andersin, Hannele Helkama-Rågård, Annika Helkama-Tötterman, Wilhelm Nouro, Henrik Wager eller Eva-Karin Wilkko-Antell.

Vår Wiborgare år 2004: Walter Hoving, en storman i sekelskiftets Wiborg

Walter Hoving, bokhandlare, bankir, fastighetsägare, ordförande i stadsfullmäktige m.m. vann allas aktning för sin flit, enorma arbetskapacitet, ärlighet och anspråkslösa väsen.

Han föddes i Brännkyrka socken i Stockholm år 1841 och flyttade till Wiborg år 1851 med sina föräldrar lantbruksspecialisten Isaac Wilhelm Hoving (1809–1852) och Ebba Magdalena Skogberg (1812–1852). Med på resan var Walters bror Victor Hoving (1846–1876) och syster Mimmi (1843–1933). Emellertid hände något tragiskt redan ett år senare, år 1852, nämligen syskonen blev föräldralösa – först dog modern i juni 1852, sedan fadern i december samma år. Vänliga och hjälpsamma personer skyndade till. Bröderna upptogs av småskolelärarinnan Sofie Lindeberg. Tre år senare förmäddes hon inte längre stå för utgifterna, utan Walter fick sluta skolan som 14-åring. Han blev nu anställd som yngste man hos bokhandlare Clouberg, en ansedd och betrodd wiborgare. Han bodde hos sin principal och upptogs i den Cloubergiska familjen.

Walter Hoving

Anställningen var en lycklig vändning i Walters liv, då han nu fördes in på en bana som han ägnade sig åt i 60 år, dvs. bokhandeln.

Parallellt med bokhandeln skötte Walter Hoving även Sparbanken. Det var nämligen så, att bankverksamheten var förlagd till ett av bakrummen i bokhandeln. År 1864 vid en ålder av 23 år blev han delägare i bokhan-

deln och Sparbanken och övertog senare dem båda helt. Han var chefdirektör för Sparbanken 1878–1918.

Bland hans kommunala uppdrag kan nämnas hans 34-åriga medlemskap i Wiborgs stadsfullmäktige där han också satt som ordförande 1896–1903. Han representerade Wiborg i borgarståndet vid hela sex landtdagar. Under några decennier var han ordförande i skolstyrelsen i Wiborg och i fyrtio år dess kamrer.

Walter Hoving ägde fastigheter bl. a. i hörnet av Karjaportsgatan och Svartmunkegatan. Han dog i Wiborg 1918.

Till Walter Hovings storverk hörde att han i början av 1900-talet hindrade rivningen av Runda Tornet "som skydde utsikten för det nybyggda bankhuset". Detta trots att han var den ende som på ett möte motsatte sig rivningen.

Walter Hoving gifte sig 1866 med Bertha Boldt (1845–1885) av tysk härstamning. De hade barnen Johannes (1868–1954), Ebba (1870–1935), Magda (1872–1942), Karin (1874–1955) och Victor (1877–1970).

Wiborg i slottsperspektiv. Fotografen Svetlana Ni (rys-kinesisk viborgare) har gjort en serie bestående av 12 postkort med motiv från stadens gamla delar. Kan erhållas för 3 euro/12 foton av Hans Andersin

En bildberättelse om riksmarskens staty

Akt 1:

Den 4 oktober 1908 invigdes Tyrgils Knutssons staty på gamla rådhusorget i Wiborg. Ville Vallgren hade redan 1888 påbörjat skulpterandet, men projektet fördröjdes av politiska intriger. I mars 1908 hade stadens första offentliga staty avtäckts, Mikael Agricolas. Nr 3 i serien skulle bli Peter den store, 1910, på S:t Annes högsta punkt. Fotot är taget vid invigningen med hyllningsblomstren på sockeln.

Akt 2:

Sådan vände sig wiborgarna att betrakta Tyrgils och hans omgivning: blickande mot sitt slott, omgiven av levande, prydlig vardag i det självständiga Finland, och postkortet är skrivet år 1932. Torget hade ursprungligen 1600-talskaraktär med sina gamla tvåvåningshus. Rådhuset hade blivit museum 1895, men påbyggts till 4 våningar och förskönats 1899 och även grannhusen hade vuxit på höjden.

Reportaget är sammanställt av PEF

Akt 3:

Vinterkriget 1939–1940 innebar ett dräpdrag: i marsfreden tvingades Finland avstå från en del av Karelen inklusive Wiborg och befolkningen lämnade hus och hem. Men den 29 augusti 1941 återerövrade den finska armén de förlorade områdena. Till allmän förvåning stod Tyrgils kvar på sin plats i Wiborg, men i fonden gapade det sotiga, urblåsta innanmätet av historiska museet. (SA foto).

Akt 4:

År 1944 förlorade vi Wiborg på nytt till Sovjetunionen, vars storanfall ändå stoppats vid Wiborgs utkanter efter oerhört tunga avväjningsstrider. Tyrgils Knutssons staty "försvann" därefter och ingen visste under nästan ett halvt sekel om och var den fanns. På bilden står wiborgaren Tor Gräsbeck på det tomma fundamentet. Museibygnaden har återuppbyggts till bostadshus med bara delvis återställda renässansdekorationer.

Han återupplivade Tyrgils Knutsson

WN:s reporter besökte skulptören Viktor Dimov i hans ateljé på Kullervogatan. Redan i entrén möttes besökaren av Tyrgils Knutssons hjälmprydda huvud i jätteformat. Vill man betala 500 euro kan man få ett eget Tyrgilshuvud i gips med metallpatina t.ex. för trädgården. Här finns också en helfigur av Tyrgilsstatyn, som visar vilka delar som saknades när statyn hittades i en källare på slottet: vänstra armen, svärdet, båda fötterna från knäna nedåt och skidan för svärdet. Det tog tre år för Dimov att på basis av gamla fotografier (som han fick bl.a. av Juha Laninen) restaurera statyn och resa upp den på den nya piedestalen på torget framför Museum Wiburgense. Piedestalen byggdes av en annan skulptör. Arbetet fullbordades 1993 när Wiborg fyllde 700 år och staden återfick ett av sina käraste minnesmärken.

Viktor Dimov föddes 1941 i Vladivostok, fick en omsorgsfull skolning för skulptörsyrket och arbetade 1970–1985 i Kirgisien bl.a. med ett

jättemonument över Lenin. Han flyttade till Wiborg 1985. Ett av hans första arbeten för staden var att rekonstruera Wiborgs vapen, det med tre kronor på ett W och två änglar ridande på krönet, vilket sedermera blev stadens officiella vapen. Hans största arbete till dags dato var att rekonstruera Knutssonstatyn.

Statyn gjordes av Ville Vallgren redan 1887 men låg i lager och väntade i tjugo år till 1907 på ett lämpligt tillfälle att resas. Bara 20 år senare år 1948 tog sovjetmyndigheterna ned "fiendemarskalkens" staty och gömde och glömde den i en källare på slottet. Som följd av olika inflytelserika personers initiativ och genom engagemang av några wiborgska företag togs frågan om att återställa Knutsson upp i stadens administration, med positivt resultat år 1990. Viktor Dimov, som varit en av initiativtagarna, fick uppdraget att restaurera statyn. Resultatet blev oväntat gott, och alla parter, också gamla wiborgare, kan vara nöjda över det!

Viktor Dimov. Stolens rygg har han hittat någonstans i Viborg.

Akt 5:

När Slottets 700-årsjubileum år 1993, efter Sovjetunionens fall närmade sig "hittades" Tyrgils staty. Den iståndsattes av ryssarna och fick ny, autentisk sockel. Den rehabiliterade riksmarsken återuppsattes på sin riktiga plats på slottsjubileets "svenska dag". Man får hoppas att hans närvaro bidrar till att ge nutida och kommande betraktare en historiskt riktig uppfattning om Wiborgs förgångna tider.

Vi tackar våra annonsörer!

Vi tackar våra författare!

Vi tackar våra bildleverantörer!

Dimov har gjort en kopia av den ängel som jordom prydde Vaktornets topp. Ängeln väntar på att någon skall sätta upp henne.